

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Proměny interpretace role komunistického odboje v Pražském povstání

Changing interpretation of the role of the communist resistance at the Prague uprising

Bc. Martin Zelinka

Vedoucí práce: PhDr. Petr Koura, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D-ZSV

2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Proměny interpretace role komunistického odboje v Pražském povstání* vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. dubna 2021

.....

Martin Zelinka

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své práce PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za vedení mé práce, cenné odborné rady, připomínky a konzultace. Taktéž bych chtěl poděkovat své manželce za trpělivý přístup a podporu v době psaní této práce.

Abstrakt

Pražským povstáním v květnu 1945 vyvrcholila druhá světová válka v tehdejším Protektorátu Čechy a Morava. S postupující frontou a blížícím se koncem války se české země chtěly postavit nacistickému útlaku. Povstání znamenalo zvrat v odbojové činnosti. Díky nástupu KSČ k moci po únoru 1948 se vnímání povstání změnilo. Komunističtí odbojáři byli staveni do popředí často v heroické roli, političtí oponenti zatracováni.

Komunistům a jejich interpretaci museli čelit i hlavní osobnosti Pražského povstání, které podepsaly německou kapitulaci. Právě skrze tyto události začala komunistická interpretace dějin povstání, jež se občas objevuje dodnes i v dílech historiografických vydaných po sametové revoluci. Interpretace stejné události za cíleného využití slov a frází umožňuje rozdílné vyznění a tím ovlivnění čtenáře. Cíleného využívání historických událostí lze dosáhnout dlouhodobé rozšířenosti fám, jejichž vyvracení je nutností a prací historiků.

Na příkladu klíčových momentů povstání, jako byl jeho spontánní počátek, zapojení vlasovců či kapitulace německých vojsk v Praze, lze porovnat výklady a popsat rozdílnost narativů. Komunističtí autoři oponenty označovali za užité vulgárních slov, nekomunističtí poté neutrálně.

Tato práce podrobuje díla kritické metodě zejména s ohledem na roli komunistického odboje i v porovnání s interpretacemi pozdějšími. Také je příspěvkem k historiografii Pražského povstání, neboť přináší z více stran vytvořené různé interpretace událostí květnových dní.

Klíčová slova

komunisté, odboj, Pražské povstání, druhá světová válka, Protektorát Čechy a Morava, historiografie, komparace

Abstract

The Prague uprising signified the end of the Second World War in Protectorate of Bohemia and Moravia. As the Soviet and American armies progressed through the country towards Prague and the war was apparently soon to come to an end, Czechoslovaks themselves wanted to take part in the resistance against the Nazi oppression. The uprising was also a turning point for the successful liberation of Prague. After the Czechoslovak communist party seized power in February 1948, the way the public perceived the uprising had to be changed to fit the party's interpretation, purposely overlooking the contribution of any non-communist resistance.

This ideologically suitable interpretation had to be accepted even by the main leader of the uprising. The aforementioned interpretation can still be seen in historiographic books, even those published after the Velvet Revolution. Interpretation of the same event with the targeted use of words and phrases allows for different sounds and thus influences the reader. Targeted use of historical events can achieve the long-term prevalence of rumors, the refutation of which is a necessity and the work of historians.

On the example of key moments of the uprising, such as its spontaneous beginning, the involvement of The Russian Liberation Army or the surrender of German troops in Prague, it is possible to compare interpretations and describe the differences of narratives. Communist authors called opponents by many of vulgar words, non-communist ones then neutrally.

This thesis focuses on Critical Path Method used on books about the Prague uprising published during the communist era, comparing them with the explanation accepted in the later years after the Velvet Revolution.

This thesis is also a contribution to historiography of the Prague uprising as it brings different interpretations of this event.

Key words

communist, resistance, Prague Uprising, The Second World War, Protectorate of Bohemia and Moravia, historiography, comparison

Obsah

ÚVOD	8
PRAMENY A METODOLOGIE PRÁCE	10
1 PRAŽSKÉ POVSTÁNÍ 1945	12
1.1 PRŮBĚH POVSTÁNÍ	12
1.2 ČESKÁ NÁRODNÍ RADA PO KONCI VÁLKY	14
2 KNIHY VYDANÉ V LETECH 1948-1989	17
2. 1 KAREL BARTOŠEK – PRAŽSKÉ POVSTÁNÍ 1945	17
2.1.1 Knižní úvod	17
2.1.2 Srovnání pražského povstání s 28. říjnem.....	21
2.1.3 Česká národní rada v době před povstáním.....	24
2.1.4 Pohled na americkou armádu	29
2.1.5 Pohled na komunistický odboj	31
2.1.6 Pohled na nekomunistický odboj	34
2.1.7 Česká národní rada těsně před povstáním a v prvním dnu.....	36
2.1.8. Pohled na boj na barikádách.....	37
2.1.9 Role vlasovců	38
2.1.10 Pohled na roli komunistů i opozice v České národní radě v době povstání.....	41
2.1.11 Po podpisu kapitulčního protokolu.....	44
2.1.12 Role Sovětského svazu.....	46
2.1.13 Závěr.....	47
2.2 JAN ANGER A JIŘÍ DVOŘAN – KVĚTNOVÉ POVSTÁNÍ ČESKÉHO LIDU V ROCE 1945	51
2.2.1 Knižní úvod	51
2.2.2. Cesta k povstání.....	53
2.2.3 Pohled Edvarda Beneše na spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem	54
2.2.4 Příčiny povstání	55
2.2.5 Vznik České národní rady	57
2.2.6 Pohled na komunistický odboj	59
2.2.7 Těsně před povstáním.....	60
2.2.8 Komunisté během povstání a pohled na nekomunistický odboj	62
2.2.9. Počátek povstání.....	66
2.2.10 Pohled na povstání a role komunistického odboje	68
2.2.11 Role vlasovců	72
2.2.12 Konec Povstání.....	74
2.2.13 Pohled na Rudou armádu	77
2.2.14 Závěr.....	79
3 KNIHY VYDANÉ PO ROCE 1989	82
3.1 RUDOLF STRÖBINGER – POKER O PRAHU: POSLEDNÍCH 100 DNÍ PROTEKTORÁTU	82
3.1.1 Knižní úvod	83
3.1.2 Česká národní rada a postavení komunistů	83
3.1.3 Vlasovci a jejich role v povstání	84
3.1.4 Vyjednávání německé kapitulace.....	86
3.1.5 Pohled na roli Sovětů a Američanů v povstání	88
3.1.6 Situace po konci povstání.....	89
3.1.7 Závěr.....	90
3.2 JINDŘICH MAREK – BARIKÁDA Z KAŠTANŮ	92
3.2.1 Knižní úvod	92
3.2.2 Předvečer povstání	93
3.2.3 Česká národní rada a role komunistů a nekomunistů v ní.....	95
3.2.4 Vojenské zhodnocení povstání.....	97
3.2.5 Pohled na povstalce	99

3.2.6 Role komunistů v zahájení povstání.....	101
3.2.7 Pohled na americkou armádu v době Pražského povstání	106
3.2.8 Pohled na pražskou policii v době povstání	114
3.2.9 Bojující mládež.....	115
3.2.10 Srovnání s Němou barikádou	118
3.2.11 Legendy o osvobození pojící se k povstání.....	120
3.2.12 Vstup Sovětů do Prahy	128
3.2.13 Po kapitulaci.....	129
3.2.14 Závěr.....	131
3.3 STANISLAV KOKOŠKA – PRAHA V KVĚTNU 1945.....	134
3.3.1 Knižní úvod	134
3.3.2 Česká národní rada	135
3.3.3 Vojenská otázka povstání s ohledem na postup spojeneckých armád	136
3.3.4 Pohled na situaci před povstáním.....	136
3.3.5 Pohled na boj na barikádách.....	138
3.3.6 Vlasovci a jejich role v povstání	139
3.3.7 Ohlas povstání v Londýně a Košicích.....	140
3.3.8 Konec povstání a příjezd Rudé armády.....	141
ZÁVĚR.....	144
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	146
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:.....	146
ELEKTRONICKÉ ZDROJE:	148
SEZNAM PŘÍLOH.....	151

Úvod

Tato diplomová práce *Proměny interpretace role komunistického odboje v Pražském povstání* se zabývá, jak už název napovídá, různými interpretacemi, které přinesly knihy vydané v době od konce druhé světové války. Mnoho publikací souvisejících s popisem závěrečných událostí přináší i množství mýtů a legend, jež stále přežívají v paměti lidí, zejména díky vlivu komunistické propagandy a tehdejší školství.

Ve své práci se pokouším za pomoci dostupné literatury popsat proměnu narativu Pražského povstání, k níž došlo v průběhu let, a to zejména s ohledem na porovnání děl vydaných v období komunismu a těch vydaných po roce 1989. Jedna část, jak již bylo uvedeno, vznikala tendenčně a byla součástí komunistického výkladu dějin jakožto střetu „buržoazie a proletariátu“. Druhá poté již v uvolněné době, kdy nebyly a nejsou ruce autorů svázány státním dozorem.

Pražské povstání na samotném konci války znamenalo jedinečný celospolečenský akt ve stále ještě protektorátu Čechy a Morava. Samotné povstání bylo dlouho připravováno domácím odbojem. Započalo však spontánně po dvojjazyčném (českém a německém) ohlášení času v rozhlasu. V nastalém chaosu a boji o Český rozhlas běžní občané po Praze budovali barikády a zamalovávali německé nápisy.

Dodnes je Pražské povstání předmětem sporů, a to i na mezinárodní úrovni. Jak lze vidět na příkladu z konce listopadu 2019 a návrhu starosty pražské městské části Řeporyje na postavení památníku pro příslušníky Ruské osvobozené armády, kteří právě v boji během povstání zemřeli, a jeho následné realizaci. Jedna strana předkládá argumenty o tom, že by povstání bez pomoci vlasovců, jak se vojákům Ruské osvobozené armády také říká podle jejich velitele Andreje Vlasova, bylo rozdrčeno německou armádou. Druhá poté hovoří o osvobození Rudou armádou a o vlasovcích tvrdí, že to jsou pouze zrádci, kteří se nebáli zabíjet nevinné, a proto nemohli mít vliv na boj na pražských barikádách.

Na příkladu zmíněném výše můžeme vidět, že stále je možné najít různé interpretace květnových událostí. Stejně tak je možné pozorovat vášně, jež právě tyto interpretace vzbuzují.

Mým hlavním cílem je kriticky zhodnotit interpretace událostí povstání se zaměřením na proměnu role komunistů, dále na vlasovce či na nekomunistické členy České národní rady. Součástí je i porovnání interpretovaných poznatků s těmi soudobými. Tento cíl jsem zvolil i z důvodu rozšířenosti často mylných představ o povstání, jak již napovídá výše zmíněný spor z listopadu 2019.

Dílčím cílem je taktéž ukázka možností, kdy historici i běžní spisovatelé mohou využít jednu a tutéž událost, a přesto je výsledek zcela jiný. Chci tak poukázat na skutečnost, kdy jedna událost nabízí možnost pro zcela rozdílné výklady. To často může sloužit jako nástroj propagandy či k vytvoření fám, které jsou rozšířeny ve společnosti po dlouhou dobu. Proto se tato práce týká jak komunistické historiografie, tak porevoluční, kdy jsou možnosti studia pramenů otevřenější a díky tomu je možné zachytit proměnu interpretace ve vztahu k Pražskému povstání.

Prameny a metodologie práce

V této kapitole uvádím postup práce, prameny a materiály, ze kterých v textu vycházím. Čtenář si jejich nastudováním může v případě zájmu prohloubit své znalosti.

Východiskem pro zaznamenání proměny interpretace Pražského povstání jsou odborná historická a populárně-naučná díla věnovaná této tematice a jejich následné podrobení kritické metodě zejména ve vztahu k cílené skladbě vět a volbě slov, jež mohou zaměnit význam totožné informace.

Historiografická díla věnovaná tomuto údobí jsou seřazena chronologicky podle doby, kdy byla publikována. Napřed jsou zde tedy knihy vydané v éře komunistické vlády. Jako první je zvolena kniha Karla Bartoška *Pražské povstání 1945* vydaná poprvé v roce 1960 a poté v roce 1965, se kterou pracuji. Dále je to kniha *Květnové povstání českého lidu v roce 1945* autorů Jana Angera a Jiřího Dvořana z roku 1984.

V době komunistického narativu vyšlo knih věnujících se povstání více, nicméně styl je vždy téměř totožný či více umělecký, jako je například sborník básní nazvaný *Barikáda z rozkvetlých kaštanů*, vydaný v roce 1965.

Dobu po sametové revoluci zastupuje Rudolf Ströbinger s knihou *Poker o Prahu: Posledních 100 dní Protektorátu* z roku 1997. Jedná se o první porevoluční knihu věnovanou Pražskému povstání i cestě, která k němu vedla. Poté je zde také publikace Jindřicha Marka *Barikáda z kaštanů: Pražské povstání a jeho skuteční hrdinové* vydané roku 2005.

Posledním dílem je kniha Stanislava Kokošky *Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání* publikovaná taktéž v roce 2005, tedy u příležitosti šedesátého výročí Pražského povstání. Tato kniha jako jediná ze všech výše uvedených obsahuje poznámkový aparát, kdy jsou přímo uvedené zdroje využité autorem, ostatní publikace mají pouze uvedený název citovaného díla v seznamu použité literatury.

Pro snazší orientaci je první kapitola věnována dosavadním poznatkům o Pražském povstání a roli komunistů v něm. Poté je zmíněn osud nekomunistických členů České národní rady po roce 1945.

V práci je taktéž pro lepší orientaci čtenáře v některých případech uvedené srovnání citované části z knihy s aktuálními historickými poznatky z doby povstání či bezprostředně před ním.

Největším úskalím této práce je vysledování motivace autorů, kterou měli pro publikování zvolené interpretace květnových událostí. Každý z nás má tendenci ve vlastní interpretaci přinášet poznatky, jež mohou být zkresleny výchovou nebo platnou politickou doktrínou.

Mým původním záměrem byla interpretace a jejich komparace s výkladem historiků a autorů. Jejich publikace se v této práci staly hlavním zdrojem informací, z nichž jsou jednotlivé výklady podrobovány kritice. V důsledku pandemie totiž došlo k uzavření archivů a většina fondů, kde se nachází prameny k Pražskému povstání a jednání České národní rady, není dosud digitalizována, a je tudíž bez možnosti vzdáleného přístupu. Proto jsem se rozhodl zaměřit se právě jen na publikace věnované této události a tomuto období.

Tato práce je příspěvkem k historiografii Pražského povstání, neboť přináší z různých stran vytvořené interpretace událostí květnových dní. Pomocí popisu jednotlivých fází povstání, jako byly jeho předehra, počátek, vývoj, pomoc Ruské osvobozené armády a následný závěr po podpisu kapitulčního protokolu a příchodu vojsk Rudé armády 9. května. Má práce zachycuje klíčové momenty povstání a skrze jejich rozbor umožňuje čtenáři pochopení Pražského povstání jako události, která na samém závěru války ovlivnila politický vývoj v dalších letech.

1 Pražské povstání 1945

1.1 Průběh povstání

První povstání na území Protektorátu začíná Přerově 1. května. Vypuká po rozšíření fámy o kapitulaci Německa a později se rozšiřuje například i do okolí a povstání je potlačeno jednotkami SS, nicméně dále se šíří protektorátem.¹

Pražské povstání začalo spontánně 5. května poté, co v 6 hodin ráno dvojjazyčným vysíláním aktuálního času Zdeněk Mančal a Stanislav Kozák urychlili vývoj konce okupace a zánik Protektorátu Čechy a Morava. Obyvatelstvo už předchozí den začalo přemalovávat německé nápisy a po vysílání se začaly vyvěšovat státní vlajky a mezi lidmi v ulicích se ozývala i československá hymna.²

Německá okupační moc byla vznikem Pražského povstání zaskočena, proto se výraznější akce, zejména pak boj o rozhlas, uskutečnili až kolem poledne 5. května. Jinde v Praze se povstalci snažili získat zbraně odzbrojením německých vojáků.³

V tu dobu se taktéž formovalo politické vedení povstání, kde rozhodující vliv získala Česká národní rada (ČNR). Výrazně k tomu dopomohl fakt, že svým složením ze strany politických stran odpovídala zastoupení ve vládě, jež byla v tu dobu v Košicích, a budoucímu uspořádání Národní fronty. Samotná Rada byla překotným vývojem povstání taktéž překvapena a zpočátku pokračovala v apelu na občany, aby se nenechali vyprovokovat k jakýmkoliv neuváženým akcím. O tom, že povstání vzniklo zcela spontánně, svědčí i to, že dopoledne Josef Smrkovský, člen ČNR a také IV. ilegálního vedení Komunistické strany Československé (KSČ) od desáté hodiny ranní jednal na poradě zástupců ilegálních buněk z továren.⁴

Výsledkem této schůze byl pokyn vyčkávat a v případě nutnosti odzbrojit strážníky továren a zabarikádovat se. Činnost KSČ v ČNR byla často zaměřena v prosazení

¹ JAKL, Tomáš. *Květen 1945 v českých zemích: pozemní operace vojsk Osy a Spojenců*, Praha 2004, s. 24.

² KOKOŠKA, Stanislav. *Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání*, Praha 2005, s. 113.

³ Tamtéž, s. 114.

⁴ Tamtéž str. 118

komunistických myšlenek, a proto například ze vzpomínek Václava Davida, komunistického zástupce ve vojenské komisi, vyplývá, že když Josef Smrkovský jel do Českého rozhlasu, nebylo to s cílem zastupovat Radu, ale ovlivnit vysílání ve prospěch komunistů.⁵

Podle pozdější legendy měl Josef Smrkovský vydat pokyn ke stavění barikád, nicméně je pravděpodobnější, že k tomu došlo samovolně ve snaze zabránit postupu německých jednotek.⁶

Významnou roli v povstání sehrávalo vojenské velitelství Bartoš a Alex. Představiteli těchto organizací byli generál Karel Kutlvašr a generál František Slunečko. Po počáteční nejistotě nakonec oba navážou kontakt s Radou a Kutlvašr dostane na starost všechny operace ve Velké Praze. Významnou roli sehráli i ve vyjednávání s vojáky Ruské osvobozené armády (ROA) neboli vlasovců. Tato armáda vznikla z řad Rusů, kteří byli zajati během bojů na východní frontě a velel jim generál Andrej A. Vlasov. Před pomocí Praze bojovali proti Rudé armádě a bolševismu. Kutlvašr si jako voják byl vědom možností, které divize vlasovců přinášely.⁷

Během jejich pomoci se podařilo výrazněji omezit sílu Němců. Vojenská pomoc ze strany bývalého nepřítele trvala do 7. května odpoledne. Po neshodách uvnitř ČNR se vlasovci až na malou jednotku stáhli z Prahy směrem na západ. Vliv na tuto skutečnost mělo odmítnutí ze strany ČNR o zárukách pro vojáky ROA. Jejich celá akce byla míněna v rovině pomoci nejen povstalcům, ale i sobě vzhledem k tomu, že se jednalo o dezertéry z Rudé armády. Vlasovci také chtěli po ČNR, aby z rozhlasu byla vysílána zpráva o jejich pomoci, avšak toto předložili jako ultimátum, což Češi odmítli.⁸

Velkými odpůrci pomoci vlasovců byli také komunisté v ČNR, protože si byli vědomi nelibosti, s jakou bude toto vnímáno u Sovětského svazu. Jedná se o věc, která jim a zejména Josefu Smrkovskému skutečně po konci války vyčítána byla.⁹

⁵ Tamtéž, s. 119.

⁶ Tamtéž, s. 135.

⁷ Tamtéž, s. 156.

⁸ Tamtéž, s. 177.

⁹ Tamtéž, s. 171.

Poté se snažili získat pomoc ze strany Američanů stojících na demarkační linii u Rokycan. Američané však respektovali dohody z 30. dubna mezi D. Eisenhowerem a Sověty o volném prostoru k postupu podél řeky Vltavy. ČNR dále doufala v alespoň leteckou pomoc jak od západních spojenců, tak od Sovětů. Poté došlo k jednání mezi zástupci ČNR a představitelem německé branné moci generálem Rudolfem Toussaintem. Jeho výsledkem byla dohoda o volném odchodu německých jednotek a německého civilního obyvatelstva k 17. hodině 8. května. Závěrečný protokol se stal po konci války nástrojem perzekuce vůči jeho signatářům.¹⁰

Dne 9. května časně ráno završila Rudá armáda tzv. Pražskou operaci, kdy od severu vstoupila do města. Ve městě se sovětsí vojáci setkali spíše se sporadickým odporem ze strany zbývajících německých jednotek. Přímých obětí ze strany sovětských vojáků během bojů v Praze bylo mezi 20 a 50 v závislosti na kritériu pro určení.¹¹

Po Praze pokračovali na dohodnutou demarkační linii a ještě 11. května u Milína u Příbrami proběhl boj s Němci, kteří nestačili dojít k Američanům před koncem války a čekali na zajetí od Rudé armády. Zajetí Němci odmítli, a proto poslední výstřely války padly právě tady již v době, kdy zbytek Evropy slavil konec války.¹²

1.2 Česká národní rada po konci války

Česká národní rada ukončila svoji činnost 11. května 1945. Již jí nebylo potřeba, protože se vládní moc v obnoveném Československu přenesla na košickou vládu. Přesto se členové příležitostně symbolicky setkávali. Zlom nastal v květnu 1946. V tu dobu se začal projevovat tlak Sovětského svazu, kdy „z jejího středu byl vyloučen zástupce Obce sokolské Miroslav Kavalír s odůvodněním, že „loajálně nespolupracoval během povstání a ohrozil hned v počátku její činnost tím, že chtěl odvést záludným způsobem předsedu Pražáka první den revoluce k pochybnému jednání s protektorátní vládou na Hrad a přímo neodpovědně vydat v nebezpečí jeho život“.¹³ Zdrojem citované části je pro Stanislava Kokošku zápis z

¹⁰ Tamtéž, s. 205.

¹¹ Tamtéž, s. 258.

¹² JAKL, T. *Květen 1945 v českých zemích*, s. 90.

¹³ KOKOŠKA, S. *Praha v květnu 1945*, s. 7.

jednání ČNR, jenž je k dispozici ve Vojenském historickém archivu, nicméně se odvolává na rok 1946, i když schůze a výsledný zápis z konané schůze měl vzniknout už 18. května 1945.¹⁴

Kokoška taktéž přibližuje situaci, kdy členka České národní rady Augusta Müllerová 3. května 1946 zveřejnila vzpomínku na průběh povstání, kdy ale ani ve výčtu jmen neuvádí jméno generála Kutlvašra či dr. Josefa Kotrlého, oba byli za ČNR signatáři kapitulačního protokolu z 8. května 1945. Za Českou stranu protokol podepsalo celkem 6 členů ČNR, jejichž osudu je více věnováno dále.¹⁵ Tím předznamenal osud nejen zmíněných členů, ale i dalších, zejména nekomunistických představitelů ČNR, zejména ti, jenž vyjednávali s Rudolfem Toussaintem o německé kapitulaci či byli signatáři protokolu.

Dr. Albert Pražák se krátce po válce vrátil k pedagogické činnosti a veřejného života se již neúčastnil.¹⁶

JUDr. Josef Kotrlý byl již krátce po válce poslán na diplomatický post do Kanady, kde po roce 1948 zůstal v emigraci.¹⁷

Josef Smrkovský se stal výrazným členem KSČ, byť byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu, jak již bylo několikrát zmíněno výše. Během pražského jara se stal předsedou Národního shromáždění, po okupaci byl ze strany vyloučen.

Nejvíce ze signatářů byli postiženi tlakem Sovětů vojenští členové. Parašutista kpt. Jaromír Nechanský byl prohlášen za nepřítele SSSR a penzionován. Později vstoupil do služby americké CIC a po únoru 1948 zformoval skupinu protikomunistických odbojářů.¹⁸ Za svoji činnost proti režimu byl zatčen a popraven spolu s dalším členem jeho odbojové skupiny Věslavem Wahlem.

¹⁴ V současné chvíli vlivem pandemické situace není možné ověřit rok přímo ze zdroje v VHA.

¹⁵ KOKOŠKA, S. *Praha v květnu 1945*, s. 7.

¹⁶ STRÖBINGER, Rudolf. *Poker o Prahu: posledních 100 dní Protektorátu*. Olomouc 1997. s. 142.

¹⁷ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Praha 2013. s. 20.

¹⁸ PEJČOCH, Ivo. *Vojáci na popravišti: vojenské osoby, popravené v Československu z politických důvodů v letech 1949-1966 a z kriminálních příčin v letech 1951-1984*. Cheb 2011. s. 199.

Vojenský velitel Velké Prahy generál Karel Kutlvašr, jak již bylo zmíněno, upadl v nemilost krátce po válce. Po únoru 1948 se taktéž zapojil do protikomunistické činnosti, za což byl odsouzen k odnětí svobody na doživotí. Na svobodu se dostal po amnestii roku 1960 a dožil jako noční vrátný v Nuselském pivovaru.¹⁹

František Bürger-Bartoš byl po válce přidělen na ambasádu do Budapešti a později do Paříže jako vojenský atašé. Některé prameny o tomto zahraničním pověření hovoří jako o odklizení z nepohodlnosti. Po únoru 1948 byl povolán zpět do Prahy. Vzhledem k tomu, že se v jeho bytě našly snímky z období před mnichovskou dohodou, byl obžalován z uchovávání státního tajemství a odsouzen na osm měsíců. Ve vězení nakonec strávil téměř tři roky. Rehabilitován byl však již v roce 1957.²⁰ K tomuto je nicméně nutné říct, že chybí adekvátní prameny a zdroje.²¹

Posledním signatářem byl zástupce velitelství Alex Jaroslav Kadanka. Po únorovém převratu měl nedobrovolně opustit armádu, později byl zatčen a odsouzen k 17 letům vězení.²² K této osobnosti jsou k dispozici opět pouze informace Jindřicha Marka, publikované v jeho knize věnované povstání *Barikáda z kaštanů*, jež je také zpracována v této práci.

Za zmínku stojí i osud německého signatáře generála Rudolfa Toussainta. Ten po podpisu protokolu opustil 8. května Prahu a byl zajat americkou armádou. Ta ho později vydala do Československa k trestnímu stíhání. V říjnu 1948 byl odsouzen na doživotí. Z vězení byl propuštěn v roce 1961 a vydán do Německa výměnnou za dva komunistické agenty.²³

¹⁹ Marek, Jindřich. *In memoriam Karel Kutlvašr*, VHU Praha [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: <http://www.vhu.cz/in-memoriam-karel-kutlvasr/>

²⁰ Marek, Jindřich. *František Bürger-Bartoš: Bojovník proti nacizmu i komunistický vězeň*, [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: <https://www.stoplusjednicka.cz/frantisek-burger-bartos-1898-1964-kryci-jmeno-bartos>

²¹ Archivní prameny jsou pro již zmiňovanou pandemickou situaci v tuto dobu nedostupné. Zdrojem informací je tak článek Jindřicha Marka v popularizačně-naučném časopise 100+1 zahraniční zajímavost.

²² MAREK, Jindřich. *Barikáda z kaštanů: pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové*, s. 211.

²³ Čvančara, Jaroslav. *Struktura vedoucích osobností nacistické okupační moci v Čechách a na Moravě ke dni 27. 5. 1942*, ÚSTRČR [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1202/092-093.pdf>

2 Knihy vydané v letech 1948-1989

Díla reflektující Pražské povstání vydaná letech 1948 až 1989 jsou poplatná době, ve které vycházela. Autoři ve svých pracích věnují zvýšenou pozornost komunistům a jejich roli. Interpretace zásluh je často přikreslená, nevýznamné momenty jsou v popředí či jsou přisuzovány rozhodující momenty komunistické připravenosti.

Pro potřeby této práce byly vybrány knihy Karla Bartoška a dvojice autorů Jana Angera a Jiřího Dvořana. Díla jsou si v mnohém podobná, avšak každé reprezentuje částečně jinou dobu. Bartoškovu *Pražské povstání* vychází poprvé v roce 1960, tedy před rokem 1968, a *Květnové povstání českého lidu* v roce 1984. Jedná se o záměr, kdy je cílem ukázat, zda došlo k proměně pohledu na klíčové události v důsledku srpnové okupace.

2. 1 Karel Bartošek – Pražské povstání 1945

Knihy Karla Bartoška byla poprvé vydaná v roce 1960 Svazem protifašistických bojovníků a dále v upravené podobě v roce 1965. Dílo tak znovu vyšlo v době dvacátého výročí Pražského povstání.

Karel Bartošek patřil k reformním komunistům. Je to patrné i na jeho díle, protože se často snaží glorifikovat Josefa Smrkovského, jenž k reformnímu křídlu patřil také, nebo když v knize pojmenované *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách*, jak už je z názvu patrné, přisuzuje Američanům „řádění“ na civilním obyvatelstvu či to, že bránili povstáním proti nacistům. Toto ostatně zmiňuje i v práci věnované Pražskému povstání. Svou prací značně přispěl ke zkreslení dějin konce války na území tehdejšího protektorátu.

Pro svůj reformní postoj byl po roce 1968 byl vyloučen z KSČ, v roce 1977 podepsal Chartu 77 a nakonec odešel do francouzského exilu, kde se později podílel na vzniku *Černé knihy komunismu*, mapující zločiny provedené ve jménu této ideologie.

2.1.1 Knižní úvod

Hned v úvodu se autor snaží vysvětlit své pohnutky k psaní této knihy, čímž zároveň narušuje stranické dogma budované KSČ. „*Autor této práce má před sebou úkol, který není*

lehký. Chce vyřešit všechny základní otázky týkající se historie Pražského povstání, události, o jejíž pravdu se lidé v Československu i v zahraničí mnohokrát přeli. O tom, kdo ‚zachránil‘ Prahu, kdo měl vedoucí úlohu v povstání, o významu či zbytečnosti povstání, o postoji americké armády k povstání – abychom uvedli některé příklady – bylo napsáno mnoho protiřečí. Mohli bychom je široce rozvést mnoha a mnoha důkazy z článků, knih, brožur i vzpomínek. Nejde jen o tvrzení, která bychom prostě nazvali ‚přátelská‘ či ‚nepřátelská‘. Myšlenková a citová náplň historie Pražského povstání je nemalá. Jde o událost z nedávné minulosti, která ve svém průběhu zaměstnávala myšlení a city statisíců lidí. Jde o událost ze dnů zrození lidové demokracie v Československu, o jejíž výklad byl sváděn po květnu 1945 boj. Pravdivé objasnění povstaleckých dnů se v leccěms zkomplikovalo. Konjunkturalismus a líčení činnosti za okupace v prvních poválečných letech; smyšlenky, které vznikly v období ‚kultu osobnosti‘ kolem osoby a činnosti Josefa Smrkovského, jednoho z vedoucích činitelů ilegální KSČ na konci války; dogmatické chyby, k nimž došlo ve výkladu dějin druhé světové války v marxistické historiografii – tyto i jiné skutečnosti ztěžovaly pravdivé poznání posledních bojů proti fašistickému okupantovi na půdě Československa.“²⁴ V celé této citované části je jasně patrný záměr autora. Na svou dobu je to možné považovat jednak za odvážné, ale také za žádoucí, protože poměry v komunistickém Československu jsou už více jak deset let uvolněny a blíží se pražské jaro. Díky tomu se vymezuje vůči konzervativním komunistům. Mluví taktéž o zrodu lidové demokracie, tudíž v této části lze vyčíst, že její zrod spatřoval, stejně jako jiní historici té doby, právě v Pražském povstání. Únor 1948 tedy byl jen vyvrcholením událostí, které započaly v květnu 1945 v Praze. Po něm je situace již jiná a normalizační historiografie by tuto interpretaci díla neumožnila. Je to patrné, i když s použitými uvozovkami, na části, kdy mluví o „kultu osobnosti“ Josefa Smrkovského a smyšlenkách, které přímo nazývá dogmatickými chybami. Tímto alibismem se Bartošek vyhýbá přímo konfrontaci s politickým pronásledováním Smrkovského a tím tuto skutečnost nadále tají.

Historii Pražského povstání přirovnává k tvrdému oříšku, který je třeba rozlousknout. K tomu dodává, že „nemáme předpojatou snahu někomu v historii přidávat nebo ubížovat. Nechceme historii ani mudrovat za to, že neprobíhala podle našich dnešních představ –

²⁴ BARTOŠEK, Karel. *Pražské povstání 1945*, s. 11

*stejně jako se nechceme vyhýbat povinnosti hodnotit skutečnost z pozic člověka, obohaceného poznáním let, která od historické události uplynula.*²⁵ Zde autor vysloveně odkazuje na nejdůležitější součást metody historické práce a to tu, že historik by neměl o historických skutečnostech informovat svým úhlem pohledu či tím, co mu káže doktrína strany. Zde je možné najít i narážku na spor, který začal v 19. století a díky pojmenování Zdeňkem Nejedlým je znám jako spor o smysl českých dějin. Karel Bartošek by se touto citovanou částí řadil ke stoupencům názoru Josefa Pekaře, tedy k takovému, že historik nemá soudit, ale předložit skutečnosti tak, bez hodnotových soudů a bez manipulace s fakty. Karel Bartošek toto však nečiní, jak je vidět na dalších stránkách této práce.

Karel Bartošek jako *„autor se hlásí k materialistické dialektice jako k metodě, kterou chce historickou událost zkoumat. Nabízely se mu i jiné možnosti. Mohl před čtenářem jen shromáždit na stovkách stran mnoho faktů, aniž by příliš přemýšlel nad jejich příčinami nebo jejich rozdílnou hodnotou. Mohl se pohybovat ve sféře abstraktních idejí, hledat ‚lásku k vlasti‘, ‚lásku k svobodě‘, ‚boj za svobodu‘, ‚boj za národní nezávislost a samostatnost‘, aniž by uvažoval, kdo tento boj vede, proč a s jakým cílem. Hlubavému čtenáři by se stal brzy směšným, láska k svobodě ‚vůbec‘ apod. existuje jen v lidské fantazii, ne v realitě.*²⁶ Bartošek se tímto prohlášením přímo dotýká toho, že chce předkládat události Pražského povstání tak, jak o nich hovoří materiály, které jsou v tu dobu k dispozici. Zároveň nechce, aby vyznění jeho knihy bylo abstraktní, tedy nic neříkající, ba přímo směšné.

Toto potvrzuje pokračováním, že *„autor chce být k čtenáři naprosto upřímný, a nechce mu nic zakrývat. Je si vědom, že výsledkem své práce, který čtenáři předkládá, se jen přibližuje k historické pravdě. V povstání šlo o bouřlivou historii lidí, ne věcí, hesel, prohlášení. Poznat pohyb lidského společenství – a to nejen ‚v hrubých rysech‘ – je věc neobyčejně těžká. A což teprve, jde-li o dny, kdy rytmus života lidí se mnohonásobně zrychluje, kdy lidské životy jsou bombardovány mnoho neobvyklými skutečnostmi, kdy měsíce se se mění v hodiny a roky ve dny! Poznání lidských životů je jemnou i složitou záležitostí, v současnosti i v minulosti. Historik musí chtít nechtět pracovat s kategoriemi, zobecněním a*

²⁵ Tamtéž, s. 12.

²⁶ Tamtéž.

má mnohdy obavu, zdali postihuje celou lidskou hloubku události.“²⁷ Upřímnost je důležitá a v době, kdy totalitní režim neumožňuje plně obsáhnout vše, je důležitá obzvlášť. Takovýto přístup je zajímavý i v kontextu dnešní doby, kdy často historici podléhají touze po čtenosti a stávají se z nich spíše spisovatelé, kteří publikují velké množství knih často i v rámci jednoho roku.

V rámci sebereflexe se snaží popsat skutečnosti tak, jak se udály. „*Ano, autor této publikace chce říci, že jeho obraz nebude možná v souladu s jednotlivými, subjektivními zážitky mnohého čtenáře, který prožil květnové dny roku 1945 v Praze. Už při psaní knihy se setkával s lidmi, jejichž obraz povstání je často obrazem domu, ulice, v nejlepším případě čtvrti, ve které se pohybovali. Není však možné dívat se na historickou událost z hlediska jednoho nebo několik subjektů, které se pokládají za oprávněné vidět událost nejlépe, přesně řečeno nejméně špatně.*“²⁸ Touto citací autor postihuje moment, kdy jsou poznatky vystaveny lidské paměti. Často se stane, že výsledky práce historiků jsou jiné, než jak si to pamatují přímí svědci události, a to právě z důvodu subjektivity lidského vnímání nebo i lokace, kde se pamětník v době události nacházel. Pro tyto případy je vhodnější sborník, kde je možné výpovědi pamětníků zaznamenat a následně s nimi pracovat. Publikace Karla Bartoška ale tímto typem publikace není, proto je na místě i upozornění adresované čtenářům.

Na závěr svého úvodního slova uvádí výzvu: „*Programových slov si již přečetl čtenář dost; autor očekává na počátku naší pouti za historickou pravdou Pražského povstání, že čtenářův myšlenkový i citový svět bude aktivním účastníkem autorova poznávání společenské skutečnosti.*“²⁹ Tuto výzvu lze tedy uchopit i kriticky, tzn. vše, co autor předkládal, podrobovat kritické metodě, k čemuž má sloužit myšlenkový a citový svět čtenáře. Protože jsou to vždy čtenáři, kteří přijímají to, co čtou, a bez přemýšlení snáze podléhají vlivům, jež mohou vést k mylným úsudkům a následnému konání.

²⁷ Tamtéž, s. 13.

²⁸ Tamtéž, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 16.

2.1.2 Srovnání pražského povstání s 28. říjnem

První kapitola začíná otázkou, zda není Pražské povstání nový 28. říjen.³⁰ Svým charakterem totiž situace připomíná spontánní oslavy, které propukly na samotném konci první světové války i habsburské „nadvlády“ nad českými zeměmi. To autor popisuje dále takto: *„První hodiny soboty 5. května ukazují – k uvedeným jevům můžeme připojit ještě další: rozbíjení bust a obrazů Adolfa Hitlera, obsazení německého knihkupectví na Václavském náměstí a spálení jeho knih – že iluze převratu ‚jako 28. října 1918‘, byť proti ní komunisté během okupace intenzivně bojovali, je stále velmi silná. Den konce okupantů, ‚první den svobody‘, měl být podle představ některých lidí dnem jásotu, manifestací s prapory a vítání osvoboditelů. Není divu, že některým pozorovatelům připomínaly první hodiny 5. května tolik 28. říjen 1918. Likvidování německých nápisů, místo rozbíjení rakousko-uherských orlic jsou ničeny hákové kříže, emblémy jsou různé, ale jevově je to stejné, vlajky a trikolóry, nálada ‚prvního dne svobody‘ – to vše bylo velmi podobné. A ojedinelé výstřely? I 28. X. 1918 se místy střelelo, ale střelba brzy skončila – uvádějí tato pozorování. Cožpak je možné, aby se historie opakovala?“*³¹ Zde je vidět paralela mezi událostmi, které dělí téměř 30 let. Situace však byla jiná, protože Habsburkové nebyli okupanty, české země byly součástí mnohonárodnostní monarchie a faktor strachu byl o dost menší než v době okupace. Po březnu 1939 jsme však byli násilně připojeni k Německu a faktor násilí byl od té doby všudypřítomný a sloužil k vynucování poslušnosti. Tento rozdíl hrál roli i v Pražském povstání, protože okupanti stále disponovali silou, jež mohla srovnat město se zemí, což by uhasilo povstání v základu stejně tak, jako se tomu stalo v roce 1944 ve Varšavě.

Proč k tomu nedošlo, autor přibližuje o odstavec dříve. *„Nacistické jednotky se během těchto dopoledních událostí chovají vcelku netečně.“*³² Dále to rozvádí následovně *„Je pravděpodobné, že takové chování okupačních jednotek nebylo proti směrnicím německého velení. Toto velení, zdá se, věřilo v realizaci Frankova a Bienertova plánu, o kterém ještě uslyšíme. Jinak bychom si stěželi vysvětlili, že se německá branná moc chová najednou tak*

³⁰ Tamtéž, s. 17.

³¹ Tamtéž, s. 20

³² Tamtéž.

*benevolentně k projevům, pro které ještě několik dní před tím posílala lidi na smrt.*³³ Rozdíl v chování tedy s pravděpodobností přisuzuje plánu, kdy by v českých zemích místo obnovené Československé republiky vznikla republika Českomoravská v hranicích, které byly stanoveny po mnichovské dohodě a po osamostatnění Slovenska. Jednalo se tedy o faktický zánik protektorátu. K naplnění tohoto plánu kvůli propuknutí povstání nedošlo a Richard Bienert byl zatčen a po válce odsouzen ke třem letům vězení z důvodu kolaborace.³⁴ Jedná se zároveň o Bienertovo dehonestaci, právě kvůli jeho vyjednávání s Frankem.

V následující podkapitole se autor věnuje konferenci dělnických delegátů, ke které došlo odpoledne 5. května. To uvede již zmiňovanou podobností s říjnem 1918, což ale nepovažuje za nejdůležitější. *„V tutéž dobu, kdy se po Praze začínají šířit klamně zprávy o západních spojeneckých armádách v pražském okolí a předměstích města, začíná v místnostech družstva Bratrství na Tylově náměstí důležitá konference. Je to schůzka dělnických představitelů, zástupců závodů. Svolalo ji ilegální Revoluční odborové hnutí; za jeho vedení je na schůzce Evžen Erban. Účastní se jí také zástupce České národní rady, její místopředseda Josef Smrkovský, současně vedoucí ilegálního vedení Komunistické strany Československa, který má na konferenci hlavní slovo. Smrkovský je pohublý a nevyspalý, týden, který právě končí, byl pro něho a jeho soudruhy naplněn řadou jednání; nebylo čas na odpočinek.*³⁵ Název Revoluční odborové hnutí (ROH) pochází až z období po konci druhé světové války. Účelně tedy hovoří v souvislosti s Ústřední radou odborů jako o ROH, čímž buduje zdání, že má tato organizace zásluhy již z doby konce války. Bartošek dále zmiňuje fámy o západních spojencích, tedy zejména americké armádě, která byla již na demarkační linii. Toto je zachyceno i ve filmu *Osvobození Prahy* od režiséra Otakara Vávry, kdy je tvrzení využito k osvobození vězňů z pankrácké věznice. Konference je hojně zastoupena snad ve všech dílech zabývajících se povstáním. Vykreslení Josefa Smrkovského jako pohublého a nevyspalého může budovat obraz člověka, jenž je pro dobro věci ochoten obětovat vše, i když je to v tuto chvíli pouze odpočinek. K jeho postavě a roli však v této

³³ Tamtéž.

³⁴ JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha 2012. s. 98.

³⁵ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 21.

části více zmíněno není. Smrkovský je uveden i jako vedoucí ilegálního vedení. V době na konci války ale mělo kolektivní vedení i s ohledem na nutnost pokračování v práci v případě, že bude pokračovat decimace komunistického odboje v té podobě, v jaké se udála zejména v březnu 1945. Jedná se tedy o přisouzení vedoucí role pro účely většího heroismu či o pokus o budování jeho kultu v době, kdy už Smrkovský po propuštění z vězení v KSČ opět kariérně postupoval.

V publikaci je však uveden také výsledek oné konference. „*Teprve po velké diskusi – ve které se těm nejvíce rozvášněným říká, že pro zahájení povstání neuzrál plně čas, že je nutno čekat na zlepšení vojenské situace, na přiblížení front a shození zbraní, ve které se argumentuje také tím, že na straně povstalců je jen asi 500 pušek, několik stovek pistolí a několik kulometů – je přijat tento závěr: vyhlásit na závodech pohotovost, soustředit zde dělníky, odzbrojit závodní stráž, zabarikádovat se, zajistit vzájemné spojení a Ústřední rady odborů a čekat v pohotovosti na další pokyny.*“³⁶ O konferenci píše jako o důležité (viz výše), ale výsledkem je vyčkávání na postup fronty a zabarikádování. Toto vyčkávání mělo být tedy pro dělníky stěžejní, protože jak píše na stejné straně, „*usilují o dělnický převrat*“³⁷ Karel Bartošek k uvedení zdroje průběhu konference uvádí nemožnost nalezení oficiálního zápisu z proběhlé akce. Popis vychází z výpovědí svědků či pozdějších prepisů uložených ve Vojenském historickém archivu.³⁸ Je otázkou, proč tato „důležitá konference“ nemá oficiální zápis. Důvody by však byly čirou spekulací.

Celá pasáž věnovaná dělnické konferenci a roli Josefa Smrkovského, vzhledem k postoji Karla Bartoška, je ideologicky zatížena. Dělníci museli být tím, kdo vede lid do boje, kdo rozdává pokyny a kdo osvobozuje Prahu. Jejich role je proto cíleně interpretována jako zásadní pro celý průběh povstání, a to i přes to, že výsledkem konference byla shoda v tom, že se bude vyčkávat.

³⁶ Tamtéž, s. 21.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž, s. 261.

2.1.3 Česká národní rada v době před povstáním

V části věnované České národní radě Bartošek věnuje pozornost i dalším „národním radám“ které v překotné době vznikaly. Zmiňuje například skupinu okolo „kolaborantského“ prezidenta dr. Háchy či profesora Sekaniny.³⁹ Profesor Sekanina byl otec komunistického novináře a odbojáře Ivana Sekaniny. Ten byl zatčen 16. března 1939 a následujícího roku zahynul v koncentračním táboře Sachsenhausen.⁴⁰

Tyto rady však nesou podle Bartoška pečeť kolaborace, a navíc v nich nejsou zastoupeni komunisté. *„Je to pozoruhodné a zákonité, že se prosazuje právě ČNR – je to jediná ‚národní rada‘, ve které jsou komunisté. Bez nich nebo dokonce proti nim nemůže žádný reprezentativní orgán existovat.“*⁴¹ Je tedy patrné, že Bartošek KSČ přisuzuje dominantní postavení. Tento jev je konstantní a komunističtí autoři tomu podřizují i své interpretace. Za zmínku jistě stojí i to, že Česká národní rada vznikala postupně a oficiální, stále ilegální, ustavení proběhlo na konci dubna 1945.⁴² ČNR byla logickým důsledkem činnosti celého odboje na konci války, kdy se snažili zajistit alespoň základní fungování jakožto orgán integrující všechny složky odboje. Prosazení zájmů komunistů lze přisuzovat i tomu, že kromě IV. ilegálního Ústředního vedení KSČ je součástí i Ústřední rada odborů, v danou chvíli rovněž komunisté. Zároveň se jednalo o rozložení sil, které byly prosazovány i podle obrazu budoucí Národní fronty.⁴³ I přes tuto skutečnost je do čela zvolen Albert Pražák, protože *„... tento čestný demokrat se již před několika dny rozhodl ‚jít s dělníky a komunisty‘“*.⁴⁴

*„Česká národní rada je odbojový orgán vzniklý z iniciativy komunistů v ilegalitě a složený z osob různého politického zaměření, které spojoval boj proti okupantům.“*⁴⁵ Doklad o iniciativě komunistů Bartošek nepředkládá a v současné chvíli není doložitelný

³⁹ Tamtéž, s. 36.

⁴⁰ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha 2006. s. 184.

⁴¹ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 36.

⁴² KOKOŠKA, S. *Praha v květnu 1945*, s. 37.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 36.

⁴⁵ Tamtéž.

z primárních zdrojů. Spojení všech, které spojoval odpor vůči nacistické moci, je výsledkem více než šesti let pod německou okupační správou.

Bartošek ve své knize využívá celé citace letáků a prohlášení z prvních dnů povstání.⁴⁶ Zároveň i vysvětluje, proč tomu tak je a k čemu mají vést: „*Tento dokument* ⁴⁷ *vyjadřuje současnou náladu lidu, velkolepost i naivitu jeho vášní a iluzí, citů a myšlenek. Bylo by necitlivostí, kdybychom chtěli pitvat některé jeho ideové a faktické nepřesnosti. Je třeba jej chápat v jeho celku, jako dokument, který vytryskl ze snahy rychle reagovat na situaci. Je to vášnivé vyznání lásky k sovětské zemi, k osvobozeneckému poslání její armády i neméně vášnivý projev starostí o osudy naší země v její ‚těžké hodině‘. Zřetelně cítíme obavy z předčasného zahájení boje, ‚stín Varšavy‘, který se nad městem vznáší a který – jak ještě uvidíme – hluboce znepokojuje všechny progresivní síly v českém táboře. Ale současně z dokumentu cítíme víru – město bude a musí žít a je ochotno i schopno přinést vítěznou budoucnost oběti.*“⁴⁸ Tato reakce na dokument, pod kterým byl podepsán Národní výbor Praha, je zajímavá z několika perspektiv. Na jednu stranu se jedná o popis, jenž se snaží o vystihnutí motivů a také dojmů, které toto svolání budí. Na stranu druhou přináší výzvy k chápání jako celku. Vše, co se vytrhne z kontextu, nabádá k mylné interpretaci. Zároveň ale nabízí výklad o obdivu k Sovětskému svazu a také o obavách, aby Pražské povstání nedopadlo jako povstání ve Varšavě, tzn. potlačené do té míry, že město bylo prakticky srovnané se zemí. V prohlášení ale obavy zmíněné nejsou, naopak. Snaží se vyburcovat k boji, vyhnání Němců, kolaborantů a také žádají protektorátní vládu k rezignaci.

V knize se také nachází kapitola věnována postavení komunistů během začátku povstání. Tato část je uvedena otázkou, na kterou v další části Karel Bartošek odpoví. „*Jak reaguji pražští komunisté na vypuknutí povstání? To je otázka, na niž je důležité odpovědět hned z několika důvodů. Komunistická strana Československa je jedinou politickou stranou na dosud okupovaném území, která může na konci okupace země jako strana vystoupit. Ne, toto zjištění není a nechce být výsměchem všem popraveným nebo vězněným příslušníkům jiných politických stran, které v průběhu okupace prakticky zmizely z národního života. Chce*

⁴⁶ Tamtéž, s. 40.

⁴⁷ JAVŮRKOVÁ, Jarka, ed. *Pražská květnová revoluce 1945*, Praha 1946. s. 52.

⁴⁸ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 41.

*se jim říci něco jiného. I tisíce komunistů skončilo svůj život v nacistických věznicích a koncentračních táborech a tisíce jsou v jejich zdech i teď, na konci války; nacistický teror se zaměřoval se zvláštní krutostí proti komunistickému hnutí. Ale přesto toto hnutí – na rozdíl od jiných – na konci války organizačně i ideově stále žije. Sebebrutálnější teror nemohl komunisty jako politickou sílu vykořenit z národního života. A navíc se této síle podařilo soustředit kolem sebe široké masy protifašistických bojovníků.*⁴⁹ Tvrzení o možnostech ostatních stran není přesně doložitelné. Záleželo na mnoha faktorech a ostatní politické strany jistě mohly vstoupit do veřejného dění, o čemž svědčí i jejich angažovanost v České národní radě. Je nesporným faktem, že mnoho komunistů zaplatilo za svou činnost v ilegální životos, je jim věnováno mnoho historických děl, stejně jako i příznivcům demokracie. Jediní, kdo se však mohli opřít o silnou podporu zahraničí, byli komunisté, a to o Sovětský svaz. Demokratické síly byly rozprostřeny mezi více skupin, a navíc po mnichovské dohodě obecně nemohly využít podpory z demokratického západu pro převládající pachůť „zrady“ mezi obyvatelstvem. Zároveň komunisté mohli vystoupit jako jednotní i z prostého důvodu. S koncem války rostl i počet jejich podporovatelů právě s ohledem na nesporné vojenské úspěchy Sovětského svazu.

Jako přesvědčení komunisté se leckdy vraceli lidé z koncentračních táborů.⁵⁰ Toto vše vedlo k volbám roku 1946, po kterých se komunisté stávají největší stranou a poté je celý proces převzetí moci dovršen v únoru 1948.

Bartošek poté pokračuje položením řečnických otázek v reakci na údajnou sílu komunistické strany. Těmito otázkami silně ovlivňuje čtenáře ve prospěch komunismu. „*Je to důležitý poznatek, tato praktická existence jediné politické strany v Praze 5. května, a autor se musí ptát: Je to náhodné? Nemá tento fakt svou silnou objektivní stránku? Neobsahuje prvky objektivní historické zákonitosti, která si vynucuje potřebu právě takové společenské síly v národním životě? Komunistická strana je nejvyšší revoluční organizací ‚nové třídy‘ – dělnické třídy. Nevyjadřuje tato skutečnost 5. května sílu a historickou úlohu této třídy?*“⁵¹

⁴⁹ Tamtéž, s. 44.

⁵⁰ Ve vzpomínkách mého prastrýce Jiřího Londýna je tato myšlenka zachycena. Zklamání mu dle jeho slov přinesl přístup Západu k celé válce, kdy ji bylo možno zabránit už v čase mnichovské konference v roce 1938. Jeho vzpomínky však nebyly nikdy publikovány.

⁵¹ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 44.

Následuje stanovisko IV. ilegálního vedení ÚV KSČ. Znění otázek bez následujících jasných odpovědí ponechává čtenáře v situaci, kdy musí vyvozovat závěry sám, pouze s informacemi o plánech komunistů na samotné povstání.

Pro tyto potřeby jsou citovány i některé letáky komunistů, a to i například z prvního revolučního vydání *Rudého práva*. Tyto pasáže Bartošek komentuje takto: „*Jak je vidět, komunisté široce a okamžitě reagují na živelný výbuch povstání. Upozorňují znovu na činnost různých provokatérů, ale vidí současně a především lidový, spravedlivý charakter boje. A dělají vše pro jeho vítězství – zvláště důležitá je prvně citovaná výzva ÚV KSČ, otištěná v prvním legálním čísle Rudého práva, a praktická práce členů tohoto ústředního vedení v sídle ČNR i Lidovém domě, který se stává jedním z organizačních středisek pražských komunistů.*“⁵² Není uvedeno, proč je důležitá výzva ÚV KSČ, nicméně nechybí upozornění na činnost oponentů, což je možné interpretovat nejen ve vztahu k německé činnosti, ale i českou ze strany politických oponentů. Opět jsou to komunisté, kdo reagují a vedou ostatní do boje. Bartošek tak cíleně zamlčuje ostatní složky nejen odboje, ale i ozbrojených složek protektorátu či běžných lidí.

Důraz na lidovost je pro komunisty zásadní, aby byla ukázaná potřeba vůdců povstání, což sám Bartošek potvrzuje v další části. „*Je zřejmé, že dělnická třída v ČSR je 5. května 1945 mnohem zkušenější a politicky moudřejší než v říjnu 1918. A co je rozhodující – má svou třídní, revoluční organizaci – komunistickou stranu. I v Praze je 5. května dobře vidět, že za druhé světové války došlo v národě ve vztahu proletariát-buržoazie k hluboké změně, která uzrávala dlouhé předchozí roky. Komunisté se dostávají do čela národního života. To je jeden z důležitých ‚nových prvků‘, působících v životě české společnosti i v průběhu povstání. Jeho dosah je dalekosáhlý. A čtenář při jeho poznání vidí ještě jasně, proč se v Praze nemohl 5. května 1945 opakovat převrat ‚podle vzoru‘ 28. října 1918.*“⁵³ Toto tvrzení odpovídá potřebám marxismu-leninismu, kdy to má být strana, která provede lid revoluci, což je hlavní poznatek Lenina z doby bolševického převratu v Rusku. Komunisté se skutečně dostávají na významnější společenskou pozici, než jakou měli v době první republiky. Důvodem však není jejich „vedení lidu“ v době protektorátu, ale činnost

⁵² Tamtéž, s. 47.

⁵³ Tamtéž.

Sovětského svazu i s ohledem na jejich nespornou vojenskou sílu, bez níž by výsledek války vypadal jinak. K tomu je nutné i započítat to, jak se do čela ČNR komunisté probíjovali s ohledem na pomoc komunistů v ÚRO, a poté snahu o vyšachování konkurentů.

Shrnutí prvního dne povstání obsahuje kromě výčtu bojových úspěchů povstalců opět řečnické otázky, na něž následně Bartošek nepřímou zodpoví: „*Jaké jsou příčiny toho, že povstání dosahuje v prvních hodinách takových úspěchů? Jak je to možné, když víme, že boj začal živelně, že existují nemalé rozpory uvnitř českého tábora (o skutečné jednotě se dá mluvit jen mezi opravdovými bojovníky), jež tento tábor oslabují? Pražské povstání začíná jako lidový ozbrojený boj proti okupantům, který byl dlouhé měsíce připravován; to se muselo příznivě projevit i v okamžiku, kdy povstání vypuklo bez pokynu revolučních sil. Lidé, kteří jsou v Praze 5. května do ozbrojených protifašistických akcí, jsou v drtivé většině pracující „drobní“ lidé. Jejich boj proti nenáviděným okupantům a osvobození města a země je od počátku a beze zbytku bojem spravedlivým. Morální i politický faktor bitvy je zcela na straně lidových povstalců, nacisté vedou zřetelně boj nespravedlivý.*“⁵⁴ Často opakovaným souvěším je „lidový boj“. Tento důraz na charakter povstání může vést ke špatnému výkladu role České národní rady. Zároveň ukazuje na moment, kdy to nebyli komunisté, kdo začal s povstáním, ale lid, tedy pro ně nejdůležitější součást momentu revoluce. Bez něj by jejich plány byly významně narušeny. Proto i první den povstání, jenž probíhal bez výraznějšího řízení a samotní Němci nebyli schopni adekvátně reagovat, přinesl dílčí úspěchy a Bartošek zmíněným důrazem připravuje prostor pro nástup komunistů jako stěžejního vůdce povstání. Stejně tak nejsou uvedeny úspěchy vedené vojáky či policisty, jak tomu je například v knize *Barikáda z kaštanů* Jindřicha Marka.

Poté se autor věnuje situaci na evropském bojišti s ohledem na polohu spojenců na frontách. Zejména popisuje lokalitu, v níž se nachází Rudá armáda v době končících bojů o Berlín. Americká armáda je zde uvedena pouze pro potřeby popisu zákulisích snah západních spojenců o vliv na poválečné uspořádání. Důraz je kladen na motivy britského ministerského předsedy Winstona Churchilla. Jemu věnovanou část opět uvádí otázkami: „*Co si sliboval Churchill i ostatní západní politikové od takového proniknutí do Československa? V čem viděli takovou „politickou důležitost“ osvobození Prahy? (Je třeba připomenout, že toto vše*

⁵⁴ Tamtéž, s. 53.

*se dělo v době před Pražským povstáním.)*⁵⁵ Tato citovaná část odkazuje na vojenské a politické rozhodnutí a ponechání demarkační linie ve formě, v jaké byla domluvena na konci dubna 1945. V ten moment bylo pro Sověty žádoucí, aby Prahu osvobodili právě oni, jak o tom referují i ostatní knihy věnované Pražskému povstání. Výjimkou je ale Bartoškův důraz na motivaci Churchilla. Sovětům se nevěnuje ze zřejmých důvodů.

Odpovědí na otázky je následující důležitá část, jež je uvedena v celém rozsahu: *„V Československu přerostl národně osvobozenecký boj v lidově demokratickou revoluci, která byla namířena nejen proti německé okupaci, ale i proti vnitřním silám, které zemi zradily – proti velkoburžoazii. Do průběhu tohoto revolučního procesu, v němž se staré síly svému konci pochopitelně bránily a hledaly pro svou obranu všemožnou podporu, měla do země přijít americká armáda. Byla to armáda největší kapitalistické velmoci světa, velmoci, které měla válka přinést postavení dominující síly v poválečném světě. Není možno mít iluze o celkovém charakteru armády imperialistické země a o její společenské úloze. Nemít tyto iluze ovšem neznamená, že jakkoliv pochybujeme o poctivé a upřímné snaze řady příslušníků této armády pomoci co nejvíce boji proti fašismu. Kdybychom takové pochybnosti měli, hrubě bychom zkreslovali i celkový charakter armády, zakrývali bychom základní rozpory kapitalistické společnosti, z jejichž příslušníků – a především pracujících příslušníků – je mužstvo složeno.“*⁵⁶ Citovaná část je značně protiamerická a interpretuje tak roli Američanů jakožto mocnosti toužící po co největším vlivu dosaženého právě rozhodující účastí v osvobození co největší části Evropy, potažmo světa. Zmínka o rozporech ve společnosti jasně poukazuje na snahu čtenáře upozornit na stále trvající „vykořisťování pracujících“. Podobný text v knize není věnován Rudé armádě a jejímu násilí na civilním obyvatelstvu. Jejich mocenská role v upevňování komunistických režimů je dnes zmiňována každým autorem, jenž píše o vývoji východní Evropy po druhé světové válce a je podkládán citováním jejich vojenských velitelů i Stalina či Brežněva (v této práci viz dále).

2.1.4 Pohled na americkou armádu

Vlivu americké armády se autor věnuje i dále, kdy se údajně měli Američané snažit potlačit vliv lidové revoluce. *„Příklady ze zemí, do kterých přicházela anglo-americká*

⁵⁵ Tamtéž, s. 87.

⁵⁶ Tamtéž, s. 88.

*armáda, přesvědčivě dokazují, že tato armáda nikdy nestála na pozicích lidového antifašistického hnutí a jeho rozmachu v momentě osvobození těchto zemí všemožně bránila. I v Československu měla americká armáda v konečné etapě války být silou, která pomáhá buržoazii, a – jak doufal např. Churchill – silou, která může zvrátit probíhající revoluční proces. Západní imperialistická politika se ještě v posledních dnech války pokoušela zvrátit revoluční proces v Československu svou ozbrojenou mocí. ... Je totiž třeba vidět objektivní možnosti, které k tomu měla – poměr vnitřních sil v ČSR a především poměr sil v mezinárodním měřítku: vedoucí úlohu dělnické třídy tím spíše autoritu a sílu Sovětského svazu nebylo možno jednoduše zlikvidovat.“⁵⁷ Tato tvrzení Bartošek nijak nedokládá a pro čtenáře v době vydání knihy, tedy v roce 1960, je toto nemožné ověřit důvěryhodným zdrojem. Bartošek Američanům připisuje snahu zabránit lidu převzít moc, tedy pro komunisty důležitý moment. Roli americké armády na západě Čech se více věnuje ve výše zmíněné knize s názvem *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Byl to ale Sovětský svaz, kdo v osvobozených zemích nastoloval jemu vyhovující režim. Toto je však doložitelné až po pádu komunistického režimu, kdy jsou informace volně přístupné a s pomocí internetu dostupné okamžitě. Využívá i známý Churchillův antikomunismus.⁵⁸ Opakovaně upozorňuje na jeho údajné zájmy. Tato interpretace je důležitá s ohledem na prosazování komunistů v celé knize. Předkládaná snaha Američanů o zvrácení lidové revoluce je jedním z mnoha tvrzení ve prospěch právě komunistů v době Pražského povstání.*

Po pojednání o situaci spojeneckých vojsk se Bartošek v knize zaměřuje na situaci v odboji a jejich nevyhnutelné úkoly s ohledem na blížící se konec války. V úvodu k této části je Bartošek kritický k postupu košické vlády, neboť nevyslala svého zástupce na okupované území či se ani nesnažila o navázání spojení s odbojem, což zároveň omlouvá problematickou situaci na již osvobozené části země.⁵⁹

⁵⁷ Tamtéž, s. 89.

⁵⁸ Helikar, Ivo. *Chtěl bolševiky zaskrtit už v kolébce, za války se Churchill spojil se Stalinem*, iDnes.cz [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: https://www.idnes.cz/technet/pred-100-lety/chtit-bolsevici-zaskrtit-kolebka-valka-ale-spojil-stalin.A181122_173841_pred-100-lety_heli

⁵⁹ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 99.

2.1.5 Pohled na komunistický odboj

Vliv komunistického odboje je dle autora tvrzení přirozeným vyústěním boje za svobodu. *„Hnutí odporu nejvíce ovlivnily ty skupiny, které ve své protifašistické činnosti vycházely z proletářského pojetí osvobozenického zápasu. Bylo to historicky naprosto logické. Jejich cílem a touhou bylo vyhnat fašistické okupanty ze země a zničit i moc domácích přísluhovačů nacismu; revoluční proletáři však nechtěli likvidovat jen současný fašismus, ale vyloučit i jakékoliv opakování fašistického národního a sociálního útlatu v budoucnosti. Na konci války šlo „hlavně“ o přítomnost, stejně „hlavně“ však i o budoucnost – nebylo v tom nic neobvyklého – lidé žijí své dnešky většinou vždycky z hlediska budoucnosti, nebo si to alespoň myslí. Revoluční proletářské hnutí mělo v této době dost přesnou představu o budoucnosti – chtělo „novou“, lidovou a demokratickou republiku, ve které by skutečně „vládl lid“, chtělo vytvořit takovou moc, která by trvale zabezpečila svobodu a samostatnost země a znemožnila opakování tak černých let národa, jakými byla léta okupace.“*⁶⁰ Tato interpretace opět odpovídá duchu marxismu-leninismu, kdy vládu proletariátu berou komunisté jako nevyhnutelný vývoj dějin. Proto i Bartošek píše o logické historické návaznosti, byť se jedná o jednostranný nepodložený výklad role komunistů. K tomu přikládá jejich snahu v potlačení i budoucího vlivu nacistů/fašistů. Staví se tak bariéra proti případným „revanšistům“. Tento pojem je hojně užívaný i během 50. let ve vykonstruovaných komunistických procesech. Zajímavou konotaci udělal Bartošek v potřebě „skutečné vlády lidu“ v návaznosti na význam slova republika i s ohledem na údajnou svobodu či samostatnost, když naše země spadala pod přímý vliv Sovětského svazu. Celé předložené poselství je jednoznačně prosovětské a hlavně prokomunistické, popisuje situaci účelově, byť v předmluvě autor sliboval neutrální postoj.

Výše zmíněné tvrzení znovu autor opakuje o několik stránek dále, kdy začíná s popisem situace odboje v období těsně před povstáním. *„Chceme zobrazit stav pražského antifašistického hnutí v období těsně před povstáním. Umožní nám to proniknout hlouběji do povstaleckých bojů. Odbojové hnutí na konci války nebylo však odtrženo od předchozího vývoje, mělo svou tradici a historii, v jeho poslední etapě působily etapy předchozí. Každý jev se historicky vyvíjí, to je stará pravda, a není možno pochopit jeho poslední etapu bez*

⁶⁰ Tamtéž, s. 100.

znalosti předchozího vývoje.“⁶¹ Takto je uvedena část textu věnovaná zejména komunistům, což je ale zjevné až po další části. Následující odstavec pojednává o formách odboje, čímž zároveň dává podklad pro jejich činnost na konci války v době povstání. Ať už šlo o „mlčenlivé manifestace“ šíření nelegálních tiskovin nebo o provedení atentátu na Reinharda Heydricha, který ovšem nebyl spojen s masovým hnutím, a proto tento čin přinesl velké ztráty⁶² Bartošek se tímto postojem distancuje od provedeného atentátu a více se k němu nevrací.

Dodává, že střelba odbojářů byla hlavně sebeobranou, přesto „z hlediska ozbrojeného povstání jako cíle odboje a nejvyšší jeho formy je toto naše zjištění neobyčejně důležité, předchozí ozbrojený boj je tou nejorganičtější základnou povstání. Tento stav národně osvobozenického hnutí v Praze měl své příčiny. Souvisí s vývojem celého národně osvobozenického boje v Československu, který zvláště v letech 1942-1943 byl ve velmi těžké situaci. Východisku z ní, rozhodné aktivizaci domácí odbojové fronty, věnovala vážnou pozornost nejaktivnější síla antifašistické fronty – komunisté. Vykonalí neocenitelnou práci pro to, aby se československé osvobozenické hnutí dostalo na ten stupeň, který jeho významu příslušel. V roce 1942 provedli důkladnou analýzu problematiky domácího osvobozenického hnutí, odhalili základní příčiny jeho těžkostí i cestu, jak je překonávat. Ilegální komunistický tisk doma i projevy a články představitelů KSČ v Sovětském svazu o tom mluví velmi přesvědčivě.“⁶³ Časté opakování slov jako „osvobozenické hnutí“ může u čtenáře opět působit proaktivně a vytvářet představu jedinečnosti komunistického odboje. Je zajímavé zmínění let 1942–1943, kdy činnost odboje nejen komunistického, ale veškerého byla těžce zasažena obdobím heydrichiády a velice pomalu se vzpamatoval. Bartošek se odvolává na článek Jana Švermy publikovaný v únoru 1943 v časopise *Komunističeskij internacional*. Ten v něm představil situaci odboje na území protektorátu. Podle citované části má jít především o nutnost aktivizace boje na českém území. Zajímavostí může být to, že se Bartošek věnuje jen velice v krátkosti období po mnichovské dohodě a připomíná hlavně pasivitu, nicméně následující roky nejsou vůbec zmíněny. Během této doby byl totiž

⁶¹ Tamtéž, s. 103.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

Sovětský svaz spojencem nacistického Německa. Čeští komunisté proto nevěděli, jakou pozici mají přijmout. Jiní historici z té doby mluví o akcích jednotlivců, nicméně celkový charakter komunistického odboje byl spíše pasivní. O nejednoznačnosti postoje komunistů v době trvání paktu Molotov-Ribbentrop svědčí i to, že si tím nebyl jistý ani Julius Fučík.⁶⁴ Přesto Bartošek upozorňuje na přítomnost a hrozící nebezpečí ze strany sudetských Němců. Tato část slouží jako „zastírací manévr“, kdy čtenář nevěnuje pozornost poslušnosti a věnuje se všeobecnému německému nebezpečí, o čemž svědčí i problematika vyrovnání se s mnichovskou dohodou a poválečným odsunem Němců.

V další podkapitole se snaží přiblížit situaci odboje na jaře 1945 a to s ohledem na „proletářské skupiny“. K tomu zapojuje i různé partyzánské oddíly činné na dosud neosvobozeném území.

Situaci v hlavním městě přibližuje takto: „v Praze existoval na jaře roku 1945 v podstatě dvojitý druh ilegálních skupin a pracovníků. V první řadě to byly organizace a skupiny, které vedly skutečný, sociálně-revoluční boj proti fašismu. Největší a vedoucí z těchto organizací bylo ilegální hnutí Komunistické strany Československa. Mělo také nejjasnější politickou odbojovou linii. K tomuto druhu ilegálních organizací a skupin je nutno počítat i některé jiné skupiny – např. ilegální Revoluční odborové hnutí, organizace mládeže aj. Existoval zde však ještě i jiný druh „ilegálních pracovníků“. Byly to ilegální skupiny složené z lidí, kteří po celou dobu okupace většinou „čekali“. Jakmile však „ucítili“ blížící se konec fašistického panství, snažili se rozhodnout „převrat“ ve svůj prospěch. Tyto skupiny neměly masové opory a je nutno k nim počítat i skupinu důstojníků kolem Ústředního vojenského velení, tzv. Ústřední národní výbor v Praze a jiné.“⁶⁵ V tomto citovaném úseku se Bartošek věnuje zejména komunistům, a když zmiňuje další odbojové skupiny, nemluví vůbec o nekomunistických organizacích, nýbrž opět pouze o komunistických či s nimi sympatizujících. Pokud mluví o nekomunistických, píše o nich dehonestujícím způsobem. Jejich kroky dává do uvozovek, čímž svůj negativní postoj ještě přiživuje. Dle jeho tvrzení měli navíc pouze vyčkávat na vhodnou chvíli a neměli „jasnou politickou linii“. To samé může kdokoliv říct i o komunistech a jejich „úmyslech“. Bez podložení archiváliemi se však

⁶⁴ PODHAJSKÝ, František A. a GRYGAR, Mojmir. *Julek Fučík - věčně živý!*. Brno 2010. s. 59.

⁶⁵ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, Praha, 1965, s. 107.

bude, stejně tak jako u citované části, jednat pouze o názor autora. Bartošek tím, stejně jako dříve, cílí na smýšlení čtenářů a snaží se je ovlivnit v prospěch komunistického pohledu.

2.1.6 Pohled na nekomunistický odboj

V následujícím odstavci autor přibližuje i tzv. „buržoazní“ odboj. To, že se jim věnuje nelze brát jako jejich obhajobu, protože, jak sám autor píše, jedná se o spolubojovníky proti fašismu. K tomu přesto dodá, že „*z mnoha našich závěrů je zřejmé, že z hlediska objektivních potřeb společenského života měla největší význam činnost proletářsky orientovaných odbojových skupin a především pak činnost ilegálního komunistického hnutí, které bylo ,nejdůslednějším antifašistou*“.⁶⁶ Opětovné utvrzení čtenáře v jednoznačné roli komunistů v Pražském povstání i budoucím politickém vývoji. Přesto, že mluví o závěrech bádání, opět nikde nejsou citované zdroje přímo použité pro podporu tohoto tvrzení.

Velké množství stran je věnováno formování komunistického ilegálního vedení, zejména s ohledem na poslední, IV. vedení. To bylo v čele komunistů i v době Pražského povstání. Popisování Josefa Smrkovského je podobné budování kultu osobnosti, protože vyjma toho, že vedl odbojovou skupinu ve svých 34 letech, tak byl „*dělník a už před válkou ,profesionální revolucionář*“.⁶⁷ Což je zřejmý pokus o glorifikaci. K tomu přidává výčet dalších členů vedení, kde se setkávají pracující, ale i básník či vysokoškolský student, jemuž válka zabránila studovat, takže „*tato skupina lidí, která ztělesňovala jako už tolikrát v historii revolučního proletářského hnutí (a nejen našeho) spojení dělníků a revoluční inteligence; toto hnutí jinak nemohlo existovat*“.⁶⁸ Ukázka lidovosti a spojení rozdílných profesí ve snaze doložit oprávněnost jejich postavení.

K tomu autor dále dodává nutnou vsuvku, kdy nejednali z pověření jiné osoby či vedení strany, ale „*velela jim tak jejich odpovědnost ke komunistickému hnutí*“.⁶⁹ V podobném duchu se nesou další stránky věnované komunistickému odboji v období jara 1945. Březnové zatýkáci akci gestapa se věnuje pouze na závěr podkapitoly věnované komunistickému hnutí.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 109.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, s. 110.

Vedení komunistického oboje se tato akce příliš nedotkla, byť i mezi nimi byli zatčení. Tuto situaci popisuje autor následovně: „*Proletářské odbojové hnutí bylo v Praze ve velmi těžké situaci a není možno při jejím rozboru opomenout problém zkušených vedoucích revolučních kádří. Snad v žádné jiné evropské okupované zemi se nesetkáváme s tak těžkou situací, pokud jde o kádrovou, osobní kontinuitu ilegální práce. A přitom ilegální organizace KSČ se i v tomto směru ukázala vůči jiným zdaleka nejodolnější a nejsilnější, na místa začtených vždycky nastoupili noví lidé. Pravděpodobně tu – vedle délky okupace – působila i malá zkušenost z konspirativní práce před válkou. A připomeňme ještě jinou skutečnost – v proletářském odbojovém hnutí na konci války pracovali téměř výhradně mladí lidé. Jejich mládí, to nebyla samozřejmě chyba, statečnost a neohroženost těchto soudruhů přinesla našemu osvobozeneckému boji velké hodnoty.*“⁷⁰ Hrdinné mládí, jak jej komunisté často vykreslovali. Bartošek buduje kult mládí. Zřejmě se jedná o pokus připomenout obět mladých zejména s ohledem na jejich „světlou budoucnost“, za kterou se byli schopni bít.

Na závěr části věnované „proletářskému hnutí“ odpovídá na úvodní otázku: „*Při naší odpovědi na otázku o stavu odbojového hnutí v okupované Praze v předvečer povstání věnovali jsme hodně pozornosti těm silám, které tlumočily zájmy pracujících vrstev. Tato naše pozornost má prostý, naprosto nepředpojatý důvod: pro protifašistický oboj byli tito lidé nejdůležitější. Nejen proto, že do života národa oni sami zasahovali daleko neaktivněji. Stejně i proto, že jejich zájmy v té době objektivně odpovídaly zájmům národa, že měli největší předpoklady – svým sociálním postavením v životě země – vést nejúčinnější úder proti fašistické okupační moci. V řadách těchto antifašistů nebyli ovšem jen ,organizovaní komunisté‘, v tom byl jeden z velkých úspěchů komunistické politiky.*“⁷¹ Často se opakující motiv zájmu pracujících, kdy autor knihy jedná či píše v prospěch proletářů. Organizování dalších protinacistických skupin přikládá zásluze o zájem národa, přesto je to výsledek politického uvažování komunistů, byť bez předložení důkazů. Nepředpojatost, kterou se zaštiťuje, však hned v následující podkapitole podkopává. Dělnickému odboji totiž věnuje plných 20 stran textu. Nekomunistům poté 4 stránky i s ohledem na stav odboje v celém

⁷⁰ Tamtéž, s. 126.

⁷¹ Tamtéž, s. 127.

prostoru Československa.⁷² Tímto Bartošek podporuje teze o dělnické třídě jakožto vedoucí síle odboje.

2.1.7 Česká národní rada těsně před povstáním a v prvním dnu

Dále se autor opět věnuje České národní radě v předvečer povstání. Velkou část věnuje vzpomínkám Josefa Smrkovského i s ohledem na plán s povstáním počkat, dokud nebude dostatek zbraní.⁷³ Při popisu chyb a nedostatku volí Bartošek i omluvná slova: „Hovoříme-li o nedostacích ČNR, neznamena to zásadní odmítání práce tohoto orgánu, jakou proslul např. Václav Kopecký. Převažovali v něm čestní vlastenci, mnozí z nich měli obrozenecky čistý vztah ke svému národu a jeho osudům, jako například předseda ČNR profesor Pražák, kterého mně Lumír Čivrný charakterizoval jako ‚báječného člověka‘, jenž za střelby a bojů působil jako ‚profesor s deštníkem jdoucí na matiné‘. Není to urážka, ale obrazné vysvětlení. Tito lidé chtěli mnoho dobrých věcí. Stejně tak důležité je ovšem to, co mohli. Česká národní rada proto nebyla orgánem, který mohl splnit všechny revoluční úkoly osvobozenického zápasu v posledních dnech války. Byl to revoluční orgán i „spolek“. Z toho pak vyplývá řada potíží. Souvisel s tím i problém revoluční kázně v povstání, která nebyla a ani nemohla být na výši – na úseku vojenského velení pro nic menšího než pro protikladnost zájmů velmi aktivních ‚vojenských činitelů‘ a bojujícího lidu, protikladnost, kterou se nepodařilo překlenout.“⁷⁴ Přes tuto proklamaci z textu vyplývá snaha uvádět výsledky práce celé rady jako zásluhu převážně komunistického řízení či tlaku na následování jejich linie. Snaha překlenout rozdílné zájmy v této interpretaci opět může na čtenáře působit jako poukázání na nezištnou snahu komunistů a nesoulad s oponenty spíše za zmar z jejich strany. Bartošek navíc zamlčuje i další členy ČNR, jejichž podpis se nachází na protokolu o kapitulaci německého vojska v Praze. Tím vynechává i osud, který je potkal po únorovém převratu. Ať už to byla emigrace jako u dr. Kotrlého, vězení generála Kutlvašra nebo poprava kpt. Nechanského.

Toto autor potvrzuje i na závěr druhé hlavy věnované předvečer povstání. Podle Bartoška odboj neměl pro začátek povstání vše připravené a přiznává to i s ohledem

⁷² Tamtéž, s. 130.

⁷³ Tamtéž, s. 131.

⁷⁴ Tamtéž, s. 133.

na komunisty. „*Nejrevolučnější síly antifašistického tábora byly ve velmi těžké a složité situaci, která kladla neobyčejné nároky na jejich práci. Musely být velmi obezřetné, boj s nepřítelem – cizím okupantem – byl vážně komplikován situací v českém táboře, kdy působily nejen nepřátelé pokroku, ale i kolísavé síly a nejrůznější iluze. Rozpor mezi ‚levicí a pravicí‘, mezi lidovými silami a buržoazií byl nutný a jeho ostrost nebyla neměnnou. Levice byla však daleko silnější a zkušenější než při převratu 28. října v roce 1918, měla svou vedoucí politickou sílu – komunisty a její historická převaha je prokazatelná.*“⁷⁵ Časté zaklínání zvuknými hesly je pro komunistické autory běžným jevem. Opakování „lidovosti“ či „revolučnosti“ vedou čtenáře opět k vytváření obrazu o jedinečnosti komunistického odboje. Bartošek klade důraz i na cizího okupanta, přesto přidá dovětek o situaci na české straně se zaměřením proti názorové opozici komunistů. Odvolávání se na říjen 1918 a vznik ČSR je jen potvrzením této tendence a k tomu i reference na nutnost obnovené samostatnosti po konci války a konci okupace, k čemuž měli významně pomoci komunisté, jež ke škodě Československa v roce 1918 ještě na našem území neexistovali ve zformované straně.

2.1.8. Pohled na boj na barikádách

Třetí hlavu Bartošek věnuje popisu bojů na barikádách, kdy však úloha komunistů ustupuje do pozadí a vyskytuje se zcela zanedbatelné množství popisu jejich role. Více jsou naopak zmiňováni prostí bojující, jejich hrdinnost a vzdor nacistické síle. Věnuje se taktéž popisu situace povstalců na Trojském mostě⁷⁶ či situaci na Pankráci. Přesto během toho autor popisuje snahu nekomunistických odbojářů o zmar celé akce. „*V těchto hodinách Pražského povstání, které právě sledujeme, jsou zásady lidového povstaleckého boje o město na mnoha místech narušovány. Nezáleží na tom, zda to lidé dělají vědomě nebo nevědomě. Objektivně to je velká služba nacistickému nepříteli. Že ji dělají i lidé upřímně se snažící o pomoc boji za svobodu vlasti, je tragické. Pro ně i pro povstalecký boj. Jak se toto ‚obecné‘, o němž jsme právě mluvili, projevuje konkrétně? V první řadě je třeba říci, že ‚moment překvapení‘ již nepůsobí; to, co z tohoto faktu povstalci byli schopni vytěžit, se už stalo. Přesto povstání není ‚odsouzeno k porážce‘, povstalci mohou vést úspěšně dílčí útoky. Na vojenský osud povstání působily a působí ‚vnější činitelé‘, postup fronty. Tím větší význam má jeho politický profil a*

⁷⁵ Tamtéž, s. 134.

⁷⁶ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 157.

*jeho politická pevnost, která může – pro zbývající hodiny – vyvážit vojenskou převahu nacistů uvnitř města. A tady není mnoho věcí v pořádku.*⁷⁷ Zaobalení problematické koordinace odboje i se službou ve prospěch okupantů opět vytváří dojem, že nekomunistický odboj jednal hlavně v rozporu s touhou po svobodě a sloužil okupantům. To potvrzuje i slovy o významu politického profilu a pevnosti, jako by jejich přesvědčení stačilo proti zbraním nacistické moci. Poté pokračuje v postoji rozhlasu, která měl často měnit vysílané zprávy i s ohledem na výzvy vůči vlasovcům či ke klidu a složení zbraní, čímž by ohrozili lidovost povstání.⁷⁸

2.1.9 Role vlasovců

Z výše uvedeného důvodu se autor věnuje i popisu role vlasovců. V tom deklaruje vyhnutí se řešení politického aspektu jejich zapojení, věří v čistě vojenský důvod, který vojenští představitelé povstání zvolili. V popisu volí autor útočný tón, osočuje je jako zločince a prohlašuje, že *„je to armáda výhradně protilidová, sloužící nacifašismu na nejružnějších úsecích a zaměřená především proti SSSR. „Vlasovci“ působili vážné škody i československému hnutí odporu, gestapo jich využívalo jako „provokatérů“ proti partyzánskému hnutí a na jejich kontě – především na severovýchodní a východní Moravě – byly dlouhé řady obětí.*⁷⁹ Vojenská role vlasovců za druhé světové války je hlavně protisovětská. O tom není pochyb, jedná se o známá fakta. V nasazení vlasovců do operací na Moravě Bartošek zřejmě odkazuje na masakr civilistů u obce Salaš, kdy ale historici tuto událost dnes připisují oddílu SS.⁸⁰ Nicméně přímé podložení citovanými zdroji opět chybí.

Motivací vlasovců pro pomoc Praze měl být jednak alibismus a *„vedle alibismu působí na politiku velení „vlasovců“ i jiná věc – povstání v Praze jim nabízí možnost „zveřejnit se“ využitím pražského vysílače. První věcí, kterou při příchodu do Prahy chtějí, je povstalecký rozhlas. Jeden z oddílů se jej chce dokonce zmocnit násilím, nepůjde-li to dobrovolně.*⁸¹ Snahu vlasovců v boji o rozhlas Bartošek nepodkládá žádnými prameny

⁷⁷ Tamtéž, s. 162.

⁷⁸ Tamtéž, s. 163.

⁷⁹ Tamtéž, s. 166.

⁸⁰ PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále: jaro 1945 v českých zemích*. Praha 2015. s. 624.

⁸¹ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*, s. 167.

a ostatní knihy věnující se povstání tento moment nezmiňují. Naopak často mluví o vylepšení obrazu vlasovců před Spojenci, čímž mnozí doufali v to, že je nevydají k trestnímu stíhání do Sovětského svazu, tudíž snaha zveřejnit se je pochopitelná.

Bojové nasazení omezuje na výčet lokalit, kde se střetli s německou armádou, kdy jejich vojenský úspěch měl dlít hlavně v momentu překvapení útoku bývalého spojence.⁸² Přes plány na další útok vlasovců dne 7. května vlasovci z Prahy ustupují. To Bartošek vysvětluje takto: „*Organismus „Vlasovovy armády“ není způsobilý k tomu, aby vedl opravdový boj proti okupantům. Iluze o tom rozptylují tyto jednotky na mnoha místech Prahy při svém odchodu. Např. na Lobkovicově náměstí berou po kapitulaci silné německé posádky v tamní škole všechny ukořistěné zbraně a střelivo, nerozdávají je barikádníkům, kterým tolik chybějí. A přitom je tato kořist jen výsledkem jejich jednání, zatímco čeští bojovníci prolévali na tomto místě několik dní krev. Vlasovské jednotky utíkají z Prahy do západního zajetí a berou s sebou až na nepatrné výjimky všechn svůj i ukořistěný válečný materiál. Cožpak tak postupuje armáda, která chce opravdu pomoci protifašistickému povstání, jemuž tolik chybějí zbraně a střelivo?*“⁸³ Ve srovnání této citované části s výše zmíněnou rolí vlasovců v boji proti Sovětskému svazu působí text silně tendenčně v neprospěch vlasovců. Snaha poškodit je patrná i z důrazu na „odvezení“ válečné kořisti, za kterou Češi prolévali krev.

Přesto jim Bartošek věnuje i kladné hodnocení, kdy s ohledem na jejich bojové nasazení skutečně dochází ke vzpruze povstalců, což přímo nechce před čtenářem zamlčovat. Také zmiňuje část vojáků, která v Praze zůstala a bojovala ještě 9. května. To je motivováno snahou odčinit skutky, které předtím vlasovci způsobili.⁸⁴ Celkové vysvětlení jejich činnosti provází tvorba legend. Podle autora tyto iluze nemohou „*být svědectvím o síle působení těchto jednotek jako spíše svědectvím o ideové a politické slabosti některých složek českého tábora. Je nesporné, že „vlasovci“ na některých místech Prahy vojensky povstalcům pomáhají. Tuto pomoc však není možno v žádném případě vydávat za „záchranu“ nebo dokonce za „osvobození“ města. Autor i čtenář se navíc na dosavadním obrazu povstání už*

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž, s. 168.

⁸⁴ Tamtéž.

přesvědčil, že nelze oddělovat jevy „čisté“ vojenské a politické.“⁸⁵ Tímto znovu útočí na nekomunistické vedoucí odboje zejména s ohledem na jejich volání po pomoci právě od vlasovců. Je zajímavé, že jako zdroj tvrzení o osvobození města vlasovci uvádí názor čtenáře kanadského časopisu pro rusky mluvící.⁸⁶ Navíc to přímo označí za lež bez dalšího vysvětlení. Politickou rovinu „jevů“ prosazuje zejména s ohledem na roli komunistů, což ale není přímo zmíněno.

Přesto, že mluví o vojenské pomoci, v další větě na téže straně uvádí závěr o jejich působení tak, že *„jejich příchod vážně komplikuje boj povstalců a je velkým nebezpečím pro jeho výsledek... Příchod a činnost „vlasovců“ komplikuje velmi vážně nejen situaci uvnitř povstaleckého tábora, nejen vnitropolitickou, ale i mezinárodně politickou stránku tohoto protifašistického boje. Především Sovětský svaz nemůže nemít velmi vážné nejasnosti o charakteru tohoto povstání, jehož vysílač volá do éteru také o pomoc „jednotky generála Vlasova“. Jsou lidé, kteří se ptají: Proč například sovětská letadla nepřilétla chránit „pražské nebe“, jak žádal pražský povstalecký vysílač, který volal o pomoc i západní letectvo; proč neshazovala zbraně a jiný materiál? Myslím, že přítomnost a aktivitu „vlasovců“ v Praze, která byla známá i za hranicemi, nelze nebrat při odpovědi v úvahu jako jednu ze základních příčin „sovětských rozpaků“ pokud jde o vyslání letadel.“⁸⁷ Rozpory mezi členy České národní rady ohledně působení vlasovců skutečně byly a v této práci budou i zmiňovány. Byli to komunisté, kdo se obávali o názor Sovětů v otázce začlenění vojsk ROA v boji. To zde Bartošek popisuje pouze okrajově, přesto bere ohled znovu na Sovětský svaz. Aby vyvážil názor s pomocí vlasovců, přidává v odpovědi na otázky letecké pomoci argumentační faul, kdy mluví o tom, proč to také neudělali západní spojenci. V tuto chvíli je nutné vzít v úvahu dohodu Američanů a Sovětů z konce dubna, kdy Sověti dostali prostor k pražské operaci. Je proto zřejmé, že snahy západních spojenců končily právě v této rovině, stejně tak jako pozemní vojenská pomoc, která Praze mohla přijít na pomoc již druhý den povstání. Bartošek otázku sovětských letadel dále nerozebírá, byť pro odpověď připravil*

⁸⁵ Tamtéž, s. 169.

⁸⁶ Tamtéž, s. 281.

⁸⁷ Tamtéž, s. 169.

prostor. Stejně tak vynechává Smrkovského v souvislosti s postupem vlasovců v Pražském povstání a nekritizuje jej ani proto, že tomu nezabránil, což mu bylo vyčítáno i Sověty.

2.1.10 Pohled na roli komunistů i opozice v České národní radě v době povstání

Roli komunistů během probíhajícího povstání v ČNR se autor věnuje v podkapitole nazvané *Zápas odvahy a zbabělosti v České národní radě*. Vzhledem k dosavadnímu autorově stylu již tento nadpis umožňuje čtenáři odvodit výsledek. To je potvrzeno hned v úvodním odstavci: „*Politický obraz Pražského povstání ve dnech 6. a 7. května je velmi dramatický, a příchod Vlasovových jednotek na to silně působí. Projevuje se to plně v České národní radě, v situaci uvnitř tohoto orgánu i ve vztazích mezi nejpokrokovějšími politickými představiteli v povstání a různými kapitulantskými silami. V tomto dramatickém obraze se prolíná boj o charakter vysílání rozhlasu s bojem o nekompromisní stanovisko v jednání s nacistickými předáky a s bojem o stanovisko k akci „Vlasovovy armády“. Jako v každém opravdovém dramatu i zde není dlouho patrné, které síly zvítězí.*“⁸⁸ Pojmenování „nejpokrokovější síly“ a „kapitulantů“ jasně odkazuje na politický boj mezi komunisty a jejich názorovými oponenty. Opozice je kvůli tomuto komunistickému vykreslování část ČNR, která brání lidovou revoluci.

Tento narativ potvrzuje i dále, kde přibližuje blokování rozhovorů s K. H. Frankem zaměřených na předání moci z rukou okupantů. Opět jsou to „pokrokové síly“ bojující proti všem návrhům a snaží se prosadit boj až do úplné likvidace nacistů.⁸⁹

Opozice je však dle autora pro komunisty pouze přítěží v jejich úsilí: „*V ČNR však dále jsou kapitulantské síly, které usilují o „kompromisní řešení“. U těchto lidí, kteří zdaleka neočekávali tak ostrý průběh převratových dní, se stále více dostavuje pocit nebezpečný pro jakýkoliv boj, tím více pro boj revoluční – pocit ustrašenectví. Zápas odvahy a strachu, revolučnosti a nerevolučnosti je charakteristický i pro boj o stanovisko k akcím Vlasovových jednotek v ČNR.*“⁹⁰ Ve věci stanoviska ČNR k vlasovcům je uveden zajímavý pohled v knize *Poker o Prahu* od Rudolfa Ströbingera z roku 1997. Ten připomíná snahu komunistů odmítat

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž, s. 170.

⁹⁰ Tamtéž, s. 171.

jejich pomoc, což potvrzuje i Bartošek, nicméně ČNR poslala vedení ROA děkovný dopis i přes nesouhlas Smrkovského a ostatních. Spor o postoj Rady se točí především kolem jejich snahy být řídicí silou armády s ohledem na to, že je ČNR představitelem vlády. To autor komentuje: „*z přijatého stanoviska – i přes slova díky – je cítit nechuť ke spojení s Vlasovem – emisar této armády jím také není nikterak nadšen.*“⁹¹ Autor vděčnost Rady připouští, přesto to okomentuje dovětkem po nechuti po postupu.

Zprávy vysílané rozhlasem o postupu vlasovců komunisté kritizují a chtějí je v ČNR dementovat, „pachatele“ zprávy zatknout.⁹² Tímto vším Bartošek buduje silný obraz komunistické části Rady, čímž opět dává čtenáři manipulativní výklad o jedinečnosti linie vytyčené komunisty.

Celá tato podkapitola je interpretována ve prospěch komunistů, opakuje se označování oponentů jako kapitulantů a jejich veškerá snaha, pokud není v zájmu komunistů, je očernována. To potvrzuje i závěr této části: „*I když nechceme přeceňovat vliv ČNR na rozkaz k odchodu – působí zde nesporně i jednání „vlasovců“ s nacisty a především blížící se Sovětská armáda – přesto na vlasovské velení postoj pokrokových členů ČNR působí. Ani jednání s Frankem nekončí zatím vítězstvím kapitulantských živlů, nacistům se zatím nedaří prosadit jejich protisovětské podmínky. Tyto úspěchy komunistů, nejpokrokovější síly v ČNR, svědčí o tom, že v boji o politický charakter povstání „nahore“ se do večera 7. května vítězství přiklání na stranu revolučních sil. Povstání však večerem 7.V. nekončí, má před sebou ještě mnoho dramatických hodin. Udrží se v nich tato tendence nebo se změní a obrátí v neprospěch revolučních sil?*“⁹³ V jiné části této práce je přiblížen skutečný důvod odchodu vlasovců z Prahy. Je jím skutečně neochota udělení záruky přímluvy pro vojáky ROA u západních spojenců. Toto je také důvodem onoho „strachu“ z Rudé armády, protože ta pro vlasovce znamená jisté uvěznění a následný soud. Zároveň to však nelze považovat za jednoznačnou zásluhu komunistů. Názory na zapojení Vlasovových vojáků se u každého člena ČNR lišily.

⁹¹ Tamtéž, s. 172.

⁹² Tamtéž, s. 171.

⁹³ Tamtéž, s. 175.

Ve čtvrté hlavě a dalších částech knihy se autor věnuje podobě povstání mimo území Velké Prahy, postupu Sovětů či roli americké armády. Není bez zajímavosti, že téměř všechny publikace věnující se Pražskému povstání a vydané v době komunistické vlády hovoří o postupu Sovětské armády.⁹⁴ Toto označení vojska Sovětského svazu je důsledkem reorganizace a přejmenování Rudé armády z roku 1946. Důvody, proč došlo k této změně, ponecháme stranou, jelikož nejsou pro tuto práci důležité. Uvádění Sovětské armády může být opět účelovou manipulací snažící se nabudit pokračování tradice již z dob druhé světové války.

K tomu autor popisuje krizi v České národní radě, ke které údajně došlo po příjezdu zástupce americké armády. Mimo jiné se Američané „zajímají o politické složení ČNR, o počet komunistů, o počet povstalců a jejich bojovou situaci.“⁹⁵ K tomu po přijetí nabídky generála Toussainta o rozhovorech má dalším problematickým bodem být to, že na tyto hovory nejsou komunisté přizváni. Údajný zájem amerického vojáka o složení Rady se vyskytuje i v dalších knihách. Přesto dle pamětí přímých účastníků k tomuto nikdy nedošlo, což popisují i autoři knih vydaných po roce 1989. Jedná se o klamání čtenáře, protože tato informace může vzbuzovat otázky, k čemu by politické složení Američanům bylo. Tato fáma se i v jiných publikacích vyskytuje u příležitosti jednání ČNR s vlasovci, po kterém počet komunistů měl být důvodem k rozezení vlasovců. Stejně tak domnělé „vystrčení“ komunistů z jednání s generálem Toussaintem je po válce používáno záměrně, a proto také dochází k rozporům s kapitulací listinou. K tomu Bartošek píše: „marně uvádějí komunisté námitky, že není možné projednávat kapitulaci bez spojeneckých vojsk, a navrhuji odložit jednání s Toussaintem.“⁹⁶ Tato zdržovací taktika může komunistům pomoci v tom, aby v Praze ještě probíhal boj mezi Rudou armádou a nacisty. To by skutečně pomohlo vybudovat obraz zachránce ve prospěch Sovětů. Samotnou kapitulaci poté označuje v uvozovkách, což lze interpretovat jako nesouhlas s její podobou.

⁹⁴ Tamtéž, s. 193.

⁹⁵ Tamtéž, s. 213.

⁹⁶ Tamtéž, s. 217.

2.1.11 Po podpisu kapitulčního protokolu

Výše uvedený fakt autor potvrzuje v další podkapitole nazvané Konec povstání?. Jedná se o přiblížení situace, v níž se Praha po podpisu kapitulace ocitla. Bartošek přistupuje v úvodu k položení otázek, na něž poté přibližně odpovídá: „*Co znamená toto „skončeno a podepsáno“? Tento akt, při kterém vidíme najednou „jednotu ČNR“? Jaký má význam z hlediska cílů povstání toto „ujednání“ o podmínkách odchodu nacistů na západ? Na odpovědi hodně záleží. Existuje tvrzení, že se Praha od nacistických okupantů osvobodila sama, a je to dokládáno odchodem nacistických jednotek 8. května. Je tedy podepsání „protokolu“ okamžikem vítězství povstání?“*⁹⁷ Účelně volené fráze a otázky přináší čtenáři úhel pohledu, kdy, jak již bylo zmíněno, komunisté chybí mezi podepsanými, a proto je snadné protokol rozporovat. Rozpor v podobě kapitulace vidí Bartošek zejména s ohledem na to, že se nedostavilo očekávané veselí, nýbrž uvědomování si oběti z řad povstalců. Protokol považuje za kompromisní řešení, protože „*dokument podepsaný po jednání s Toussaintem nemůžeme nazvat kapitulací německých vojsk v Praze. Správně jej charakterizovat znamená mluvit o něm jako o dohodě o volném odchodu nacistické armády na západ, do amerického zajetí. Právě takovou dohodu německé okupační jednotky v tomto údobí potřebují, neboť o svém odchodu na západ nemohou rozhodnout samy, tím, že by povstání utopily v krvi.*“⁹⁸ Kapitulace Němců skutečně znamená volný odchod vojenské posádky a civilního obyvatelstva z Prahy. Toho ostatně využívá například i K. H. Frank. Zároveň si, již bývalí, okupanti byli jisti tím, jak probíhala msta ze strany Sovětů, a proto se snažili dostat na západ.

Doklad nesouhlasu s podobou úmluvy i samotným odchodem Němců přináší Bartošek na dalších řádcích. Jedná se podle něj o kompromis, „*který není revoluční a který není v souladu se zásadami revolučního osvobozovacího boje. Dohoda znamená vítězství dlouhotrvajícího úsilí kompromisních, kapitulantských sil v českém táboře a je porážkou revolučních sil v ČNR. Ano, dohodu, která umožňuje nacistickým vojskům volný odchod na západ a únik před postupující Sovětskou armádou, je třeba hodnotit jako vážnou chybu ČNR z politického i vojenského hlediska. Jako o „chybě“ se o této dohodě hned po osvobození*

⁹⁷ Tamtéž, s. 223.

⁹⁸ Tamtéž, s. 224.

*také hovoří. Víceméně se to uznává a hlavně vysvětluje. Především tím, že ČNR 8. května neví o postupu Sovětské armády a neočekává tak brzký příchod; dále pak velmi těžkou situaci pražských povstalců.*⁹⁹ Tím, že dohoda není výsledkem práce komunistů, nemůže splňovat ani jejich podmínky pro zhodnocení jakožto kladného výsledku povstání. Proto jsou znovu volena slova cílící proti oponentům. Přesto zde v rámci reflexe práce komunistické části ČNR hovoří o porážce. To působí pokorně a naplno se tak může projevit zhodnocení dohody jakožto chyby, i když v prostředí nejistoty s postupem Rudé armády a situací povstalců. Tento moment je však důležitý, protože hlavním výsledkem dohody je konec nejtěžších bojů čili i usnadnění pozice povstalců.

Roli závěrečné dohody s Němci v knize hodnotí i Josef Smrkovský. Ten Bartoškovi na otázku, zda to byla či nebyla kapitulace, odpoví tím, že protokol přinesl hlavně definitivní porážku a osvobození českých zemí. Němci ztratili moc i Prahu právě během povstání.¹⁰⁰ K tomu opakuje, že Rada skutečně neměla informace o postupující Rudé armádě.¹⁰¹ Ve zhodnocení Smrkovského vzpomínek Karel Bartošek připomíná, že v 50. letech byl protiprávně vězněn a stejně jako další členové ČNR i souzen. To, jakým stylem Bartošek informaci přináší, může vzbuzovat nejistotu nad Smrkovského vyprávěním, protože mohl být po věznění negativně ovlivněn.

Složitosti lidského života jsou obsaženy v řečnických otázkách, na které Bartošek pak odpoví: *„Hledat a nalézat pravdu je mravností historikovy práce, jejím svědomím. Tato vědecká pravda o minulosti není moralizováním lidí, kteří nejednali tak, jak si „já“ nebo „my“ dnes představujeme; předpokládá všestranné vysvětlení a pochopení minulého jednání, které současně ukazuje jeho „nutnost“. Zároveň však tato vědecká pravda zjišťuje a vidí možnosti jiného jednání a možnost volby. Lidé jsou diváky i herci historického dramatu, řekl jeden z vousatých „klasiků marxismu“ a řekl to dobře – lidé nejen „musí“, ale současně „mohou“.*¹⁰² Popis práce historika je přesný. Karel Bartošek zde mluví o vynechání moralizování, jehož se sám v knize často dopouští. Je otázkou, zda to není

⁹⁹ Tamtéž, s. 225.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 226.

¹⁰² Tamtéž, s. 227.

úpravou v revidovaném vydání z roku 1965. Pokud by tento postup aplikoval v celé šíři, nemohl by postup politických oponentů shrnovat slovy např. „kapitulantské jednání.“

Zásady historiků Bartoškoví slouží jako obhajoba Josefa Smrkovského a dalších, kteří nakonec dokument ČNR o konci nacistické vlády spolupodepsali ve shodě s ostatními. Smrkovský měl argumentovat snahou zachránit město a jeho obyvatele „*při hodnocení této události nejde o „revolučnost za každou cenu“, o pseudorevolučnost, která nebere v úvahu hory sutin i lidské oběti.*“¹⁰³ Autor však často mluví o nutnosti lidového či revolučního vedení. Sám používá argumenty pro revolučnost za každou cenu.

2.1.12 Role Sovětského svazu

Další část knihy je věnována popisu situace po podepsání dohody 8. května. Zejména se věnuje postupu Rudé armády a její vstupu do Prahy. Podkapitolu autor nazývá Přátelství pečetěné krví.¹⁰⁴ Poté, co Sověti přichází do města od severu, dochází k boji se zbývajícími jednotkami SS: „*Jak silný je ještě odpor nepřítele po „kapitulaci“ 8. května v Praze a blízkém okolí, ukazují nepřímě ztráty Sovětské armády v posledních bojích za likvidaci fašistické moci v tomto prostoru. Na 500 příslušníků Sovětské armády umírá při přímém osvobozování našeho hlavního města. V posledních minutách druhé světové války v Evropě! I v Praze 9. května, v době, kdy celý svět oslavuje vítězství nad fašismem, je spojenectví a bratrství lidu Sovětského svazu a Československa pečetěno krví.*“¹⁰⁵ Počet mrtvých rudoarmějců je přibližný, 437 z nich má symbolický hrob na pražském Olšanském hřbitově. Ruský badatel Vladimir Pomortzeff zmapoval jejich osudy a v boji či na následky zranění do 15. května dle jeho bádání jich zemřelo 50.¹⁰⁶ Stanislav Kokoška ve své knize, jež je rozpracovaná dále v této práci, uvádí počet přibližně 20 mrtvých.¹⁰⁷ Ostatní zemřeli na všemožná další zranění, nemoci či sebevraždu. Je však nutno podotknout, že u mnoha z nich informace zcela chybí nebo jsou nepřesné. Je také otázkou, zda nebyli pohřbeni i na jiných místech. Pro

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 235.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 236.

¹⁰⁶ Pomortzeff, Vladimir. *Hroby sovětských vojáků – příběhy rudoarmějců pochovaných na Olšanských hřbitovech*, [cit. 02.04. 2021]. Dostupné online z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/priciny-smrti-rudoarmejcu-v-praze/r~ae61674a8de711ea8972ac1f6b220ee8/>

¹⁰⁷ KOKOŠKA, S. *Praha v květnu 1945*. s. 258

komunistickou propagandu však bylo lepší vyobrazovat vojáky s co největším počtem mrtvých, čímž byla podpořena jejich legenda o osvobození Prahy Sověty. Stejně tak využívání hesel o přátelství se Sovětským svazem na věčné časy apod. Bartošek tak podporuje i nárok Sovětského svazu na ovlivňování dění v ČSR.

Proto autor i dále mluví o významné roli Sovětů, kdy „*Prahu i mnoho ostatních míst sovětsí vojáci zachránili před dalším fašistickým, pustošením a české povstalecké síly jim v tom důstojně pomohly. Osvobození Prahy, kterým Sovětská armáda dovršila osvobození Československé republiky, je poslední operací Sovětské armády ve Velké vlastenecké válce Sovětského svazu proti hitlerovskému Německu. V Evropě končí pražskou operací druhá světová válka, v níž Sovětský svaz splnil i své smluvní a spojenecké závazky k Československu a znovu potvrdil osvobozené poslání armády.*“¹⁰⁸ Zdůraznění otázky osvobození ČSR na konci války jakožto poslední bojové operace Rudé armády potvrzuje Bartoškovu tendenci kladení významu na jedinečnou pomoc Sovětského svazu. Údajné osvobozené poslání této armády je zmiňováno i v dalších knihách, kde se jedná hlavně o postoj k legendárnímu sovětskému tanku T-23 z pražského Smíchova, jehož pojetí je v této práci věnována část s ohledem na dílo Jindřicha Marka.

2.1.13 Závěr

Poslední hlava knihy přináší závěrečné zhodnocení povstání. Vedle teoretické interpretace Pražského povstání jakožto komunistické revoluce podává i úhel pohledu ze strany československé „buržoazie“. Komunistické pojetí je oslavou uvědomění českého dělnictva, kdežto „*účast buržoazie v povstání má ovšem své hranice – vymezené jejím třídním zájmem a vědomím. A přináší do této konečné fáze protifašistického boje velké nebezpečí – nebezpečí kompromisu, objevující se v povstání silněji než kdykoliv předtím. V okamžiku, kdy povstání bylo v období příprav, si buržoazie potřebu a možnost kompromisu tolik neuvědomuje. Avšak v okamžiku, kdy povstání je, vidí její představitelé, že bez lidu a jeho revolučních politických sil je možno dělat plány převratu, nikoliv však jednat a tyto plány realizovat. Ozbrojení lidu je pro buržoazii věc velmi nebezpečná. Lidové hnutí je namířeno*

¹⁰⁸ BARTOŠEK, K. *Pražské povstání 1945*. s. 239.

*nejen proti vnějšímu, ale i proti vnitřnímu nepříteli, kolaborantské buržoazii.*¹⁰⁹ Podle Bartoška to byli opět komunisté, kdo nabídl jasný plán pro vedení povstání, kdežto oponenti, zde označení jen jako buržoazie, byli vnitřním nepřítelem. Komunisté tak nejen že museli čelit nacistům, ale i nepříteli z vlastních řad. Tato rétorika je pro komunisty typická hlavně v období po roce 1948 a je zajímavé, že ji volí i Bartošek ve chvíli, kdy o několik stran dříve popisuje nespravedlivé stíhání Josefa Smrkovského.

Podkapitola Pražské povstání a lidově demokratická revoluce přináší obraz, kdy je právě povstání interpretováno jako součást celého procesu přerodu společnosti. I přes nedostatek uvedených zdrojů autor tvrdí, že *„náš konkrétní historický rozbor zjistil, že v Pražském povstání řeší lidové síly násilím společenský rozpor mezi okupantem i jeho českými přísluhovači a okupovanou většinou národa. Revoluční, krvavé a násilné řešení tohoto rozporu, ve kterém hlavním hybnou silou jsou pracující lidé a „nová třída“ – dělnická třída, bylo nutné i „záměrné“ a mělo za následek svržení moci okupantů a jejich domácích pomocníků, nastolení lidové moci, jejímž ztělesněním byly národní výbory. Lidové síly usilovaly o obnovení Československa jako lidového státu, a to se jim také podařilo. I v Pražském povstání jsme zjistili, že rozhodující úlohu v likvidaci okupační moci měla Sovětská armáda, což nemohlo zůstat bez vlivu na hloubku revolučního řešení hlavního rozporu této konkrétní historické situace.*¹¹⁰ Toto shrnutí interpretuje roli lidu a komunistů jako rozhodujícího prvku povstání. Ve formulaci se obrací ke zjištění na základě historické práce. To však činí často pouze různými proklamacemi bez podložení citacemi. Vždy dává pro čela pracující, byť strategií komunistů odsouhlasenou na jednání ÚRO bylo zabarikádování továren a vyčkávání, jak sám přiznal Josef Smrkovský. Stejně tak sám autor popisuje jen malé střetnutí vojsk Rudé armády s německou brannou mocí, navíc v době faktického míru. Není tedy prokazatelný rozhodující vliv Sovětského svazu na osvobození Prahy. Toto je předmětem sporů, a to i s rolí vlasovců.

Bilancuje i spory uvnitř povstalců: *„v Pražském povstání jsme se ovšem setkali nejen s rozporem českého lidu s fašistickou mocí, ale i se silnými rozpory uvnitř odbojového tábora, jak jsme říkali, „na české straně barikády“.* Nešlo hlavně o rozpory mezi osobami,

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 247.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 256.

jednotlivci a jejich charakterovými vlastnostmi, odvahou a zbabělostí apod. Šlo o rozpory společenské, v podstatě o rozpor mezi dělnickou třídou a buržoazií „vůbec“, a je důležité to zaznamenat, i když rozpory v národní protifašistické frontě nebyly hlavní.“¹¹¹ Zde Bartošek přináší pohled, kdy vlastně rozpory, které panovaly, nebyly tím, co by způsobilo nemožnost pokračování v boji komunistů a nekomunistů bok po boku, boj proti nacistům stále byl tím důležitějším.

Práci komunistů se věnuje i s přihlédnutím na stanovisko, které přijalo vedení KSČ v druhé polovině května 1945. *„Je faktem, že ilegální komunistické hnutí pracovalo v poslední etapě války v Praze ve velmi těžkých podmínkách. Ústřední výbor Komunistické strany Československa se na svém zasedání 24. května 1945 zabýval prací komunistů v ilegalitě, a především v Pražském povstání, ve kterém došlo podle jeho mínění k jevům, „které kompromitovaly povstání“. Předseda strany Klement Gottwald tedy konstatoval, že komunistická strana v Praze byla „v mimořádně obtížných podmínkách“ a „povstání vypuklo spontánně“. Je nutné jednoznačně říci, že právě práce komunistů v povstání, a myslíme tady na práci organizovaných i „neorganizovaných“ komunistů „nahore“ i „dole“, hluboce ovlivnila a v tom rozhodujícím určila ty pozitivní rysy, které povstání má. Komunisté v okupované Praze se všemožně snažili, aby buržoazie nevtiskla „převratu“ svůj ráz, neovládla jej svou vojenskou i politickou doktrínou, která chtěla vyřadit z protifašistické akce široké lidové vrstvy, a tak vážně oslabovala účinnost boje. Velká pozitivní práce komunistů v Pražském povstání má v historii našeho dělnického hnutí čestné místo. ... Nikdy by neměli zapomenout na Sovětskou armádu, která svým skvělým manévrem zmařila všechny plány narušit výsledky osvobozenického boje, vytvořila podmínky pro další vítězství revolučního procesu, rozhodující měrou zapůsobila na průběh i konečný výsledek povstání.“¹¹² Toto závěrečné shrnutí přináší zhodnocení role komunistů v průběhu povstání. Klíčové je citování proslavu Gottwalda, kdy veřejně přiznal, že to nebyli komunisté, kdo dal povel. Přesto však připisuje komunistům zásluhy za to, jak vypadaly a probíhaly boje na barikádách. Snaha komunistů zabránit „buržoazii“ ve vedení povstání podle jejich plánů je zde upřednostněna a autor vůbec nezmiňuje boj proti nacistům. Z toho vyplývá, že boj proti oponentům byl pro*

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž, s. 258.

ně důležitější. Stejně tak na samotném konci věnuje prostor připomenutí, že to byl Sovětský svaz, který ovlivnil směřování povstání i následný politický vývoj. Důraz klade i na vliv, jaký měla Rudá armáda na vznik podloží pro konečné uchopení moci komunisty v roce 1948. A na to by, podle Bartoška, lid neměl nikdy zapomenout. Karel Bartošek tím podporuje tezi, že vliv Sovětského svazu sahá tak daleko, kam došla bota sovětského vojáka. Z toho důvodu měli Sověti vrcholný zájem o osvobození Prahy.

Knihu Karla Bartoška přináší čistě komunistický výklad událostí Pražského povstání. Byť autor proklamuje nutnost dodržení historické práce, často přistupuje k fabulaci či výkladu momentů ve prospěch komunistů, čímž zásady porušuje.

Autor často opakuje slova jako například *revoluční* či *lidové*, čímž klade důraz na to, že samotní obyvatelé Prahy a Československa provedli revoluci od základu tak, jak to zamýšlel Karl Marx, a komunisté měli sehrát roli vůdčí strany tak, jak to provedl Vladimír Lenin. Opozice vůči komunistům je často dehonestována, nazývána pojmy, jež mají vzbudit dojem nejasnosti jejich plánů. Více prostoru je v knize věnováno právě komunistům či jejich roli, ať už v plánování či v provedení akcí. Přímý vliv na řízení průběhu povstání mají zejména komunisté přítomní v České národní radě, ostatní členové odboje nejsou zmiňováni.

Motivací Karla Bartoška bylo vytvoření dominantního obrazu povstání ve prospěch komunistů. Přináší interpretaci role komunistů v Pražském povstání dle tehdy platné stranické doktríny. Vzhledem k jeho členství v KSČ a nekritickému a často přikreslenému pohledu na jejich činnost v době povstání vytváří fámy, které jsou mezi lidmi rozšířeny dodnes.

2.2 Jan Anger a Jiří Dvořan – Květnové povstání českého lidu v roce 1945

Kniha autorů Jana Angera a Jiřího Dvořana vyšla v roce 1984 jako součást edice *Malá politická knihovna* nakladatelství Svoboda. V této edici vyšly mimo jiné i knihy věnované osvobození ČSR Sovětskou armádou či Slovenskému národnímu povstání.

V knize samotné chybí poznámkový aparát a důsledné citování zdrojů. Výjimku tvoří v závěru uvedené letáky Komunistické strany Československa z konce války. Ty mají dle zdroje svůj původ ve sborníku *Cesta ke květnu* z roku 1975.

Podle autorského stylu lze usuzovat, že autoři nepatřili k historikům. Kromě této knihy Jan Anger napsal už jen dílo týkající se mnichovské dohody z roku 1938, jinak nejsou známy jeho další publikace ani informace. Jiří Dvořan vyjma knihy věnované povstání nevydal žádnou další a nejsou o něm dostupné žádné informace.

2.2.1 Knižní úvod

Hned v úvodním slovu autoři uvádějí že „český lid vstupoval do ozbrojeného povstání pod vedením dělnické třídy a komunistické strany s pevným přesvědčením, že se již nikdy nesmí opakovat Mnichov a těžká léta nacistické poroby. Povstání bylo v této souvislosti vyvrcholením národně osvobozenického boje, který byl od počátku díky prozíravé politice KSČ zaměřen na boj proti okupantům a jejich domácím pomahačům, ale i proti silám buržoazie, které měly svůj podíl na mnichovské kapitulaci a po celou dobu nacistické okupace se nevzdaly nadějí na obnovu předmnichovského buržoazního režimu.“¹¹³ Vedení povstání dělnickou třídou a komunistickou stranou je sporné. O podílu v České národní radě, kde byl například Josef Smrkovský, není pochyb. Avšak pokud bychom začátek povstání vztáhli k 5. květnu tak jako autoři, nebyli to dělníci, kdo povstání vyvolal a vedl, ale běžní občané hájící budovu Českého rozhlasu. Zajímavý je i pohled na roli KSČ v době protektorátu, protože komunistický odboj po uzavření paktu Molotov-Ribbentrop nevěděl, jakou roli má zastávat

¹¹³ ANGER, Jan a DVOŘAN, Jiří. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, Praha 1984 s. 5.

v odporu proti okupantům, kteří v tu chvíli byli faktickými spojenci Sovětského svazu, jak již bylo zmíněno na příkladu Julia Fučíka¹¹⁴

Na roli komunistické strany a obecně České národní rady v počátcích povstání vzpomíná v knize Pražské povstání 1945 Otakar Machotka takto: „*Rada se sešla za zcela jiných okolností, než bylo očekáváno. Hlavním a vše převažujícím faktem bylo, že revoluce byla již skutečně v proudu a že my jsme museli především rozhodnout, jak se k ní postavíme.*“¹¹⁵ Z jeho vzpomínek tedy vyplývá, že akce byla skutečně spontánní a KSČ o začátku nevěděla stejně jako ostatní představitelé odboje. S tím ve vzpomínkách na povstání souhlasí Bohumil Kobliha v knize *Šest dní, kdy národ věděl*. Přímou uvádí, že „*Byli uznáni vrcholný politický orgán (Česká národní rada), kdy byly zastoupeny větší politické strany, zaskočen událostmi, které vyvolala skutečná výbušná situace na ulici a národ sám vzal věci do svých rukou, jak neměli být překvapeni včetně členů ÚVODu ostatní. Revoluce byla tolik spontánní!*“¹¹⁶

Autoři předmluvy pokračují: „*Květnové povstání českého lidu se tak stalo nejen spontánním projevem ozbrojeného odporu proti nacistickým okupantům a domácím kolaborantům, ale zároveň složitým třídním střetnutím o charakter osvobozeného Československa.*“¹¹⁷ Jan Anger a Jiří Dvořan se zde dopouštějí polemiky o třídním střetu, který je charakteristický pro socialistickou revoluci. Tuto polemiku předkládají v momentě, kdy nebylo jisté, jaký bude vývoj povstání, a je možné polemizovat i o informovanosti povstalců o plánech Sovětského svazu a jeho představitelů. Informace sice měli, ale ze strany nacistických okupantů a jejich nástroje, a to České ligy proti bolševismu. Teze o třídním boji jsou pro komunistickou historiografii typické. Například v učebnicích dějepisu se můžeme setkat s učivem o třídním boji, který propukl v českých zemích po třicetileté válce.¹¹⁸

¹¹⁴ PODHAJSKÝ, F. A. a GRYGAR, M.. *Julek Fučík - věčně živý!*, s. 59.

¹¹⁵ MACHOTKA, Pavel, ed. a TOMEŠ, Josef, ed. *Pražské povstání 1945: svědectví protagonistů*, Praha 2015, s. 25.

¹¹⁶ KOBLIHA, Bohumil. *Šest dní, kdy národ věděl: pražské povstání 1945*, Praha 2005, s. 63

¹¹⁷ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 5.

¹¹⁸ HUSA, Václav. *Československé dějiny*, Praha 1963, s. 87

V textu předmluvy je obsažen i fenomén a problém komunistické historiografie. Na jedné stránce se mluví ve stejné konotaci o nacistické a fašistické okupaci.¹¹⁹ Pojem nacismus a nacistická okupace je v české společnosti hojně zaměňován za fašismus a fašistickou okupaci, i když správně je pojem první. Tato chyba je rozšířena kvůli komunistickému pojetí dějin. Fašismus vznikl v Itálii díky Benitu Mussolinimu a původ jeho názvu sahá do antického Říma a znaku moci úředníků, svazku prutů se sekyrou (svazek se latinsky řekne *fascēs*).¹²⁰ Slovo nacismus vzniklo jako sloučenina slov národní socialismus.¹²¹ Právě socialismus byl pro komunisty v této souvislosti nepřijatelný, protože socialismus je předstupeň komunismu a dle komunistické ústavy z roku 1960 ho bylo dosaženo po 12 letech jeho budování. V rámci budování došlo k znárodnění, politickým procesům a uzavírání hranic. Došlo i ke změně názvu republiky na Československou socialistickou republiku a také byla zavedena socialistická státní symbolika.¹²² Tuto rétoriku dodnes využívají hlavně komunisté, o čem svědčí i politická debata, která následovala po odstranění sochy maršála Koněva z náměstí na Praze 6.¹²³ Autoři na dalších stránkách preferují označování okupace jako fašistické, ale ne vždy, také užívají např. označení nacistický fašismus.¹²⁴

2.2.2. Cesta k povstání

Kniha mapuje i období od mnichovské dohody před vznikem protektorátu až po samotné povstání. Zde za zmínku stojí následující pasáž: „*V celém dalším průběhu národně osvobozenického hnutí přešla iniciativa do rukou KSČ. V boji proti okupantům se mohla opřít o nezlomnou obětavost komunistů a vojenskopolitické úspěchy Sovětského svazu. Nový poměr sil v národně osvobozenickém zápase českého a slovenského lidu podstatně ovlivnil v závěrečné etapě i jeho mezinárodní orientaci. Významným mezníkem se v této*

¹¹⁹ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 5.

¹²⁰ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*, Praha 2015, s. 184.

¹²¹ Tamtéž, s. 441.

¹²² Ústava 1960 [cit. 12.03. 2021]. Dostupné online z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

¹²³ Břešťan, Robert. Šéf KSČM Filip vidí v Česku fašismus. Kdysi se ale komunisté nacistů a konfidentů gestapa neštíteli, hlidacipes.org [cit. 02.06. 2020]. Dostupné online z: <https://hlidacipes.org/sef-kscm-filip-vidi-v-cesku-fasismus-kdysi-se-ale-komuniste-nacistu-a-konfidentu-gestapa-nestitili/>

¹²⁴ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 13

souvislosti stalo podepsání československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci 12. prosince 1943. Uzavření smlouvy bylo nesporným vítězstvím KSČ a všech pokrokových sil a znamenalo definitivní opuštění jednostranně prozápadní orientace a položení pevných základů zahraniční politiky československého státu, jeho nezávislosti, svrchovanosti a bezpečnosti. Československo-sovětská smlouva byla zároveň velkým povzbuzením pro levicově orientované síly domácího československého odboje. “¹²⁵ Tato část je důležitá pro pochopení postoje Jana Angera a Jiřího Dvořana. Jejich výklad odpovídá výkladu druhé světové války komunistickou stranu. Účelově zamlčí i skutečnost, že je smlouva podepsána Edvardem Benešem a stejně tak se nezmiňují o paktu Molotov-Ribbentrop či o následném obsazení východní části Polska Rudou armádou.

2.2.3 Pohled Edvarda Beneše na spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem

V tomto případě je vhodné seznámit se i s postojem Edvarda Beneše, který smlouvu podepsal. V jeho pamětech z doby druhé světové války můžeme najít informaci, že jeho přáním bylo navázat na spojeneckou smlouvu z roku 1935.¹²⁶

Touto spojeneckou smlouvu uzavřel s cílem zajistit bezpečnost před jakoukoliv budoucí hrozbou ze strany Německa. Bezpečnost chtěl zajistit spojenectvím nejenom se Sovětským svazem, ale i s Polskem. V projevu před Státní radou v listopadu 1942 přímo prohlásil „*Prokládám dnešní válku za rozhodující historickou příležitost pro definitivní zaražení pangermánského ‚Drangu nach Osten‘, a právě nynější válka dokázala, že je k tomu třeba opravdové, přátelské a loajální spolupráce Polska, Československa a Sovětského svazu*“¹²⁷ Cílem Beneše při podpisu smlouvy nebyla tedy pouze bezpečnost státu, ale také zabránění pangermánského, tedy všenněmeckého území na východ od Německa, což vystihuje myšlenkou Drang nach Osten (tedy *touhou* nebo *tahem na východ*), kde spatřovali tzv. Lebensraum neboli životní prostor.¹²⁸

¹²⁵ Tamtéž, s. 21.

¹²⁶ BENEŠ, Edvard a HAUNER, Milan, ed. *Paměti*. Praha 2007, s. 238.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

V kontextu podpisu výše zmíněné smlouvy je možno zmínit i podmínku, se kterou počítal a doufal v ni prezident Beneš. Bezpečnost v Evropě viděl hlavně v trvalém spojení Západu se Sovětským svazem. V tomto spatřoval i náš úkol: „... *naším hlavním úkolem je pracovat v této situaci pro tuto dohodu a že v rámci jejím bude za této války i naše speciální dohoda se Sovětským svazem samozřejmá a mezinárodně možná.*“¹²⁹

O zásluhách KSČ či o jejích zástupcích ve vyjednávání o rozsahu smlouvy se Edvard Beneš ve svých pamětech nezmiňuje. O schůzce s představiteli KSČ během moskevského pobytu píše: „*Nejdůležitější diskuse se pak rozpředla o bodu třetím: o vývoji doma, o provedení převratu zejména proti Němcům a domácí politice po osvobození. ... Nato vyložil Gottwald svůj názor na postup při přípravě této revoluce: zdůraznil nutnost tvoření národních výborů, které by mělo být použito nejen pro formaci revolučních buněk povstaleckých, nýbrž i pro další zárodky celé revoluční správy politické.*“¹³⁰ Benešův výklad se týkal budoucích věcí po porážce Německa a obnovení československé samostatnosti.

Je tedy možné si položit otázku, zda si komunisté pouze nepřivlastnili zásluhu někoho jiného pro potřeby komunistického narativu a jejich výkladu historie. Toho se též drží autoři většiny děl týkajících se Pražského povstání či druhé světové války vzniklých v režimu vlády jedné strany.

2.2.4 Příčiny povstání

Kapitola, která pojednává o bezprostředních příčinách vedoucích k povstání se nazývá *Lidové povstání nebo „převrat“?*¹³¹ V tomto textu autoři přibližují vývoj, který tvořil podhoubí pro vznik povstání českého lidu. Kromě mocenského vyjednávání v Jaltě,¹³² bylo důležité i vytvoření čtvrtého ilegálního ústředního vedení KSČ: „...*jehož členy byli L. Čivrný, V. David, J. Hájek, J. Knap, V. Koucký, J. Smrkovský a F. Šiška. Novému ilegálnímu ústřednímu vedení strany, které se samo označovalo za prozatímní, připadl velmi náročný úkol připravit protifašistické povstání českého lidu*“¹³³ Toto ilegální ústředí

¹²⁹ Tamtéž, s. 239.

¹³⁰ Tamtéž, s. 268.

¹³¹ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 23.

¹³² Tamtéž, s. 27.

¹³³ Tamtéž, s. 33.

obnovilo po sedmi měsících vydávání *Rudého práva* a na Moravě vydávalo *Rovnost*. Stranický tisk byl pro šíření myšlenek a propagandu v tehdejší době stěžejním nástrojem ve chvíli, kdy nedisponovali rozhlasem.

Tiskoviny navíc podporovaly to, že dle autorů: „*ilegální organizace komunistické strany byla na sklonku války v českých zemích jedinou organizovanou silou, která přeložila jasný, srozumitelný a pro masy lidu přitažlivý program národní a demokratické revoluce. Počátkem roku 1945 prozatímní ústřední vedení KSČ vydalo ilegálním tiskem řadu důležitých programových dokumentů, které cílevědomě zaměřovaly pozornost na vyvrcholení národně osvobozenického boje českého lidu formou generální stávky a ozbrojeného povstání.*“¹³⁴ Tím pádem *Rudé právo* potřebovali k šíření jejich vlivu. Je otázkou, nakolik je pravdivá ona informace o srozumitelnosti programu KSČ v době protektorátu, který se chýlil ke svému konci a kde veškerou moc stále držely nacistické orgány, protože žádné prameny se nezmiňují o politickém programu stran nebo organizací. Existoval však program odbojové skupiny ÚVOD vycházející z dokumentu skupiny PVVZ nazvaného „*Za svobodu*“, ovšem chybí jeho masová publikace. Přesto je zde program prezidenta Beneše, který se zaměřoval nejen na vnitrostátní politiku, ale i na politiku mezinárodní, podloženou například smlouvou se Sovětským svazem.¹³⁵

Jak je již zmíněno výše, Pražské povstání bylo spontánní akcí. Anger a Dvořan píší o přípravách povstání, a to i o variantách jeho průběhu: „*Prozatímní ilegální ústřední vedení KSČ vypracovalo rovněž několik variant možného průběhu lidového povstání v koordinaci s postupem Sovětské armády.*“¹³⁶ Proto i *Rudé právo* psalo o nutnosti příprav v tempu, které by umožnilo bojovat i v případě, že by válka skončila již zítra.¹³⁷ Veškeré přípravy a varianty však díky spontánnosti akce znemožnily jejich průběh dle plánů. Je proto otázkou, jakým směrem by se povstání a reakce okupačních vojsk ubíraly v případě realizace těchto plánů.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ BENEŠ, Edvard a HAUNER, Milan, ed. *Paměti*, s. 281

¹³⁶ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 34.

¹³⁷ *Rudé právo 1939-1945*, Praha 1971. s. 531.

2.2.5 Vznik České národní rady

V knize je zmíněn i proces, jakým vznikala Česká národní rada. Jednalo se dle autorů hlavně o dohodu mezi KSČ, Radou tří a Ústřední radou odborů.¹³⁸ Tvoří tak rámec, který byl možný, protože tuto událost vztahují k lednu 1945, kdy už fakticky probíhalo osvobozování slovenské části republiky.

Ve stejné době vznikalo další vedení, a to podle plánů londýnské exilové vlády, kdy „se rodil i tzv. Ústřední národní výbor Republiky československé z bývalých národních socialistů a sociálních demokratů. Na sklonku války vznikala pod vedením bývalých důstojníků předmnichovské buržoazní armády i vojenská velitelství „podzemní armády“, která usilovala o vojenskopolitické vedení ozbrojených akcí. Významným nástrojem buržoazie se stalo pražské vojenské velitelství Bartoš v čele s generálem K. Kutlvašrem, ale i tzv. velitelství Alex pod vedením F. Slunéčka.“¹³⁹ Na tomto úseku textu je zajímavých hned několik částí. Jako nástroj londýnské vlády jsou zmiňováni i sociální demokraté. Ti v roce vydání knihy oficiálně neexistovali, jelikož sociálnědemokratická strana ukončila činnost v létě 1948, tedy po únorovém převratu, a byla sloučena s KSČ, což bylo v rozporu se stanovami strany.¹⁴⁰ Tuto skutečnost lze přisuzovat snaze KSČ eliminovat politické oponenty, a to i téměř 40 let od konce války, byť se sociálnědemokratičtí ministři nepřipojili k únorové demisi ministrů demokratických stran, což vedlo k již zmiňovanému únorovému převratu. Jako velitel vojenského velitelství je uveden generál Karel Kutlvašr, který si za podepsání kapitulace německých vojsk spolu s Jaromírem Nechanským na české straně a generálem Toussaintem na německé straně později ve vykonstruovaném procesu vyslechl obvinění z velezrady a kapitán Nechanský byl popraven. Oběma je v této práci věnována samostatná část.

¹³⁸ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 37

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tomeš, Josef – Malínský, Jiří. *Historie ČSSD, Česká strana sociálně-demokratická* [cit. 11.06. 2020].

Dostupné online z: <https://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/>

František Slunéčko nikdy nebyl souzen, v roce 1950 byl degradován na vojína. Autoři zde však v této souvislosti zmiňují, že byli nástrojem buržoazie a předmnichovské armády čili vykořisťovateli a členy armády, která nebyla lidová.

Členy vojenských velitelství byli i důstojníci, „kteří ovšem plnili úkoly i ve prospěch zpravodajských služeb Velké Británie. Vojenská velitelství se od počátku podřizovala E. Benešovi a podle původních plánů vojenského „převratu“ se opírala o útvary protektorátní policie, četnictva a vládního vojska, které měly paralyzovat vliv lidového hnutí s rozhodující účastí dělnické třídy.“¹⁴¹ Problematickou formulací této části je fakt, že autoři manipulují čtenáře proti Edvardu Benešovi, který byl v době povstání a po konci války prezidentem, tedy vrchním velitelem vojska. Z toho plyne, že vojenské velitelství, pokud se nechtělo samo stát vládnoucí vojenskou juntou či vojenskou diktaturou, se Benešovi podřizovalo z logiky věci. Zároveň autoři neuvádějí zdroj, který by odkazoval na informaci o snaze paralyzovat lidové hnutí a jedná se tedy o propagandistický nástroj. V podobném duchu píše i Karel Bartošek, jak je uvedeno výše.

Rozpory mezi odbojovými skupinami vedly k ohrožení akceschopnosti, což si prozatímní ústřední vedení KSČ uvědomovalo, a proto v „souladu s celou dosavadní odbojovou linií nadále usilovali o sjednocení všech složek odboje na zásadách široké národní fronty a národní a demokratické revoluce.“¹⁴² Zde je opět nutno mít na mysli i to, že o hladký průběh povstání usilovaly všechny strany odboje, nejen KSČ.

Na konci kapitoly o lidovém povstání je správně uvedena situace, do které se dostal komunistický odboj v březnu 1945. „Počátkem března 1945 byli v Praze gestapem zatčeni představitelé pražského kraje KSČ a následovalo rozsáhlé zatýkání na Berounsku, Kladensku, Hořovicku a na celé Moravě, kde bylo postiženo i zemské vedení KSČ.“¹⁴³ Komunistické odbojové hnutí a jeho vedení tak bylo fakticky vyřazeno z činnosti a z toho důvodu také do Pražského povstání nezasáhli jeho představitelé. Místo nich zde byl již zmíněný Josef Smrkovský.

¹⁴¹ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 37.

¹⁴² Tamtéž, s. 38.

¹⁴³ Tamtéž.

„Zásah gestapa na několik týdnů vyřadil z činnosti prozatímní ilegální ústřední vedení KSČ, jehož členové byli nuceni opustit Prahu. Ve ztížených podmínkách a bez koordinace s ústředním vedením strany pokračovaly ale v přípravách celonárodního povstání jednotlivé decentralizovaně působící organizace.“¹⁴⁴ Zde tedy již dochází k jasné reflexi a k přiznání situace, kdy nebylo možné, aby ilegální ústřední vedení KSČ bylo vůdčí silou povstání. Zde je tedy možné spatřovat to, že se autoři nebáli přiznat případné chyby, protože to jen posílí komunistický obraz hrdinů.

2.2.6 Pohled na komunistický odboj

Hned v dalším odstavci ale autoři pokračují textem, který má čtenáře ujistit o odhodlání komunistických odbojářů: *„V situaci, kdy byl český národně osvobozenecý boj poznamenán nedostatečnou koordinací odbojových sil, závisel úspěch lidového povstání především na iniciativě komunistů a dělnické třídy, na jejich statečnosti a politické zkušenosti. V této souvislosti prvomájové vydání ilegálního Rudého práva vyzvalo všechny komunisty a pokrokové vlastence k vystupňování národně osvobozenecého boje s perspektivou ozbrojeného povstání. Současně varovalo před snahami buržoazie využít fašistického odporu lidu k obnově předmnichovského buržoazního režimu a předvídavě upozornilo, že ozbrojené povstání může začít jen v koordinaci s postupem Sovětské armády.“¹⁴⁵* Z toho plyne, že koordinace chyběla zejména komunistickým odbojovým silám, protože jak autoři zmínili o několik řádků výše, buržoazní vedení bylo podřízeno londýnské vládě, která se tedy v době povstání již nacházela na osvobozeném území.

Postup Sovětské armády v propuknutí povstání sehrál svou roli, nicméně svou roli zde má i postup spojeneckých vojsk na západ od protektorátu. Tato část spojeneckých armád se však zastavila na demarkační linii přibližně u Rokycan. Je jisté, že postup spojeneckých armád jak ze západu, tak hlavně z východu ovlivnil začátek povstání, a i jeho důsledky, pokud bychom jej srovnali s Varšavským povstáním.

V této kapitole autoři představili koncept, dle kterého je vliv komunistického odboje na povstání tím hlavním motorem a činitelem.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

2.2.7 Těsně před povstáním

Následující kapitola se nazývá *V předvečer povstání českého lidu*. Zde, stejně jako v ostatních kapitolách, je jasná tendence autorů přimět čtenáře k obdivu vůči všem spojeneckým stranám bojujícím na konci války v Evropě: „*I na samotném konci války v Evropě platilo, že rozdrčení vojenské mašinerie fašistického Německa a vykořenění hnědého moru bylo přímo spjato s vojenským vítězstvím Sovětské armády a ostatních spojeneckých armád, k němuž přidávaly také naše národy cenný a životy lidových bojovníků zaplacený vklad. Logika vývoje na sovětsko-německé frontě, kde bylo hlavní úsilí soustředěno na vídeňském a berlinském směru, přitom vedla k tomu, že se ještě velká část československého území nacházela pod kontrolou fašistického Německa. Masové ozbrojené vystoupení v tomto prostoru mohlo proto významně přispět k urychlení bezpodmínečné kapitulace fašistických armád.*“¹⁴⁶ Hlavní důraz je tedy kladen na Sovětskou armádu, tedy tu, která byla nejdůležitějším spojencem československé armády v době studené války i vlivem vojenského paktu Varšavské smlouvy. Dále je zmíněna situace, kdy skutečně boj na východní frontě obešel československé území ve směru na Berlín, jehož dobytí bylo pochopitelně primárním cílem.

Ve chvíli bitvy o Berlín se v československém prostoru nacházelo více jak milion vojáků armádní skupiny Mitte. Ti byli výraznou překážkou v případném ozbrojeném povstání a při jejich bojovém nasazení proti povstalcům mohli zakročit podobným způsobem jako při likvidaci již zmiňovaného Varšavského povstání, při němž zemřelo téměř 200 tisíc lidí na obou stranách včetně civilistů.¹⁴⁷

Jak již zaznělo, bez postupujících spojeneckých armád by povstání nejspíše neproběhlo v takové míře, v jaké jej známe. V knize význam povstání autoři spojují s otázkou poválečného vývoje: „*V závěrečných bojích na evropském válčišti se však současně dotvářely důležité předpoklady celého dalšího poválečného vývoje kontinentu*

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 39.

¹⁴⁷ Janaszek-Seydlitz, Joanna. Varšavské povstání 1944, překlad Bělecký, Jan, Stowarzyszenie Pamięci Powstania Warszawskiego 1944 [cit. 11.06. 2020]. Dostupné online z: http://www.sppw1944.org/index_cz.html

a jednotlivých zemí.“¹⁴⁸ S tím souviselo i postavení Československa a jeho budoucí uspořádání. „Pro oba bratrské národy Československa, které v bojích za svobodu a státní samostatnost přinesly těžké oběti, byla otázka poválečného uspořádání československé státnosti mimořádně významným motivem, který jejich hlavní síly dovedl v přímé vazbě na politiku zahraničního vedení Komunistické strany Československa až k skutečně národním ozbrojeným vystoupením.“¹⁴⁹ Motiv poválečného uspořádání československé státnosti především v závislosti na jeho zahraničně politické orientaci je častým motivem. Mnichovská krize v roce 1938 a mýtus národní zraedy¹⁵⁰ západními spojenci byly silným argumentem. Tyto argumenty využívaly strany, které v době předválečné krize neměly podíl na moci. Z toho plynula i jejich šance na vliv v uspořádání budoucí podoby Československa. Samotný mýtus začal vznikat prakticky okamžitě po nuceném předání pohraničí nacistickému Německu. Například komunistický básník František Halas napsal báseň *Zpěv úzkosti*, která je součástí sbírky *Torzo naděje*: „Zvoní, zvoní zraedy zvon, či ruce ho rozhoupaly, Francie sladká, hrdý Albion, a my jsme je milovali...“¹⁵¹

Samotné zúčtování s nacistickými okupanty mohlo díky postupu vojsk proběhnout až na samém konci války, a to pod taktovkou komunistů: „Povstání českého lidu se přitom rodilo zásluhou dělnické třídy vedené komunistickou stranou na politické platformě dohody sjednané v březnu v Moskvě a slavnostně vyhlášené na osvobozeném území jako Košický vládní program.“¹⁵² Zde stojí za zmínku fakt, že čeští obyvatelé protektorátu po okupaci ve větší míře rezignovali a stali se důležitým faktorem v zásobování Německa. Výjimku tvořili odbojáři, kteří se snažili znepříjemňovat okupantům pobyt prakticky od začátku. Na konci války však i u obyčejných občanů rostla frustrace a touha po odplatě. V tomto světle není možné se na povstání dívat tímto úhlem pohledu. Komunisté byli jeho začátkem překvapení a povstalci zásluhou generála Kutlvašra umožnili vojskům odchod na západ. Košický vládní program lze brát jako vítězství komunistů díky tomu, že umožňoval okleštění demokracie a umožnil tak jejich rychlejší vzestup.

¹⁴⁸ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 39.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Praha 2014, s. 12.

¹⁵¹ HALAS, František. *Torzo naděje*. Praha 1939

¹⁵² ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 40.

Konečné vypořádání pod taktovkou komunistů je možné pozorovat až po konci války, kdy začal tzv. divoký odsun německého obyvatelstva. Doložitelný je vliv komunistů na Revoluční národní výbory, jež ve spolupráci s partyzánskými oddíly organizovaly vraždění často nevinných Němců. Dělo se tak například v květnu 1945 v Lanškrouně nebo v červnu téhož roku na Švédských šancích u Přerova, kde slovenskou rukou Karola Pazúra zemřelo více lidí než při likvidaci Lidic po atentátu na Reinharda Heydricha v roce 1942. Často tyto masakry skončily bez vážnějšího potrestání viníků.

2.2.8 Komunisté během povstání a pohled na nekomunistický odboj

Komunistická strana v této kapitole často vystupuje v pozici bojovníka proti nepřejímám okolnostem vývoje na domácí odbojové scéně: *„Boj, v němž šlo o poválečné uspořádání Československa a který na přelomu dubna a května vedl k vystupňování zápasu o politické i vojenské vedení závěrečné fáze národně osvobozenického boje, ještě více zkomplikoval úsilí ilegální Komunistické strany Československa o sjednocení hlavní protifašistických sil českého národa. Třídně podmíněné rozpory přetrvávaly nejen v otázce charakteru moci, která měla vzniknout jako bezprostřední důsledek porážky hitlerovského fašismu a jeho protektorátních pomahačů, ale i způsobu jejího nastolení.“*¹⁵³ Tento výklad je opět cílený na probuzení sympatií s komunisty, kteří vždy i přes nepřízeň osudu bojovali o blaho lidu. Autoři často také opakují tezi o nutnosti boje za podobu československého poválečného státu. Je otázkou, nakolik bylo pro úspěch KSČ v poválečných volbách zásadní mít hlavní zásluhu ve vedení povstání. Jak se historicky ukazuje, přímé vedení povstání komunisté ve svých rukách neměli, a přesto ve volbách v roce 1946 uspěli a Klement Gottwald se stal předsedou vlády.

Tomu odpovídá i další část kapitoly. Dle ní se komunisté museli vypořádat s částmi odboje, které nebyly přívrženci této cesty vývoje: *„Možnosti dohody přesto existovaly. Přes třídně podmíněné odstředivé tendence v národně osvobozenickém hnutí byla myšlenka jednotného protifašistického vystoupení, kterou dlouhodobě a cílevědomě prosazovala komunistická strana, velmi silná. Pozitivně působila trvající existence protihitlerovské koalice, nesporná autorita vlády Národní fronty a sjednocení hlavních sil odboje v zahraničí. Na konci dubna zásluhou iniciativy ilegální komunistické strany a odborů dozrávaly*

¹⁵³ Tamtéž, s. 44.

*podmínky pro dotvoření České národní rady ve skutečně reprezentativní vedoucí orgán protifašistické jednoty hlavních sil národa.*¹⁵⁴ Za iniciativu lze považovat svolání Ústřední rady odborů k situaci a úkolům v závěru národně osvobozenického boje z 29. dubna.¹⁵⁵ Tento leták ovšem necílil jen na vznik České národní rady, ale také mířil k vyburcování lidí pro myšlenku Košického vládního programu a rovněž odmítal jakékoliv vyjednávání s německou mocí.

S blížícím se koncem války se ilegální ústřední vedení KSČ opět dávalo do chodu: *„V posledních dubnových dnech, po přestávce vynucené zásahy gestapa, rozvinulo znovu svou činnost prozatímní ilegální ústřední vedení KSČ. Přestože ani ono nemělo přímé spojení s košickým prozatímním ÚV KSČ, zahájilo v úzké spolupráci s Ústřední radou odborů konkrétní přípravy povstání, které však v důsledku nedostatečného spojení s mimopražskými organizacemi měly výrazněji organizovaný charakter především v Praze.*¹⁵⁶ Autoři zde dokládají, že komunisté na již osvobozeném území neměli zprávy o tom, co se v Praze připravuje. Stejně tak o tom neměli zprávy ani v Moskvě. Toto dokládá ve svých pamětech Marie Švermová, žena významného komunistického představitele a po válce sama významná politička odsouzená ve vykonturovaném procesu k doživotnímu trestu. Dále vzpomíná, že po Pražském povstání bylo Josefu Smrkovskému často vyčítáno, že se vyjednávalo s Němci a že si byl vědom role, kterou v povstání sehráli vlasovci.¹⁵⁷

Právě z tohoto důvodu je v textu mnoho odkazů na roli komunistů, což opět cílí na posílení jejich pozice, což je charakteristickým rysem celé této knihy. Potvrzuje to i pokračování: *„Přesto, že v českých zemích byla rozhodující hybnou silou národně osvobozenického boje jednoznačně dělnická třída vedená ilegálními odborovými, a zvláště stranickými organizacemi, zvítězil nakonec názor, aby vrcholný orgán povstání českého lidu – Česká národní rada – byl dobudován podle stranicko-politické struktury košické vlády Národní fronty Čechů a Slováků. To znamenalo rozšíření Rady o zástupce bývalé lidové a národně socialistické strany, kteří však dosud, s výjimkou pokusů shrnout na sebe vedení*

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 45

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 123

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 48

¹⁵⁷ ŠVERMOVÁ, Marie. *Vzpomínky*, Praha 2008, s. 205.

*odboje prostřednictvím orgánů vytvářených na poslední chvíli, nevyvíjeli žádnou významnější činnost.*¹⁵⁸ Patrná je i část útočící na politické oponenty pro jejich nečinnost, a to i v momentě, kdy jsou známy oběti z řad národních socialistů a sociálních demokratů. Stejným argumentem by mohli na komunisty útočit ostatní členové odboje. Jde o často využívaný argumentační faul, jenž cílí na probuzení vášně, což se v době po konci války stávalo klíčovým momentem v obracení celospolečenského přesvědčení.

Česká národní rada byla založena na konci dubna. V tu dobu byla již téměř dobojována bitva o Berlín a tím i téměř ukončena druhá světová válka v Evropě. Vznik Rady byl tedy nutným krokem nejen z hlediska politického boje, ale také za účelem udržení chodu státního aparátu do plného návratu řádné vlády. Zastoupení byli hlavní představitelé odbojových skupin působících v protektorátu, převážně v Praze: *„Ustavující schůze rozšířené České národní rady se nakonec konala 29. - 30. dubna 1945. V duchu návrhů prozatímního ilegálního ústředního vedení KSČ byl jejím předsedou zvolen A. Pražák, prvním místopředsedou J. Smrkovský a jednatelem významný činitel ilegálního revolučního odborového hnutí J. Kubát. 27 členů ČNR tvořili zástupci ilegální KSČ, Ústřední rady odborů, družstevního a zemědělského hnutí, Rady tří a dalších sociálně a politicky různorodých složek odboje. Rozšíření ČNR, jež bylo chápáno jako politická nezbytnost v zájmu sjednocení postupu základních odbojových sil a zvýšení její autority, umožnilo ale „převratovým“ silám, které odmítaly koncepci lidového povstání, prosadit do ní i řadu kolísavých činitelů. Návrhy zapojit do ČNR některé ministry protektorátní vlády, které za svou osobu podpořil ministr H. Ripka, sídlící v této době v Londýně, však byly především zásluhou komunistů a revolučních odborářů odmítnuty.*¹⁵⁹ Přestože velký vliv v České národní radě skutečně získali komunisté, předsedou byl zvolen nekomunistický pedagog z Univerzity Karlovy – Albert Pražák¹⁶⁰. Ideologicky však měli k sobě blízko, a to právě skrze shodu v otázce politické orientace obnoveného Československa. Podpora ministra Ripky pro začlenění ministrů protektorátní vlády není nikde doložitelná, zřejmě se jedná o pokus o diskreditaci Huberta Ripky i s ohledem na jeho emigraci po roce 1948.

¹⁵⁸ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 48.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 50.

¹⁶⁰ Albert Pražák se po povstání již více nezapojoval do veřejného života a vrátil se k pedagogické činnosti.

Součástí vyjednávání při vzniku ČNR bylo i zajištění ozbrojení povstalců pro celonárodní povstání. Rada tří je jako vojenský zástupce v ČNR a díky jejich spojení s londýnskou exilovou vládou se zbraně snažili zajistit ve Velké Británii. Nicméně: *„Očekávalo se však, že zbraně a další potřebný vojenský materiál může být zajištěn spoluprací s Radou tří, která měla spojení s Londýnem. Ale britská vláda, a potvrdilo se to i v podmínkách Československa, neměla zájem na poskytování pomoci osvobozeneckému hnutí, zejména ne tam, kde by to usnadnilo postup Sovětské armády.“*¹⁶¹ Vyjednávání skutečně uvázlo na mrtvém bodě. Nicméně exilová vláda i po vyjednávání s vojenskými představiteli Sovětského svazu došla k přesvědčení, že ani Sovětský svaz nechce podpořit masivní vyzbrojení povstalců.¹⁶² V tomto postoji lze spatřit snahu Sovětů získat co nejvíce zásluh na osvobození československého území. Tyto zásluhy poté dávaly komunistům pádné argumenty v politické diskusi a opět tak chtěli uškodit demokratické části.

Autoři zároveň opomíjí fakt, že výsledkem jednání spojenců na konferenci v Jaltě bylo mimo jiné stanovení demarkační linie, za kterou západní spojenci nesměli provádět osvobozovací operace a stejně tak Sověti na druhé straně. Z toho tedy plyne, že zabránění usnadnění postupu Sovětské armády Velkou Británií skrze vyzbrojení povstalců nemělo velkou váhu. Za zmínku stojí i fakt, že autoři nevyužívají pojem Rudá armáda, ale Sovětská armáda. Stejně tak činí ve svém díle i Karel Bartošek, jak bylo zmíněno výše. Je otázkou, zda autoři byli obeznámeni s proměnou Rudé armády v armádu Sovětskou v roce 1946.

Rada tří odmítání a neplnění slibů ohledně výzbroje pro celonárodní povstání tvrdě kritizovala. Nakonec dospěli k názoru, že nemá smysl vést povstání na celorepublikové úrovni, a začala převládat myšlenka o povstáních v různých lokalitách.¹⁶³

ČNR se musela představit občanům, protože jinak mohlo dojít k řadě nedorozumění. Učinili tak provoláním z 30. dubna: *„Česká národní rada se v provolání z 30. dubna představila pod vlivem pokrokových složek jako ústřední orgán odboje s národně demokratickým programem, který obsahoval některé významné sociálně revoluční prvky, a plně se hlásila ke košické vládě Národní fronty. Pro buržoazní činitele včetně prezidenta*

¹⁶¹ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 49.

¹⁶² HRBEK, Jaroslav et al. *Draze zaplacená svoboda*, Praha 2009, s. 171.

¹⁶³ Tamtéž, s. 173.

Beneše, kteří nakonec přijali Košický vládní program a vytvoření vlády za významné účasti KSČ jako nutné zlo, byla nepříjemným překvapením právě řada sociální požadavků, kterou obsahovalo svolání ČNR. Patřilo k nim znárodnění nerostného bohatství, důležitých průmyslových podniků, dopravy, obchodu, peněžnictví apod. a také zásada „půdu těm, kdo na ni pracují“. Svolání vrcholilo výzvou: „Do boje za vyhnání nacistických okupantů, do boje za novou spravedlivou republiku československou!“¹⁶⁴ Košický vládní program byl schválen vládou v Košicích 5. dubna, avšak předem dohodnut byl již v Moskvě na konci března.¹⁶⁵ Prezident Beneš spolu s představiteli londýnské vlády na toto vyjednávání přijeli nepřipraveni i s ohledem na nadstranickost Edvarda Beneše. Proto také nedokázali prosadit jinou programovou podobu. Nabízí se proto otázka, zda byli svoláním ČNR skutečně zaskočení. Byl to právě i Edvard Beneš, který svými dekrety z října 1945 umožnil znárodnění velkých průmyslových podniků.

2.2.9. Počátek povstání

V kapitole *První ohniska* je zmíněn samotný spontánní začátek revolučních dní. V dobu, kdy Adolf Hitler spáchal sebevraždu ve svém bunkru v Berlíně, jsou zaznamenána první místa, kde docházelo k událostem, které mohly přerůst v povstání. Pro jejich úspěch však bylo potřeba mít oporu v postupující spojenecké armádě: „Zvlášť závažné přitom bylo, že povstání od samého počátku propukala bez naplnění jedné z klíčových podmínek – návaznosti, anebo dokonce koordinace s postupem osvobozené Sovětské armády.“¹⁶⁶ Pokud se na povstání podíváme tímto úhlem pohledu, tak i počátek Pražského povstání postrádal tuto základní podmínku. V tom je tedy možné opět spatřit potvrzení, že komunistický odboj na propuknutí povstání neměl žádnou přímou zásluhu.

Tuto informaci dále autoři potvrzují: „V prvních květnových dnech vznikala jednotlivá ohniska povstání zpravidla spontánně a pod dojmem zpráv signalizujících zhroucení fašistického Německa a jeho okupační moci v českých zemích. Jinak tomu bylo jen tam, kde se již v předcházejícím období prosadily do čela národně osvobozeného boje revoluční a

¹⁶⁴ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 52.

¹⁶⁵ Růžička, Daniel. *Košický vládní program*, totalita.cz [cit. 11.06. 2020]. Dostupné online z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kvp.php>

¹⁶⁶ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 53.

*pokrokové síly v čele s komunisty, anebo tam, kde se povstalci zásluhou partyzánských jednotek mohli opřít o skutečnou ozbrojenou moc.*¹⁶⁷ Nejde tedy jen o povstání samotné, ale také o to, že vždy tam, kde byli u moci komunisté nebo měli povstalci zbraně od partyzánů, bylo povstání jimi řízené, což je v některých případech přinejmenším sporné. Jde spíše o přisvojení si zásluh.

Autoři si tedy specifickou volbou slov v textu opět snaží naklonit čtenáře. Informují o komunistickém společném postupu a počátku, který narušovali odbojáři z ostatních organizací. O několik stran dříve uvádějí: *„První květnové dny však zároveň ukazovaly, že se Česká národní rada vinou zastoupení buržoazních kompromisnických a převratově orientovaných činitelů nestala plně vůdčím orgánem širokých lidových mas. V důsledku nedostatečného spojení se její vcelku reálná koncepce povstání prosadila mimo Prahu také jen v jednotlivých případech. Ale i v samotné Praze mělo květnové povstání v prvních momentech spontánní a živelný ráz.*¹⁶⁸ Opět tedy útočí a volí skladbu vět, jež vytváří domněnku, že pouze komunisté se snažili o provedení jediného a správného povstání a ostatní jim to svou prací kazili.

V této rétorice pokračují i dále, a to s ohledem na další české lokality, kde vznikalo povstání spontánně: *„Zprávy o povstání se velmi rychle šířily. V celém Podkrkonoší vystupovaly z illegality národní výbory a na Jilemnicku, Novopacku a v dalších oblastech se ujímaly moci. Rozhodný postup povstalců byl přitom podmíněn výrazným zastoupením komunistů a dalších revolucionářů z dělnických řad v národních výborech a také významnou účastí partyzánů. Jinak se však vyvíjela situace v místech, kde politické a vojenské vedení na sebe strhly kompromisní a buržoazně orientované síly, a také tam, kde fašisté disponovali významnějšími vojenskými silami.*¹⁶⁹ Nebo ohledně situace na Kladensku: *„Hybnou silou povstání českého lidu na Kladensku byli jednoznačně horníci a ostatní pracující. Na šachtách a závodech v něm zásluhou ilegálních organizací KSČ a revolučního odborového hnutí dominoval lidový, revoluční prvek. Současně však značně utrpělo pokusy alibistických sil z řad protektorátních orgánů, ale i buržoazních složek odboje o kompromis s fašistickými*

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 58.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 53.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 63.

okupanty.“¹⁷⁰ Je samozřejmé, že se do povstání zapojovaly různé složky obyvatelstva včetně horníků a dalších pracujících. Opět se setkáme s bagatelizací role ostatních složek odboje, které tak nemají skoro žádnou zásluhu.

V této kapitole tedy autoři cílí na upozornění o vzniku povstání v jiných lokalitách a dříve, než k tomu došlo v Praze. Zároveň odkazují na roli komunistů ve všech těchto ohniscích.

2.2.10 Pohled na povstání a role komunistického odboje

Hlavní kapitolou je povstání v Praze. Zde je přiblížena situace, ve které se nacházeli představitelé komunistického odboje v době jeho vzniku. Autoři přímo píší: *„Na neklamné známky narůstání revoluční situace v Praze reagovali v povstaleckém táboře především komunisté. Po zasedání prozatímního ilegálního ústředního vedení za účasti činitelů stranických ilegálních organizací v hlavním městě v podvečer 4. května, kde došlo k sjednocení názorů na přípravu lidového povstání, se k této otázce vrátilo stranické vedení znovu ráno 5. května. V tomto složení se sešlo v době povstání vlastně naposledy. Celé jednání probíhalo vcelku ještě v duchu koncepce masového lidového vystoupení zahájeného generální stávkou. Za optimální termín bylo považováno pondělí 7. května. Stanoviska prozatímního ilegálního ústředního vedení zřetelně ovlivnily letáky a jiné tiskoviny KSČ, vydané ještě v průběhu 5. května.“*¹⁷¹ V této části tedy jasně prohlašují, že s propuknutím představitelé KSČ 5. května nepočítali a hlavní roli v jejich plánu měli sehrát pracující, kteří 7. května měli provést generální stávku. Dle toho také plánovali další akce.

Jakékoliv plány, včetně podmínky rychlého postupu Sovětské armády, byly tedy zbytečné, a to nejen plány komunistické, ale i ostatních odbojových organizací. Odpovídá tomu i reakce dělníků: *„V této souvislosti žádali vydat okamžitě signál k zahájení povstání, to znamená heslo generální stávky, a postavit se do jeho čela tam, kde již začínalo. S ohledem na rozptýlení pražských dělníků, nedostatek zbraní a informací o přípravách Sovětské armády k dovršení osvobození Československa byly nakonec vydány pouze pokyny k pohotovosti pražských závodů, soustředění dělníků a k vyčkání na příkazy Ústřední rady*

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 65

¹⁷¹ Tamtéž, s. 69

odborů.“¹⁷² Do jisté míry tedy můžeme mluvit o panující nejistotě vzhledem k nevhodným podmínkám, se kterými komunističtí představitelé nepočítali.

Stále nemohli počítat ani s velkým množstvím zbraní a situace okolo rozhlasu byla mimo kontrolu České národní rady. Několik zbraní se podařilo dle autorů zajistit v německých transportech v pražských vlakových nádražích: „*Na nádražích na Smíchově, v Bubnech, na Žižkově a ve Vršovicích se železničáři a dělníci ozbrojili zbraněmi získanými z německých transportů. Došlo k útokům na německé objekty. Ukázalo se, že rozhodně vedenou akcí je možno zbraně, zatím vážnou slabinu připravovaného povstání, získat.*“¹⁷³ Toto tvrzení není úplně doložitelné, ale mohlo dávat smysl. Pokud se však podíváme na část o připravovaném povstání, lze usuzovat, že komunistický odboj stále počítal se začátkem jím řízeného povstání. Text je tedy v rozporu s tím, co psali o stránku dříve.

Autoři zároveň pokračují informací o záměru komunistů potlačit i povstání, které by se podobalo událostem souvisejícím se vznikem Československa v roce 1918: „*Právě v této souvislosti ležela velká odpovědnost na ilegální KSČ a dalších pokrokových organizacích. Musely zabránit tomu, aby spontánně propukající lidové povstání s rozhodující účastí dělnické třídy nebylo na poslední chvíli ovládnuto buržoazií a svedeno do kolejí oslavy nového 28. října. To by vážně oslabilo pozici revolučních a pokrokových sil v osvobozené republice. V úsilí o vyloučení lidových mas z událostí se do značné míry shodovali alibisté z protektorátních úřadů, ale i buržoazní odbojová centra včetně vznikajících vojenských velitelství.*“¹⁷⁴ KSČ tedy musela bojovat na dvou frontách. Odpovídá to rétorice komunistických propagandistických orgánů z padesátých let, kdy bojovala i proti tzv. záškodníkům, jako byla Milada Horáková nebo bývalý generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský. A to i v momentě, kdy jejich procesy dělí více jak dva roky. V případě Pražského povstání tedy museli komunističtí odbojáři vybojovat nejen svobodu nad německými okupanty, ale též připravit podhoubí pro vládu proletariátu. Toto tvrzení ještě pokračuje konstatováním: „*Ne náhodou vydal už ráno pražský policejní prezident zákaz shromažďování více než pěti osob. Také první opatření vojenského velitelství Velké Prahy*

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž, s. 70.

¹⁷⁴ Tamtéž.

*zřetelně ukazovala, že spoléhá na převratovou akci především s účastí uniformovaných složek protektorátního aparátu.*¹⁷⁵ Vojenské velitelství s účastí uniformovaných složek počítalo již z toho důvodu, že příslušníci policie nebo armády prošli výcvikem a díky tomu mohly být bojové akce úspěšnější, navíc mohli mít snadnější přístup ke zbraním. Zde se tedy opět jedná o interpretaci cílící na vědomí lidí o záměrech ostatních odbojových skupin, které se navíc mohly postavit proti komunistům. Jde tedy o manipulativní argument.

Za zmínku stojí i provolání prozatímního ústředního vedení KSČ ze dne 6. května, které vyšlo ve stále ilegálním Rudém právu, jež autoři citují: *„Komunisté! Včerejším dnem začalo naše přímé bojové vystoupení. Dokažte, že jste právě tak nadšení a houževnatí, odvážní a vynalézaví v otevřeném boji proti nepříteli, jako jste byli v šestiletém záludném zápase se stvůrami gestapa. Budte všude nejlepší z nejlepších a doneste slavně k cíli svůj prapor, skropený krví tisíců soudruhů. Železná disciplína bolševické strany a nadšení bratrské Rudé armády jsou nám zářnými vzory. Vzhůru do poslední bitvy za svobodnou, lidovou, demokratickou Československou republiku.*¹⁷⁶ Tuto citaci dávají do kontrastu s prohlášením České národní rady a zároveň uvádějí, že *„rozdílné prohlášení KSČ proti provolání České národní rady a příkazům velitelství Bartoš byl zřejmý – byla to výzva k boji, nikoli k vyčkávání. Tak byla také širokými lidovými masami pochopena a uskutečňována.*¹⁷⁷ Boj byl pro komunisty důležitý z hlediska nastolení diktatury proletariátu. Přestože Marx nastolení komunismu předpokládal evolucí společnosti skrze konflikt buržoazie a proletariátu, Lenin tuto cestu zavrhl jako pomalou a přešel do radikální formy nastolení revolucí pod vedením strany. Z tohoto důvodu zde autoři píší o nutnosti boje, protože to je podle nich pravá cesta revoluce a boj přináší mučedníky, kteří položili život za blaho ostatních.

Zajímavostí je následující pasáž o letáčích komunistů vydaných 5. května, protože *„v některých z nich se upozorňovalo na předčasnost vystoupení a naznačovalo, že mohlo jít o provokaci různých alibistů a narychlo sestavených „orgánů odboje“, sledujících vlastní*

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 79.

¹⁷⁷ Tamtéž.

cíle.“¹⁷⁸ To vzápětí autoři dementují takto: „*To však neznamenal, že by se ilegální organizace KSČ distancovaly od povstání, ať již vzniklo na jakýkoli popud a bez předběžné dohody se Sovětskou armádou. Naopak. Vyzývaly dělnickou třídu a ostatní pracující k rozhodným akcím, aby se v celém povstání prosadili jako vedoucí síla a nedali si na poslední chvíli vzít postavení získané v letech národně osvobozenického boje.*“¹⁷⁹ Tyto letáky mohly tedy i ukazovat, že komunistický odboj nebyl jednotný a nepodléhal jednotnému plánu postupu. Proto poté vyzdvihují agitaci za boj dělnické třídy. Zřejmě tedy šlo o odvedení pozornosti od panující nejednotnosti, a to i přes to, že proklamovali opak.

Následuje kapitola *Povstání pokračuje*. Ta blíže popisuje proměňující se situace v Praze a zároveň přibližuje stavby barikád. Věnuje se i angažování tzv. vlasovců, kteří jsou zde uvedeni jako síla, jež mohla být rizikem pro průběh revoluce: „*Zvláštní úlohu sehráli v této souvislosti zejména vlasovci. 5. května uzavřeli dokonce s představiteli protektorátního četnictva a tzv. vládního vojska „dohodu“, podle níž se měli stát oporou „nové vlády“, které měl odevzdat moc K. H. Frank. Alibistické akce těchto zrádců Sovětského svazu nakonec vyvrcholili jejich tažením na „pomoc“ povstalecké Praze. Sobotní „dohoda“ s vlasovci ale vyhovovala i některým buržoazním a kolísavým silám v českém odbojovém táboře. Ne náhodou prosazovalo jejich nasazení do bojů v hlavním městě velitelství Bartoš. Při projednávání otázky vlasovců došlo v České národní radě k vážné roztržce.*“¹⁸⁰ Z této části je patrný odpor k úloze vlasovců a jejich snahám na konci války pomoci v boji proti Německu, i když s nejistým výsledkem. O názoru svědčí používání uvozovek u slov „nová vláda“, „pomoc“ a „dohoda“. Plyne z toho zpochybňování jejich snahy a úlohy.

Autoři pokračují: „*Plány protektorátního aparátu s vlasovci 5. května vycházely z tzv. Bienertovy akce, která ale odpoledne téhož dne skončila neslavně Bienertovým internováním. Vlasovovské jednotky, které postoupily na okraj Prahy v sobotu a v neděli, byly proto značně překvapeny existující situací. V hlavním městě a v podstatě v celých českých zemích bylo v plném proudu lidové povstání hlásící se k národní a demokratické revoluci a ke spojení se Sovětským svazem. To ovšem bylo pro vlasovce zcela nepřijatelné. Proto po několika*

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 91.

*srážkách s německými fašisty, které ovšem i esesácký generál von Pückler považoval spíše za nedorozumění, bojiště opustili a urychleně se stahovali do jižních Čech.*¹⁸¹ Bienert s Frankem dohodli o ukončení protektorátu. Otázka nepřijatelnosti lidového povstání a spojení se Sovětským svazem je sporná. Vlasovcům bylo jasné, že v případě zajetí Rudou armádou pro ně není jiného trestu než poprava za vlastizradu. Přesto v Praze bojovali a počet jejich mrtvých v samotném povstání je odhadován na 300. Rudoarmějců padla při osvobození Prahy necelá desetina počtu vlasovců, přibližně 20.¹⁸² Z toho lze usuzovat, že konstrukt o nedorozumění u generála von Pücklera je opět snahou o snížení zásluh, navíc bez uvedeného zdroje. Počet padlých vlasovců ani příslušníků Rudé armády v knize není uveden.

2.2.11 Role vlasovců

Autoři vlasovce vykreslují z různých úhlů pohledu: *„Příchod vlasovců do Prahy byl současně velmi vážnou prověrkou politické vyspělosti vedení povstání českého lidu. Situace byla nesporně velmi složitá a vlasovci představovali reálnou vojenskou sílu. Ale přijmout i v těchto podmínkách „pomoc“ vlasovců znamenalo hrubě pošlapat celý smysl protifašistického a národně osvobozenického boje. Spojenectví se silami, které do poslední chvíle bojovaly po boku fašistického Německa a měly na svědomí řadu krvavých teroristických akcí na dočasně obsazených územích Sovětského svazu, Československa a jinde, bylo nepřijatelné.*¹⁸³ Zde je vidět snaha o jasný distanc od aktivity vlasovců v ulicích a z toho plynoucích bojů na straně povstalců. Otázka smyslu jejich účasti je sporná do dnešních dní, jak již bylo zmíněno. Je však jisté, že jejich vojenská pomoc výrazně pomohla povstání. Samozřejmě to nemůže odčinit skutky, které vlasovci spáchali před květnovými událostmi. Proto je důležité při posuzování jejich zásluh myslet i na jejich provinění. V knize je jejich účast popisována jako „alibistická“,¹⁸⁴ což lze interpretovat jako snahu vlasovců získat na samotném konci války v očích Spojenců lepší hodnocení.

O sporném vnímání pomoci vojáků ROA autoři dále píší: *„Návrhy na „spolupráci“ s vlasovci, které zazněly dokonce v České národní radě, nebyly ale zdaleka jen svědectvím*

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² KOKOŠKA, S. *Praha v květnu 1945*, s. 258.

¹⁸³ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 92.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 93.

*složité situace, co které se povstání dostalo 6. a 7. května, ale i důkazem vlivu kompromisních sil v tomto orgánu. Vážnou překážkou jejich plánů ovšem zůstávali lidoví bojovníci, kteří s vlasovci neměli nejlepší zkušenosti. Také jejich představitelé v ČNR zastávali v otázce účasti vlasovců vyhraněné stanovisko. Komunisté na zasedání České národní rady ráno 7. května prosazovali, aby alibistická akce vlasovců byla energicky odmítnuta.*¹⁸⁵ Opakujícím se jevem je využívání uvozovek v jakémkoli sporném bodě textu. Snaha části odbojářů o spojení a spolupráci s vlasovci byla pochopitelná. Pokud chtěli předejít zbytečným obětím, využití ozbrojené skupiny nedávných nepřátel se jevilo jako nejsnadnější cesta. Komunisté se proti nim vymezovali i ze zjevného důvodu. Považovali je za zrádce, jak již bylo zmíněno, a také stále potřebovali národní hrdiny boje za svobodu. Dále se otázkou angažování vlasovců nezabývají.

Konec této kapitoly je věnován hlavně situaci v povstale Praze a vyjednávání České národní rady s K. H. Frankem a generálem R. Toussaintem: „*K. H. Frank licoměrně hovořil o skončení nepřátelství a v případě odjezdu společné česko-německé delegace k Američanům nabízel dokonce okamžité zastavení palby. Kladl si však výmluvnou podmínku – odstranění barikád z pražských ulic, nejúčinnějšího prostředku obrany povstalců a rozhodující překážky ústupových plánů nacistů.*“¹⁸⁶ Vyjednávání tvořilo důležitou součást povstání. Pokud mělo dojít k rozumnému zakončení, bylo to právě vyjednávání, které k tomu mohlo přispět největší měrou. Autoři opět kladou velkou váhu účasti revolučních sil, zejména v momentě, kdy demokratická část ČNR byla ochotna na návrh předložený Frankem přistoupit. „*Komunisté a celá pokroková část České národní rady se však postavili na odpor. Dokazovali, že přijetí návrhů K.H. Franka by se rovnalo kapitulaci povstání, srovnatelné s kapitulací československých vládnoucích sil v září 1938. Zdůrazňovali, že Česká národní rada nemůže zradit boj lidu, který již přinesl těžké oběti a je odhodlán dovést povstání do konce. Vyslovovali se zároveň kategoricky proti jednání s okupanty, která dosud nepřinesla žádné výsledky a vyvolala jen hluboké rozpory v samotné ČNR.*“¹⁸⁷ Autoři zde, aby podtrhli větší důraz na údajnou závažnost rozhodování ČNR, připodobňují situaci k září 1938, tedy

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 97.

¹⁸⁷ Tamtéž.

s mnichovskou dohodou a následným zabráním pohraničí nacistickým Německem. Toto podobenství je důležité pro vykreslení situace, ve které chtěli komunistický odboj mít. Národní zrada z roku 1938 se nesměla opakovat a v podstatě dodnes se s ní česká společnost nevyrovnala, stejně tak jako s odsunem Němců, o čemž svědčí například filmy *Ztraceni v Mnichově* nebo *Krajina ve stínu*.

2.2.12 Konec Povstání

Úlohu komunistů v závěrečné fázi povstání bylo proto potřeba vyzdvihnout a přirovnání k Mnichovu to autorům usnadnilo. Dále komunistům připisují výrazný vliv na výzvu ČNR z 8. května. Přímou píší, že „i když byla ohlášena jako stanovisko celé České národní rady, bylo zřejmé, že byla dílem a výrazem názoru jejího revolučního křídla.“¹⁸⁸

Z výzvy dále vyzdvihují následující pasáž, která byla adresována přímo dělnické třídě, jež tvořila jádro povstání: „*Víme, za co bojujeme, víme, za co umíráme. Nejen za svobodu svého národa, nýbrž i za naše osvobození sociální. Nová, svobodná republika, která se rodí a je křtěna naší prolitou krví, bude republikou nás, republikou pracujících lidí. My v ní budeme vládnout. My v ní budeme hospodařit.*“¹⁸⁹ V této citované pasáži je možné spatřit plány komunistů ve chvíli, kdy se chopí moci. Otázkou tedy pro ně nebylo, jestli se komunisté moci chopí, ale kdy. Zároveň, jak již bylo zmíněno, získala revoluce své mučedníky, kteří jsou pro převrat vždy potřeba, a to k jeho usnadnění.

Tito mrtví, kteří často nemuseli být komunisty, se propagandisticky využívají a zneužívají. Z toho důvodu také v době, kdy si Československo připomínalo výročí Pražského povstání, držela od konce padesátých let pionýrská mládež čestnou stráž u téměř každé pamětní desky a tím padlé uctívali jako mučedníky.

Závěrečná kapitola je věnována samotnému konci války a konci povstání. Rozhodující faktor pro průběh povstání v tuto chvíli byla postupující Rudá armáda. Několikrát je v knize zmíněn záměr německých vojsk, tzn. dostat se do amerického zajetí. Zmiňují, že „v souvislosti s návrhy amerických představitelů k zastavení bojů bylo také jasné, že půjde v první řadě o odvedení vojsk skupiny armád Mitte do amerického zajetí v západních

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 97

¹⁸⁹ KLIMEŠ, Miloslav et al. *Cesta ke Květnu*, Praha 1965 s. 701.

Čechách, na které zbývalo již velmi málo času.“¹⁹⁰ nebo „ještě v noci 8. května pronikli sovětsí tankisté do Žatce, kde úplně rozbili štáb skupin armád Mitte, který byl na přesunu do amerického zajetí. Maršál Schörner se do amerického zajetí dostal jen za cenu, že svá vojska opustil.“¹⁹¹ Není bez zajímavosti, že v knize nezazněl důvod, proč se německá armáda snažila do amerického zajetí dostat, a také je zde patrný pokus o dehonestaci maršála Schörnera tím, že autoři píší prakticky o jeho dezerci, a tedy podlomené morálce i nejvyšších vojenských představitelů.

Snaha o volný průchod do amerického zajetí je také motivací generála Toussainta, aby přijel vyjednávat přímo do sídla České národní rady.¹⁹² Té nabídnul kapitulaci německých vojsk právě výměnou za volný průchod. Když o jeho návrhu jednala Česká národní rada, tak „*duch jednání byl však již podstatně odlišný od situace před několika hodinami, kdy proletářské křídlo prosadilo v ostrém střetnutí s kolísavci provolání k pokračování v boji. Zejména vojenští činitelé, kteří se nikdy nevzdali „převratových plánů“ a byli zcela pod dojmem stanovisek Američanů, líčili situaci povstání jako úplně beznadějnou. Kompromisní síly znovu vystoupily s argumentem německé kapitulace. Každý další boj v situaci, kdy se fašisté zavázali ukončit své akce s konečnou platností k půlnoci 8. května, označovaly za zbytečný a vedoucí jen k dalším obětem.*“¹⁹³ Z této citace je opět patrné, že komunisté byli za každou cenu pro boj, aby byla revoluce dokončena podle jejich plánů a tím pádem, aby byly jasně rozdané karty pro další poválečný vývoj. V této části se navíc autoři rozhodli pojmenovat opozici vůči komunistům jako „kolísavce“ či „kompromisní síly“. Z toho je patrná opět snaha snížit jejich zásluhy.

Poté, co by se Toussaint zavázal k tomu, že bude zastavena palba, mohlo dojít k navázání kontaktu mezi bojujícími stranami prostřednictvím Mezinárodního červeného kříže. Na to opět Jan Anger a Jiří Dvořan reagují: „*Ani v této situaci se ovšem kolísavé a kapitulantské síly nemohly s ohledem na vliv revolučního křídla ČNR na lidové bojovníky dovolit úplně pošlapat předchozí dohodnuté zásady. Byl odmítnut návrh, aby v jednáních*

¹⁹⁰ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 99.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 102.

¹⁹² Tamtéž, s. 99.

¹⁹³ Tamtéž, s. 100.

vystupoval jako vojenský představitel generál F. Slunéčko, o jehož fiktivním velitelství Alex většina členů České národní rady dosud nic nevěděla. Rovněž připravený návrh kapitulčního dokumentu fašistických vojsk, který se měl stát předmětem jednání, nevycházel zatím vstříc plánům okupantů uvolnit si cestu Prahou k americké 3. armádě.“¹⁹⁴ Jejich argumentace směřuje i k cíli německé armády, jímž bylo dostat se do amerického zajetí. Tato cesta jim měla být umožněna až 9. května, kdy nabyla platnosti bezpodmínečná kapitulace, a z toho plynoucí konec války v Evropě.

Poslední kapitola končí bilancováním toho, jak si vedla Sovětská armáda v rámci osvobozování Prahy a středních Čech. Prostor je věnován zejména roli, kterou sehrála přítomnost vojsk Sovětského svazu v Praze: „*Osvobození českých zemí a Prahy Sovětskou armádou znamenalo porážku úsilí reakčních sil na Západě, které se až do konce války nevzdaly záměrů zastavit v srdci Evropy revoluční proces zahájený Slovenským národním povstáním a vyjádřený vedle vnitropolitických a ekonomickosociálních přeměn pevným československo-sovětským spojenectvím. Právě v této souvislosti znamenalo i krach plánů české buržoazie, které spoléhaly na postup americké armády v Čechách a „převratové“ nastolení moci jež by zastavila národní a demokratickou revoluci a připravila návrat předmnichovských poměrů.*“¹⁹⁵ V této citaci je obsažena část, kdy lze vydedukovat to, že pro Sověty a české komunisty bylo naprosto nezbytné, aby Prahu osvobodila právě Rudá armáda. Vypovídá o tom i varování před českou „buržoazií“. Pod tento pojem lze vztáhnout prakticky cokoliv a kohokoliv, kdo by chtěl návrat republiky v takové podobě, v jaké byla do mnichovské dohody. Za zmínku stojí i část, kdy americká armáda měla zastavit národní a demokratickou revoluci. Národní revoluce to bez debaty byla. Chystal se národní stát, a to v takové podobě, který do té doby na území Československa či zemí Koruny české nikdy nebyl. Stát bez výraznější národnostní menšiny.

Pochopení demokratické revoluce závisí na významu slova demokracie. Slovo pochází z řečtiny a vzniklo spojením slov *Demos* a *krateo* neboli vláda lidu.¹⁹⁶ Vzhledem k překladu slova je to, co se dělo v období po konci druhé světové války, spíše anomie¹⁹⁷ než

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 110.

¹⁹⁶ REJZEK, J. *Český etymologický slovník* s. 137.

¹⁹⁷ Pojem popisující moment v době revolucí, kdy staré právní normy již neplatí a nové ještě nejsou nastoleny.

demokracie či demokratická revoluce. Němečtí obyvatelé byli v rámci kolektivní viny všichni označováni za viníky války a také utrpení Čechoslováků. Pokud se podíváme na všechny excesy, ale i na soudy probíhající v rámci retribučního dekretu, jedná se spíše o mstu, která by ale sama o sobě vydala na samostatnou práci. Z jistého úhlu pohledu tak jde o skutečné naplnění demokracie, lid si žádal potrestání viníků i kolaborantů. S dnešním¹⁹⁸ a i s masarykovským¹⁹⁹ pojetím demokracie to nemělo nic společného. Blíže to odpovídá tomu, že se komunisté tímto pojmem zastírali, aby lidem dopřáli to, po čem toužili.

2.2.13 Pohled na Rudou armádu

Protože to byla Rudá armáda vedená sovětským maršálem Koněvem, kdo vstoupil do osvobozující se Prahy, využívali tohoto faktu i komunisté: „*Přítomnost sovětských vojsk v samotné Praze umožnila, aby se i zde, kde ještě 8. května dosáhly kapitulantské a kompromisnické síly dočasného úspěchu dohodou o volném odchodu fašistických vojsk, projevil skutečný poměr sil v povstaleckém táboře a celé společnosti. Buržoazní složky odboje sice mistrně ovládaly metody zákulisních jednání, které jim přinášely dočasné výhody a vítězství, ale situace se rychle měnila, když lid projevil svobodně své mínění. Přes tyto skutečnosti se však zejména vojenští představitelé pokoušeli ještě 9. května udržet ve svých rukou v Praze iniciativu, a především urychleně odzbrojit lidové bojovníky.*“²⁰⁰ V textu se vyskytuje přímo argument, kdy využili komunisté přítomnost Rudé armády k tomu, aby dosáhli převahy nad zbytkem povstalců, čímž se ani netají. Opět se zde mluví o kapitulantech

¹⁹⁸ V celku trefně k dnešnímu pojetí demokracie reaguje ekonom Tomáš Sedláček v eseji *Duch demokratické totality* původně zveřejněném v *Hospodářských novinách* 30.10.2014 a dnes v souhrnné knize *Druhá derivace touhy – 2. svazek Na prahu digitální teologie*. V této eseji Sedláček připomíná fakt, že demokracie vychází nejen z prosté volby většiny, ale také z demokratické kultury. Bez ní může být volba většiny nedemokratická, což komunisté využívali, a to právě bez jakékoliv demokratické kultury. In SEDLÁČEK, Tomáš. *Druhá derivace touhy. Na prahu digitální teologie* Praha 2020, s. 210.

¹⁹⁹ Demokracii se věnuje jedna z částí rozhovorů Tomáše G. Masaryka s Karlem Čapkem. V této části Masaryk odkazuje na svůj dřívější výrok, že demokracie je diskuse. Ta je ale možná pouze tam, kde si lidé důvěřují a poctivě hledají pravdu. V rámci tohoto pojetí musí být diskuse mezi rovnými, kdy Masaryk ale připouštěl, že lidé si nejsou rovni, ne však v komunistickém pojetí. Demokracie podle Masaryka potřebuje vůdce, ne pány. ČAPEK, Karel a POHORSKÝ, Miloš, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha 1990 s. 328.

²⁰⁰ ANGER, J. a DVOŘAN, J. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*, s. 111.

a těch, kteří se snaží o kompromis. Z toho je opět patrná dehonestace politických protivníků, byť jim připisují úspěch s volným průchodem okupačních vojsk. Úspěch je to stejně jen dočasný. V rámci pokračující argumentace proti oponentům jsou opět označeni za „buržoazii“ a také jim přiřazují mistrné jednání v zákulisí. Toto odpovídá rétorice komunistické propagandy, protože jsou to právě kapitalisté a „vykořisťovatelé“, kteří se v zákulisí domlouvají a nejednají tak na rovinu za účelem uškodit lidu.

Odpovědi komunistů byl leták, který přímo vyzýval k tomu, aby se lidé zbraní nevzdávali, ale přímo se připravovali na boj po boji: *„Dělníci na stráž! Do továren! Tvořte dělnickou milici, vlastní jednotky jako nejbezpečnější ochranu svobody, jako nejbedlivější stráž! Boj totiž není skončen. Jen okupanti byli poraženi a vyhnáni. Ale dosud jsou tu jejich прислуhovači v řadách našeho národa, a dokonce mnozí ozdobení trikolórou. Čím by bylo gestapo bez českých zrádců a udavačů?“*²⁰¹ Z této citace je patrná snaha vytvořit tlak na lidi, aby se zapojili do aktu národní msty na všech, kteří německým okupantům pomáhali. Také je možné, že chtěli posunout společnost do „druhé fáze revoluce“, kdy by došlo k očistění společnosti. Tento akt msty měl být podle komunistů proveden pomocí lidových soudů, k čemuž skutečně docházelo na mnoha místech. Svě místo v učitelské praxi všech učitelů dějepisu by měla mít kniha *Krvavé léto 1945* Jiřího Padevěta z edice *Průvodce* nakladatelství Academia. V této knize je zaznamenáno mnoho příkladů excesů vůči německému obyvatelstvu i vůči českým (často jen údajným) kolaborantům.

Provolání dále pokračovalo: *„Neodkládejte zbraně, formujte se v milici, organizujte se kolem nejosvědčenějších pracovníků, kteří jsou nejpevnějšími představiteli vašeho třídního vědomí. Byly učiněny pokusy z hrstky reakčních důstojníků, kteří by chtěli žít tam, kde skončili v třicátém osmém roce, vystupovat proti vám, proti vašim právům. Každý takový pokus je svévolný projev shnilé buržoazie, která by vás ráda uviděla ohnuté, slabé, rozdělené. Zjišťujte takové případy, které jsou proti duchu našeho nového státu! Jakékoli nedemokratické jednání pranýřujte a zničte v zárodku!“*²⁰² Z této části je patrný stejný tón, jaký často volili autoři knihy. Ovšem toto bylo cíleno na emoce prostých lidí, kteří mnichovskou dohodu brali jako zradu a dosud na ni nezapomněli, a zároveň na

²⁰¹ Tamtéž, s. 130

²⁰² Tamtéž.

vykořisťování, jež probíhalo před válkou. O to mělo jít komunistické opozici v České národní radě, což bylo již zmíněno výše. Paradoxní je, že vzhledem k selektivitě lidské paměti komunisté využívali toho, že si lid bude pamatovat spíše to špatné, tedy mnichovskou dohodu, a nikoli to dobré, co Československo před druhou světovou válkou přinášelo.

2.2.14 Závěr

Samotný závěr knihy je věnován shrnutí, kterak povstání vedlo k obnovení Československa, a to na nových základech, totiž na těch komunistických: *„Přes všechny snahy buržoazie strhnout na sebe ještě ve dnech povstání vedení národně osvobozenického boje to byly nejpokrokovější síly národa, které mu vtiskly skutečně masový, lidový a demokratický charakter. Jejich zásluhou se Květnové povstání českého lidu stalo důstojným příspěvkem k porážce fašistického Německa. V povstání českého lidu se do revolučního procesu aktivně zapojila především početná a vyspělá česká dělnická třída vedená Komunistickou stranou Československa. Povstání chápala jako historickou příležitost k řešení politických a sociálních problémů a zasazovala se o další rozvoj československé revoluce směrem k socialismu. Květnové povstání bylo osudově spojeno s osvobozenickou misí Sovětské armády, která mu také legendární pražskou operací poskytla rozhodující pomoc. Bez ní by povstání nemohlo zvítězit.“*²⁰³ V citované části je opakující se argumentace ve prospěch komunistů proti opozici, opět titulované jako buržoazie. Autoři zároveň neskrývají úmysl využití povstání pro dosažení komunistických cílů, což jim měla umožnit dělnická třída, tedy jejich hlavní masa budoucích přívrženců. Také nezapomínají na sílu Rudé armády. Do kontrastu tohoto tvrzení se staví vyjádření dnešních historiků o osvobození Prahy. Jak již bylo zmíněno výše, Praha se spíše osvobodila sama s velkým přispěním Ruské osvobozenické armády, tedy vlasovců.

Pokud se ale zaměříme na pokračování závěru, vyplývá z něj, že pro povstání bylo rozhodující to, jak proti nacistické armádě postupovali mimo území Prahy ve zbytku republiky. *„Právě Sovětská armáda rozdrtila fašistickou vojenskou mašinérii v českých zemích, odvrátila nebezpečí imperialistického zasahování do vývoje nového Československa a umožnila našim národům svobodně rozhodnout o své budoucnosti.“*²⁰⁴ Zde se připouští vliv

²⁰³ Tamtéž, s.112.

²⁰⁴ Tamtéž.

Sovětů na vývoj v Československu v důsledku toho, že většinu území osvobodili právě oni, a nikoli západní spojenci. V tom spatřovali i riziko toho, že kdyby Prahu osvobodili právě Američané, bylo by pravděpodobné, že se celá republika nepřikloní k východnímu bloku. Je však otázkou do diskuse, zda by obyvatelstvo bylo ochotno jednat jinak a zapomenout mnichovskou „zradu“. Jedná se ale o kontrafaktuální historii a diskuse stejně nic nezmění. Zmiňované svobodné rozhodnutí o budoucnosti je však do jisté míry protimluv, protože ono zabránění „imperialistickému zasahování“ de facto znamená omezení části politického spektra, čímž byla narušena svobodná politická soutěž a princip demokracie.

Poslední dva odstavce závěru jsou věnovány vlivu povstání na spojení se Sovětským svazem a vlivu na budoucí budování socialismu: *„Povstání se stalo přesvědčivým svědectvím životnosti a významu československo-sovětského přátelství a spojení. Neuspěly síly, které spojovaly své naděje s vojenskou mocí západních spojenců a samy usilovaly za zády povstaleckých bojovníků o nastolení protilidové moci „převratem“ a dokonce „dohodou“ s okupanty. Právě v této souvislosti se potvrzuje povstáním prověřená pravda, že s agresory a utlačovateli je kompromis nemožný a každá slabost ve vztahu k nim je v příkrém rozporu s nejvlastnějšími zájmy národů. Desetiletí, která dělí naši socialistickou přítomnost od Květnového povstání českého lidu, přesvědčivě potvrdila životnost idejí a cílů, s nimiž lidové masy, partyzáni a další síly nastupovali do boje. Povstání své poslání splnilo. Vedle nejaktuálnějšího úkolu, kterým bylo rozbití okupačního režimu, přispělo k postupnému řešení naléhavých politických a sociálních požadavků velké většiny společnosti. Klement Gottwald výstižně řekl, že 9. květen 1945 je historickým mezníkem, kdy český a slovenský národ zahájil novou, dosud nejsvětější éru svých dějin, éru skutečně národní svobody a nezávislosti, éru vlády lidu a svobodné práce lidových mas, éru výstavby socialismu.“*²⁰⁵ Z tohoto citovaného úseku je patrný bojovný tón. To jen potvrzuje, že komunistická interpretace je v totalitní rovině uvažování. Postoj opozice je označován jako slabost a snaha o kompromis jako nemožná. Autoři píší opět ve snaze vyvolat negativní emoce vůči politickým protivníkům. Citovaná pasáž z projevu Klementa Gottwalda je zajímavá v kontextu toho, že v době jeho pronášení již komunisté pronásledovali své odpůrce, a to často ve stejné míře a stejné brutalitě jako o několik let dříve nacističtí okupanti. Z jistého

²⁰⁵ Tamtéž.

úhlu pohledu je to o to horší, protože toto pronásledování probíhalo od Čechů vůči Čechům/Slovákům. Němečtí okupanti si tím vynucovali poslušnost v době války, což samozřejmě není ospravedlnění, ale čeští komunisté po sovětském vzoru toto využívali pro zasetí faktoru strachu mezi běžné obyvatelstvo, v tu dobu navíc plně ovládané komunistickou propagandou.

Knihu *Květnové povstání českého lidu* v roce 1945 od autorské dvojice Jan Anger a Jiří Dvořan vydanou roku 1984 je tedy možné zařadit do prorežimní historické literatury. I po téměř 40 letech, které dělí Květnové povstání a vydání knihy, je možné upravovat fakta pro potřeby, jež odpovídají oficiální stranické doktríně.

Vliv komunistů na průběh Pražského povstání je vykreslen jako zásadní, často zabraňující nekomunistickým povstalcům v prosazování jejich cílů. Komunistický odboj je zde uváděn jako vždy připraven k uchopení moci, i když se zde nemluví o jeho stavu před samotným povstáním a ani o proměně jeho role poté, co nacistické Německo zaútočilo v červnu 1941 na Sovětský svaz.

Nejednotně působí časté zaměňování výrazu fašistický a nacistický. Jak bylo výše zmíněno, tyto ideologie k sobě mají blízko, avšak nejsou jednotné. Zaměňování tak často působí zmatečně a také budí dojem, že v českém prostoru mohly být dva druhy okupantů.

Úmysl autorů pro vytvoření této knihy není zřejmý. Často a nekriticky přejímají závěry například výše zmíněného Karla Bartoška a novou interpretaci nepřinášejí. Možnou alternativu nabízí to, že se nejspíše nejedná o historiky, a tak cílem mohlo být vytvoření knihy pro běžného čtenáře.

3 Knihy vydané po roce 1989

S koncem vlády KSČ po listopadu 1989 skončila i cenzura a také se uvolnila svoboda historického bádání a publikování výsledků. Publikací o Pražském povstání přesto po roce 1989 nevyšlo mnoho. Vyjma zde uvedených knih se jedná například o obrazové průvodce po pražských barikádách. Pro porovnání proměny interpretace role komunistického odboje v povstání jsou v této práci zvolena tři díla, z nichž dvě odpovídají populárně-naučnému žánru a jedno vědecky odborné literatuře.

3.1 Rudolf Ströbinger – Poker o Prahu: Posledních 100 dní protektorátu

Autor Rudolf Ströbinger byl novinář a spisovatel. Věnoval se literatuře faktu a před svou emigrací do Německa pracoval jako redaktor v Lidové demokracii, což byly stranické noviny Československé strany lidové. Po srpnové okupaci odešel do emigrace do Německa. Přestože nebyl historik, ve svých dílech se často věnoval popularizaci historických témat.

Knih s podtitulem Posledních 100 dní protektorátu vydaná v roce 1997 má jako své motto zvolenou citaci z rozhovoru J. V. Stalina s Milovanem Djilasem z dubna 1945: *„Tato válka je jiná než jiné války v minulosti. Ten, kdo obsadí území, mu dá také svůj vlastní společenský řád. Každý zavede svůj systém tak daleko, jak pronikne jeho armáda. Nemůže tomu být jinak.“* Tento rozhovor je zmiňován i v knize Jindřicha Marka Barikáda z kaštanů a spolu se vzpomínkou Bohumila Šimona na rozhovor s Leonidem Brežněvem z listopadu 1968 dává představu mocenských ambicí Sovětského svazu z konce války. Kniha Poker o Prahu proto sleduje momenty dějin, jež vedly ke konci války ve známé podobě, kdy do Prahy přijela jako první Rudá armáda a západní spojenci respektovali demarkační linii dle dohody z konce dubna 1945.

3.1.1 Knižní úvod

Povstání pro knihu začíná kapitolou *Rozhodující partie*. Autor v ní přibližuje onen známý moment počátku povstání, kdy z rozhlasu hlasatel oznámil českoněmecky aktuální čas.²⁰⁶ Následuje popis situace připomínající říjen 1918, kdy jsou přepisovány německé názvy či jsou vyvěšovány československé vlajky, zakázané od roku 1939.²⁰⁷

Výsledek prvního dne boje popisuje takto: „*V sobotu 5. května 1945 ve 22.00 hodin hodnotí vojenské velitelství pražského povstání průběh dne. „... počet našich jednotek rychle roste. Jsou velmi dobře ozbrojeni. Okrajové čtvrtě Prahy byly rychle opevněny...“ V té době je ve zbrani na třicet tisíc Pražanů. Povstalci neukořistili jen spoustu lehkých zbraní, ale také pět pancéřových vozů, pět tanků, stovky pancéřových pěstí. Mají v rukou deset z dvanácti pražských mostů a většinu nádraží hlavního města. Ty čtvrtě Prahy, které jsou východně od Vltavy, jsou večer prakticky v rukou povstalců. Němci jsou překvapeni a teprve pomalu začínají organizovat obranu. První den povstání jsou však odsouzeni k defenzivě...“*²⁰⁸ Popis stavu je neutrální a uvádí situaci tak, jak byla, bez výrazných proklamací. Na rozdíl od knih Karla Bartoška, Jindřicha Marka, Jana Angera a Jiřího Dvořana není v popisu prvního dne nikde uvedena zmínka o schůzi Ústřední rady odborů. Ta je důležitým motivem zejména pro komunistické autory, kteří jí připisují rozhodující roli v připravení postupu během povstání.

3.1.2 Česká národní rada a postavení komunistů

České národní radě je prostor věnován hned v následující části. „*Sobota 5. května 1945 je dnem České národní rady. Podařilo se ji zlikvidovat vliv Ústředního národního výboru, hnutí odporu nekomunistických sil. Česká národní rada ho prohlásila za orgán, který nereprezentuje lid. V jeho čele je dokonce podle jejího tvrzení několik kolaborantů. Složitější to bylo s vedením vojenského odboje, v jeho čele stáli generála Kutlvašr a podplukovník Bürger. Česká národní rada věděla, že bez vojáků se neobejde, a s „velitelstvím Bartoš“*

²⁰⁶ STRÖBINGER, Rudolf. *Poker o Prahu*, Olomouc 1997. s. 69.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 70

²⁰⁸ Tamtéž, s. 72

a „Alex“ navázala úzké styky.“²⁰⁹ Opět je zde neutrálně popsána role ČNR, a to i ve vztahu k Ústřednímu národnímu výboru. Jindřich Marek tento moment popisuje v knize *Barikáda z kaštanů* jako chvíli, kdy i ČNR bojovala o přežití, a hlavně o vliv, k čemuž jim dopomohlo radiografické spojení s košickou vládou.

O roli komunistů v ČNR informuje dále v části věnované prvnímu představení Rady v rozhlase. Výčet jmen členů je ukončen jménem komunisty dr. Václava Vacka, který byl pověřen vytvořením pražského Národního výboru. K tomu je dodatek: „*Především zpráva, že v čele pražského Národního výboru měl stát komunista Václav Vacek, překvapila mnohé nekomunisty. Podle předběžné dohody v České národní radě měl totiž tuto funkci zastávat sociální demokrat dr. Ladislav Pičman. Byla již dokonce vystavena jeho jmenovací listina. Když se to však dověděl Josef Smrkovský, jednoduše listinu roztrhal a prosadil jmenování Václava Vacka. A nekomunisté v České národní radě tak pocítili, jak v budoucnu hodlají komunisté prosazovat své cíle...*“²¹⁰ Tvzení o postupu Josefa Smrkovského není podloženo zdrojem. Ladislav Pičman byl podle jediného dostupného zdroje – online encyklopedie ČSSD – protikomunisticky zaměřený sociální demokrat, v 50. letech obviněný z velezrady a odsouzený k 25 letům vězení.²¹¹

3.1.3 Vlasovci a jejich role v povstání

Po popisu situace 6. května a volání rozhlasu o pomoc jak směrem k Američanům, tak Sovětům dává v kapitole *Rusové, kteří přišli od západu* prostor vojenské pomoci poskytnuté vlasovci. Po poslední výzvě k boji rozhlas v přibližně půl sedmé večer oznamuje že, „*oddíly generála Vlasova, které s námi bojují proti Němcům, odzbrojily v prostoru západně od Prahy více než deset tisíc německých vojáků.*“²¹² Po tomto ohlášení následuje popis, k jaké situaci došlo chvíli po válce: „*Jen o několik měsíců později se však tato pomoc vlasovců popírá. Prý byla nespravedlivá a tendenční. Proč se tedy ale Praha, pokud by tomu tak skutečně bylo, ve dvanáct hodin dvacet pět minut obracela rozhlasem na sovětské piloty*

²⁰⁹ Tamtéž, s. 72.

²¹⁰ Tamtéž, s. 73.

²¹¹ Malinský, Jiří. *Pičman, Ladislav*, Česká strana sociálně demokratická [cit. 16.03. 2021]. Dostupné online z: <http://www.historiecssd.cz/p-q/picman-ladislav/>

²¹² STRÖBINGER, R. *Poker o Prahu*, s. 93.

„Sovětsí piloti, pozor! Od Zbirohu a Berouna postupují ku Praze vojska generála Vlasova, která se spojila s jednotkami české armády a bojují proti Němcům. Piloti pozor! Nestřílejte do svých lidí! Vyzýváme letce, aby nestříleli na vojáky Vlasovovy armády, kteří jsou na silnici Beroun-Zbraslav.“²¹³ Ströbinger zde, byť opět bez uvedení zdrojů, dává do roviny dvě tvrzení o roli vlasovců. Přes významnou pomoc byli vlasovci po válce zapovězené téma, případně, jak již bylo uvedeno výše, byla jejich role marginalizována. Čtenář si díky citovaným souvislostem může snáze vytvořit vlastní názor, jenž je pro takováto témata důležitým momentem.

Po popisu přímého bojového nasazení vlasovců v pražských ulicích se autor věnuje situaci v České národní radě: „Mezitím co Vlasovovi vojáci zastavují postup německých jednotek, zuří v České národní radě o jejich nasazení politický boj. Komunisté v čele s Josefem Smrkovským odmítají pomoc „zrádců Sovětského svazu“. Tvrdí, že při svém příchodu do Prahy rozšiřovali česko-ruský leták, nadepsaný „Bratři Češi a Rusi!“ a vyzývající do boje jak proti nacionálně socialistickému Německu, tak proti bolševismu. Josef Smrkovský dokonce odmítá, aby zástupci České národní rady jednali s pobočníkem generála Vlasova, kapitánem Antonovem, o dalším nasazení Vlasovových vojáků.“²¹⁴ Význam bojů Ruské osvobozené armády Ströbinger popisuje jako zcela zásadní pro zdárné přežití povstání a také pro konečný úspěch. Postoj komunistů v ČNR je všeobecně známý. Pro Smrkovského a ostatní komunisty bylo v tu chvíli důležitější postavení v rámci budoucího uspořádání politické situace, jak tvrdí například Jindřich Marek, než životy povstalců, jež mohly být uchráněny větším nasazením vlasovců. Vlasovci navíc bojovali proti komunistům i jejich ideologii, což je i základní důvod rozepře s českými komunisty.

Následně Ströbinger popisuje jednání kapitána Antonova s Josefem Smrkovským. Ten „prohlásil, že se souhlasem České národní rady ke společnému boji se nedá počítat, protože z dvanácti členů rady je osm komunistů. Kapitán Antonov samozřejmě nemohl tušit, že Josef Smrkovský, tak jako často v dalších letech, nemluvil pravdu.“²¹⁵ Tvrzení o lhaní Smrkovského v dalších letech je možné podložit i jeho přednáškou ještě z roku 1945

²¹³ Tamtéž, s. 93.

²¹⁴ Tamtéž, s. 95.

²¹⁵ Tamtéž, s. 96.

přednesenou v pražském Žofíně. Detailněji se jí opět věnuje Jindřich Marek, a to včetně porovnání se skutečností. Josef Smrkovský výrazně zlepšoval obraz a vliv komunistů v Pražském povstání. Ströbinger jako další příklad lži uvádí vstup Rudé armády s maršálem Koněvem do Prahy již 8. května, což je nepravděpodobné. Smrkovského podle autora zneklidňoval nedostatek informací o postupu Sovětů.²¹⁶ Jejich polohu k večeru 8. května popisuje v oblasti Krušných hor, tedy více jak sto kilometrů severozápadně od Prahy.²¹⁷

V krátkosti se věnuje i shrnutí přínosu zapojení ROA v bojích. Jejich první divize měla mít rozhodující vliv na tom, že německé vojsko povstání nepotlačilo hned: *„Jisté je, že bez účasti První divize ROA v povstání by západní část Prahy byla určitě obsazena Němci 6. května 1945 a povstání by s velkou pravděpodobností bylo potlačeno následující den. Jisté také je, že když v noci na 8. května útvary Ruské osvobozovací armády opustily východní břeh Vltavy, nesli povstalci až do konce povstání tíhu boje sami a zaznamenali značné ztráty.“*²¹⁸ Toto tvrzení autor podkládá výrokem anglického historika G. Boltona a ruského spisovatele A. Solženicyna. Ti se shodují v důležité roli vlasovců i jejich pomoci povstání. Část věnovanou vojákům generála Vlasova uzavírá střízlivým postojem: *„Pravda je zřejmě někde uprostřed. Úlohu Vlasovových oddílů v Praze přeceňují ti, kteří jim přisuzují jediný a rozhodující podíl na vítězství. Bez vůle Pražanů bojovat, by se povstání bezpochyby zhroutilo...“*²¹⁹

3.1.4 Vyjednávání německé kapitulace

Předposlední kapitola se věnuje událostem předcházejícím podpisu kapitulace německé branné moci v Praze i těm, které po tomto podpisu následovaly. Popisuje postup samotného jednání s generálem Toussaintem i jeho podmínku o zaručeném odchodu německých vojáků i civilistů z Prahy na západ. Argumentuje trvajícím vojenskou silou SS divizí v blízkosti Prahy i jejich touhou vyhnout se sovětskému zajetí. Z tohoto důvodu by Němci pokračovali v boji.²²⁰

²¹⁶ Tamtéž, s. 100.

²¹⁷ Tamtéž, s. 101.

²¹⁸ Tamtéž, s. 99.

²¹⁹ Tamtéž, s. 100.

²²⁰ Tamtéž, s. 125.

Po vyjednání podmínek je dokument podepsán a následuje propuštění zajatců a samotný německý odchod. Ten následuje české zajištění válečné kořisti a odzbrojení Pražanů. K tomuto momentu Ströbinger připojuje vzpomínku dr. Kotrlého zachycující reakci Josefa Smrkovského. Ten „*přišel do Rady a byl tou vyhláškou velmi rozčilen. Obhajoval jsem postup vojenských úřadů, ale Smrkovský trval na svém, že se vyhláška nesmí týkat zbraní závodních milic. Přes můj odpor a za pasivního mlčení přítomných členů rady Smrkovský nadiktoval nařízení, že ten, kdo se pokusí odzbrojit závodní milice, bude potrestán smrtí.*“ Na této vzpomínce je patrný vliv komunistů a pasivity ostatních členů na rozhodování České národní rady. Vzpomínka však není zdrojově podložena, nejspíše ji použil z jiné knihy uvedené v seznamu literatury.

Postoj Smrkovského autor knihy vysvětluje takto: „*Bylo to zatím vyvrcholení pokusu Smrkovského a komunistů v České národní radě prosadit svou a vytvořit předpoklady pro budoucí komunistickou politiku v osvobozeném Československu.*“²²¹ Lidové milice byly důležitým nástrojem KSČ, a to zejména v období únorového převratu v roce 1948. To potvrzuje autor citováním vzpomínky profesora Machotky: „*Již 5. května jsme dosadili zmocněnce do všech ústředních úřadů. Smrkovský měl již předem vyhotovený seznam osob, který nám předložil. My jsme na to ovšem vůbec připraveni a neměli jsme svoje návrhy. Také jsme většinu osob Smrkovským navržených neznali a nemohli jsme k jeho návrhu nic říci. A to se Smrkovskému právě hodilo. Téměř všichni navržení byli komunisté... Tak komunisté připravovali převrat. Také zřízení dělnických milic v továrnách bylo přípravou pro převrat. Ve skutečnosti jej také v roce 1948 dělnické milice provedly, zčásti zbraněmi, které si ponechaly z doby povstání přes rozkaz ministerstva národní obrany, aby všechny zbraně byly odevzdány. Pomohla jim vyhláška, kterou po povstání na naléhání Smrkovského dr. Pražák podepsal a v níž se hrozilo zastřelením každému, kdo by se pokusil dělnickým milicím zbraně odebrat.*“²²² Opět vzpomínka bez uvedení primárního zdroje přináší rozklíčování a důležité shrnutí role komunistů v Pražském povstání. Podle Machotky si komunisté potřebovali zajistit budoucí uspořádání jejich moci hned na konci války, což jim umožnilo snazší převzetí moci o necelé tři roky později. Připravenost, s jakou se Josef

²²¹ Tamtéž, s. 126

²²² Tamtéž.

Smrkovský zapojil do fungování ČNR, svědčí o dlouhodobějším záměru komunistů. Tato interpretace jejich role v závěrečné kapitole druhé světové války při posuzování jejich závěrů z konference Ústřední rady odborů dává smysl. Nelze posuzovat samotné události povstání z pohledu komunistů, je nutné je brát v širším rámci. Pro komunisty nebylo nutné vést povstalice na barikádách, důležitější pro ně bylo dosadit správné lidi na správné pozice a poté obraz povstání upravit podle své potřeby.

3.1.5 Pohled na roli Sovětů a Američanů v povstání

Poslední kapitola knihy se jmenuje *Hra o Prahu*. Věnuje se popisu záměrů Sovětů s Československem, proč pro ně bylo klíčové dostat se do Prahy dříve než Američané. Také zachycuje přílet košické vlády či prohlášení ČNR vysílané z rozhlasu směrem k Sovětům.²²³

Pro doplnění a v kontrastu s tvrzením Josefa Smrkovského o vstupu Rudé armády do Prahy již 8. května popisuje moment, kdy o sobě dali vojáci vědět vztyčením vlajky Sovětského svazu na Pražském hradě 9. května kolem poledne.

Dne 10. května podle Ströbingera ČNR zasílá děkovný telegram do Moskvy. Ten zní: „*Jménem celého českého národa, který se zvedl, aby setřásl tyranii německých fašistů, zdravíme vás srdečně v den, kdy vítězná Rudá armáda vstoupila do našeho města, a tak dokončila osvobození Prahy.*“ Citovaný telegram opět nemá oporu v uvedeném zdroji. Zajímavé je opět slovo fašistů, je zřejmé, že již tehdy si byli členové České národní rady vědomi nelibosti sovětských komunistů ke slovu nacismus, jak je již vysvětleno výše. Pro autorovy potřeby je však důležitou součástí, neboť: „*Stále zřetelněji se posouvají akcenty. Ani ne čtyřicet hodin po posledních bojích se začíná tvořit legenda, že československé hlavní město bylo „osvobozeno“ Rudou armádou. A když Josef Smrkovský vítá členy vlády, již tvrdí: „S pomocí Rudé armády, která po legendárním pochodu dosáhla Prahy byl zlomen poslední odpor fašistických hord... Ještě jednou děkujeme slavné Rudé armádě.*“²²⁴ Autor tak potvrzuje slova Jindřicha Marka o vytvoření legendy o osvobození Prahy. Tato legenda je neustále živá, což ukazuje i spor o sochu maršála Koněva z roku 2020.

²²³ Tamtéž, s. 135

²²⁴ Tamtéž, s. 137

3.1.6 Situace po konci povstání

Ukončení činnosti České národní rady k 11. květnu 1945 připisuje autor tlaku ze strany Sovětského svazu: „*Dne 11. května je na naléhání Sovětů, kteří nevěří ani jejím komunistickým členům, rozpuštěna. Podezírají je dokonce z toho, že měli konspirativní styk se západními spojenci....Nedůvěra ke členům České národní rady byla tak velká, že sovětská vláda v několika diplomatických nótách československé vládě označovala některé členy rady za osoby nepřátelské Sovětskému svazu a žádala odstranění signatářů německé kapitulace.*“²²⁵ Osud signatářů je všeobecně známý. Ani jeden z Čechů, který připojil svůj podpis, nebyl komunista. Po komunistickém převratu roku 1948 proběhly soudy takřka se všemi. Odsouzen nebyl prof. Albert Pražák, nicméně některé zdroje tvrdí, že měl zakázáno přednášet. Karel Kutlvašr a František Bürger-Bartoš byli odsouzeni k odnětí svobody, Jaromír Nechanský popraven a Otakar Machotka spolu s Josefem Kotrlým odešli do zahraničního exilu. Zajímavostí zmíněnou pouze v této knize od Rudolfa Ströbingera je, že Karel Kutlvašr v době svého věznění byl v sousední cele generála Toussainta, německého signatáře německé kapitulace vydaného k trestnímu stíhání do Československa.²²⁶ Nicméně i osud Josefa Smrkovského, byť nebyl signatářem kapitulace, byl po komunistickém převratu podobný. Jak je již zmíněno výše, byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu k odnětí svobody, po smrti Stalina byl amnestován a v roce 1963 rehabilitován. Poté se zapojil do událostí tzv. pražského jara.

Dr. Josem Kotrlý na to opět vzpomíná: „*Byl to pro mne strašlivý otřes, když jsme četli sovětskou nótu, že ti členové rady a vojáci, kteří podepsali kapitulaci generála Toussainta, jsou nepřátelé Sovětského svazu, protože umožnili, že půl milionu německých vojáků přešlo do americké zóny, a tím posílili vojenský potenciál nepřítele. 'Nepřítele?' ptal jsem se 'kterého nepřítele?' 'nu, Rusové tím miní Spojené státy,' zněla odpověď Fierlingerova.*“²²⁷ Citace vzpomínek je bez uvedeného zdroje, přesto přináší pohled přímé „oběti“ tlaku Sovětů, kdy i ukazuje jejich vnímání svého válečného spojence a rodící se studenou válku.

²²⁵ Tamtéž, s. 139

²²⁶ Tamtéž, s. 142

²²⁷ Tamtéž, s. 140

Zajímavý pohled na nelibost Sovětů a komunistů k České národní radě i činnosti Josefa Smrkovského přináší básník, člen IV. ilegálního vedení KSČ a ČNR a poválečný politik KSČ Lumír Čivrný ve své knize *Co se vejde do života*: „Křehká jednota mohla utrpět trhliny a z jednoho centra v ČNR mohla ji ohrožovat už sama existence center dalších, důstojnicko-policejní složky či sítě dělnicko-odborářské, aparátu rozhlasového či tvořících se bojových ohnisek, jako např. na radnici. Vliv dostředivě působící složky stranické, jež se jako struktura mohla vedle vojenské uplatnit v celé rozloze povstaleckého města, mohl se zhodnotit jen za jedné podmínky – za disciplíny udržované autoritou hlavy. A v tom sehrál rozhodující úlohu právě Smrkovský, jak se krok za krokem vyjevovala jeho působnost zaměřená jen a jen ke zdaru povstání. Traduje se výrok Gottwaldův, že Smrkovský byl v mase odbojářů jako bomba v bedně se syrečky. Dokázal-li Stalinův chovanec takto zhodnotit Smrkovského roli, je možná pochopitelnější, proč jej tak čile odepsal v procesech, konaných po vůli Sovětů. Vždyť ty jej škrtly z politiky již ve známé nótě, odevzdané Zorinem Fierlingerovi měsíc po Pražském povstání...“²²⁸

3.1.7 Závěr

Závěrem Rudolf Ströbinger přináší zhodnocení konce povstání: „Ve hře o Prahu padlo první nejdůležitější rozhodnutí 9. května 1945. Osud Československa byl zpečetěn o tři roky později, v únoru 1948, když komunisté zbavili vlivu demokratické ministry a sami se pučem zmocnili vlády. Československo se stalo členem sovětského bloku – satelitem Kremli.“²²⁹ Oním prvním rozhodnutím je nejspíše vstup vojsk Rudé armády do Prahy, čímž byl vymezen prostor pro vznik legendy, jak je popsáno výše. Komunisté tento prostor využívali a budovali tak lepší pozici pro následný převrat a upevnění moci. O tom, jak legendu osvobození Rudou armádou živili, svědčí novinové články citované v jiné části této práce.

Kniha Rudolfa Ströbingera *Poker o Prahu – posledních 100 dní protektorátu* přináší převážně nestrannou interpretaci událostí. Nicméně v případech, kdy pozdější komunistický výklad ohýbal realitu v jejich prospěch, je autor značně kritický. Nestranný je v případě popisu vlivu vlasovců. Dílo patří do žánru populárně-naučené literatury. To je potvrzeno

²²⁸ ČIVRNÝ, Lumír. *Co se vejde do života*. Praha 2000, s. 45,

²²⁹ STRÖBINGER, R. *Poker o Prahu*, s. 143.

chybějícím poznámkovým aparátem či tím, že seznam použité literatury je zkrácen a nazván *Hlavní použitá literatura*. Není tedy možné si přesně ověřit informace na základě autorových tvrzení. Pro potřeby proměny interpretace role komunistického odboje je důležité, že je dílo prosto komunistických proklamací a frází, zároveň ponechává alespoň minimum prostoru umožňující čtenáři vyvodit vlastní závěr.

Motivací autora zřejmě bylo představení Pražského povstání nezatíženého komunistickou interpretací. Kniha vyšla v roce 1997, kdy pro běžného čtenáře nebyla k dispozici jiná literatura, pouze odborné studie či knihy věnované protektorátu obecně.

3.2 Jindřich Marek – Barikáda z kaštanů

Jindřich Marek ve své knize *Barikáda z kaštanů* s podtitulem *Pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové* zpracovává s materiály v období zhruba 15 let od pádu komunistického režimu. Jedná se o dílo zastupující nultá léta a přinášející jiný pohled než ve stejném roce vydané dílo Stanislava Kokošky. Text samotný je věnován vývoji a cestě k povstání samotnému a taktéž se zaměřuje na události tomu předcházející, jako například situaci po mnichovské dohodě či v protektorátu.

Jindřich Marek je vystudovaný pedagog, jenž nyní pracuje ve Vojenském historickém ústavu v Praze a ve své publikační činnosti se věnuje militariím, zejména s ohledem na historii druhé světové války.

3.2.1 Knižní úvod

Část úvodu obsahuje i popis situace v Praze z hlediska stavu policie či vojenskému velitelství Bartoš a Alex. Na rozdíl od děl vydaných v době komunistického historického narativu není stěžejní část díla věnována komunistickému odboji či jeho roli v povstání. Ten samozřejmě zmiňován je, ale ne ve velkých pasážích, což bude předloženo později.

Přesto, že se jedná o literaturu faktu se seznamem pramenů a literatury, v knize chybí citace. V seznamu jsou zveřejněny archivní instituce či díla historická. Není však možno přesně odvodit, z čeho jsou dané části čerpány.²³⁰

V popisu událostí je zhruba prvních 50 stran věnováno popisu situace a také vojenskému velitelství Bartoš a Alex. Z politického hlediska je důležitá až strana 49, kdy Marek píše přímo o politických tanečcích na sudu s dynamitem.

Této kapitole předchází připodobnění k 28. říjnu, což použil například i Karel Bartošek: „*Jenom naivní lidé si však v tuto chvíli mohou myslet, že dějiny v Praze nabídly nový nekrvavý 28. říjen 1918. Soudný člověk ví, že nacisté se ani v Praze jen tak nevzdají, na druhé straně je však již stále zřejmější, že tuto vlnu tak okázale a masově projevovaného odporu k okupantům dnes již nikdo nezastaví. Zůstávalo proto jen otázkou, kdo se v městě na české straně chopí kormidla politického a kdo v případě boje vezme na sebe odpovědnost*

²³⁰ MAREK, J. *Barikáda z kaštanů*, s.403.

velení v případném boji se zjevnou, a především dobře vyzbrojenou přesilou?“²³¹ Na rozdíl od Bartoška však Marek přichází s realistickým připodobněním a zároveň mu slouží jako oslí můstek právě k uvedení politických tanečků.

3.2.2 Předvečer povstání

Tato kapitola začíná připomenutím ilegální konference zástupců pražských továren: „Na programu jednání bylo v podstatě jediné slovo – povstání... Komunisté navrhuji svou obvyklou příručkovou akční šablonu – vyhlásit generální stávku, na kterou by navázalo ozbrojené povstání. Přípravou detailů se nezabývají, zabraly by příliš mnoho času a válka brzy končí. Důležitější je vyvolat chaos, který ochromí okupanty i nekomunistický odboj a vytvoří živnou půdu pro politikaření, které mu dá váhu kýžený příchod Rudé armády do Prahy. Vždyť právě z chaosu se dát ukout revoluce jako kdysi v Rusku. To však sice nahlas takto nikdo nevysloví, ale zkušení političtí praktici typu Josefa Smrkovského moc dobře vědí, že je to pro ně jediná politicky možná cesta.“²³² V této části je patrný jistý pokus o útok na komunistický postup v den, kdy bylo zahájeno Pražské povstání. Jak je vidět na popisech konference od autorů z doby před rokem 1989, byl postoj komunistů zcela zásadní pro vývoj pražských událostí. Marek se snaží ukázat, že jejich snaha byla důležitá v ohledu spíše budoucího uspořádání. V tom jim měla výrazně pomoci silná Rudá armáda, která do Prahy přichází 9. května, tedy v době, kdy již platí bezpodmínečná kapitulace německé armády. Komunistům dle Marka šlo tedy o vyvolání chaosu, jenž by jim umožnil snadnější převzetí vlády právě komunisty.

V samotném povstání komunisté chtějí počkat na příhodnější termín, a to pondělí 7. května: „Je však třeba být v dané chvíli také alespoň trochu realista a tak Smrkovský upozorňuje na to, že v nejbližších dvou dnech není na akci podobného typu vhodná doba, protože v sobotu a v neděli bude v závodech minimum dělníků. Navíc stále chybějí zbraně a je také třeba ujasnit si postup fronty. Za nejbližší možný termín lze proto považovat pondělí 7. května 1945...“²³³ Tímto Marek bortí představu komunistů, že hybnou silou v začátku

²³¹ Tamtéž, s. 49

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž.

povstání byli právě komunisté. V literatuře komunistických autorů, respektive děl vzniklých v éře komunismu, je tato myšlenka také zmiňována, ale pouze okrajově.

Závěr konference je popsána následovně: *„To však již do jednání na Tylově náměstí přicházejí jedna zpráva za druhou, že v Praze již dochází k přestřelkám, lidé se srocují v ulicích a že povstání ve městě již de facto začalo a není možné jej zadržet. Za této situace dochází k rychlé dohodě: Je třeba soustředit dělníky v závodech, odzbrojit závodní stráž, továrny zabarikádovat a zajistit jejich vzájemné spojené i spojení s ilegální Ústřední radou odborů – a čekat na pokyny.... Na Marxovy a Leninovy teze, že taková pasivita v úvodu každého povstání je jeho zhouba, se jaksi zapomnělo. Naštěstí Pražané sami vědí, co mají dělat, odzbrojují malé skupinky německých vojáků, zajišťují si zbraně a začínají vytvářet dosud stále jen plánovanému povstání reálné předpoklady pro jeho uskutečnění.“*²³⁴ Výsledkem konference byly pokyny pro dělníky a vyčkávání. Jindřich Marek zde staví do kontrastu tento výsledek a teze hlavních ideologů komunistického hnutí. Je otázkou, zda komunisté pouze čekali na pokyny od vedení KSČ či jen nevěděli, jak se situací naložit. Snaha o odpověď na tuto otázku by byla spíše polemikou, přesné důvody se dnes již nedozvíme.

V rámci pokračování kapitoly s politickými tanečky přibližuje autor Českou národní radu, *„která se začala formovat na počátku roku především z odborářů, komunistů a probenešovsky orientovaných partyzánů z Rady tří (R3) má monopolní radiové spojení s československou vládou v Košicích a je přesvědčena, že i tímto má jasný nárok se v tuto chvíli považovat za vrcholný politický orgán českého domácího odboje. V letáku vytištěném těsně před povstáním Česká národní rada prezentovala svoje složky v tomto pořadí: Komunistická strana Československa, Revoluční odborové hnutí v čele s Ústřední radou odborů, Velitelství čsl. parašutistických a partizánských skupin (=R3), revoluční hnutí zemědělců, revoluční hnutí družstevníků, ... Vypadá to velice efektně, ale většina těchto honosně nazvaných skupin tvoří často jen několik členů. Je to mazaný trik komunistů, kteří si tak vyzkouší systém „národní fronty“, který se jim podaří přivést k absolutní dokonalosti v únoru 1948. Mimochodem na podobném principu vznikne paradoxně pro změnu v listopadu 1989 Koordinační centrum Občanského fóra, až se budou pro změnu muset vzdát*

²³⁴ Tamtéž.

*moci v zemi komunisté...*²³⁵ Je tedy možné přisuzovat prosazení České národní rady díky udržování komunikace s Košickou vládou. Zmíněný výčet zapojených účastníků ČNR je zajímavý, jak je uvedeno, v rovině psychologického efektu. Čtenář si snáze zapamatuje první tři položky. Dvě z nich jsou komunistické organizace a další je jiný název pro Radu tří. Marek tuto situaci připodobňuje k systému Národní fronty, tedy bloku středových a levicových stran, ze kterého byly vyloučeny strany pravicové. Přirovnání vzniku České národní rady ke vzniku Občanského fóra (OF) je věcí, kdy Marek srovnává momenty, které jsou zcela odlišné. ČNR vznikala v době stále ještě trvající nacistické okupace a OF v době, kdy byli studenti ve stávce po událostech ze 17. listopadu 1989. Představitelé OF se navíc snažili o dialog, nikoli o potlačení vlivu oponentů tak, jak to dělali komunisté v ČNR..

3.2.3 Česká národní rada a role komunistů a nekomunistů v ní

Marek popisuje i moment, kdy se do čela ČNR dostává Albert Pražák: *„V dubnu 1945 je však zatím z taktických důvodů dodržen i košický politický klíč, kdy jsou těsně před povstáním do ČNR povoláni i zástupci Čs. strany národně socialistické, sociální demokracie a lidovců. Díky lidem jako Otakar Machotka, Josef Kotrlý a Vilém Schaffer a zástupcům R3 se tak nakonec ČNR stane opravdu v dané chvíli jediným reprezentativním orgánem domácího odboje, do jeho čela bude 2. května 1945 vybrán jako nepolitická společenská autorita profesor Albert Pražák. Přesto již na počátku rozdané karty umožní v radě nejlépe manévrovat komunistům v čele s prvním místopředsedou rady Josefem Smrkovským, který bude žárlivě střežit, aby do jejich plánů nevstoupila nějaká neplánovaná konkurence.“*²³⁶ Přestože se předsedou ČNR stává Pražák, je to právě Smrkovský, který může určit, jaký bude postup ČNR v průběhu povstání. Tato skutečnost je často zmiňována v dílech komunistické literatury věnované tomuto období. Hojně ji využívají k tomu, aby více vykreslili boj komunistů proti tomu, aby se vrátila vláda buržoazie, či právě k upevnění moci právě pro lidovou demokracii.

Konkurenci je věnováno několik odstavců: *„Jeho obavy se záhy potvrdí, protože na počátku povstání vystoupí v Praze na veřejnost hned tři další rady a výbory, které se různou mírou a s různými motivy pokusí aspirovat na politické vedení odbojové akce v hlavním*

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Tamtéž, s. 50.

*městě.*²³⁷ Každá rada nebo výbor jsou v krátkosti popsány. Je zde Národní rada česká organizovaná kolem JUDr. Popelky a ochotná přistoupit na Frankovy plány. Dále Národní výbor republiky Československé tvořený socialisty s Fráňou Zemínovou. Poslední je Ústřední národní výbor vedený generálem Slunéčkem.²³⁸

Autor se věnuje i přístupu těchto rad a výborů k povstání, z čehož je zmíněno svolání Národního výboru podepsané generálem Alexem, tedy generálem Slunéčkem. V něm vyzývají ke klidu a neničení majetku.²³⁹ Marek toto svolání rozebírá i s ohledem na ČNR: „Zpráva o akci neznámé „konkurence“ vyvolala v České národní radě velké zneklidnění a snahu proti ní zasáhnout, přestože lidé kolem „generála Alexe“ by neměli být ČNR tak zcela neznámí. Zajímavou skutečností je totiž zápis z ilegálního zasedání ČNR z 3. května 1945, kde se objevuje tato zmínka: „otázka koaličního národního výboru: nejedná se o radu nýbrž o ilegální vojenskou organizaci, s níž byly navázány rozhovory o fusi však jednat nelze. Jako vojenská jednotka naváže na naši vojenskou jednotku.“ Zůstává zde totiž otázkou, jakou dvojí roli zde sehrál bývalý ruský legionář podplukovník ING. Antonín Sameš, člen skupiny Alex, který se právě 3. května stal i členem vojenské komise ČNR. Tento muž po Mnichovu zcela propadl obdivu k Sovětskému svazu, který však před svými druhy z vojenského odboje tajil, a proto mu byl dán za úkol podchytit pražskou policii.“²⁴⁰ Opět zde chybí uvedení primárního zdroje. ČNR dle uvedené citace o tomto výboru vědělo, nicméně nebylo jasné, jak s tím naložit a to zřejmě i díky vlivu podplukovníka Sameše.

Konec Národního výboru přichází se zatčením generála Neuberta: „Nakonec k zásahu proti Ústřednímu národnímu výboru poslouží za záminku Neubertovo, údajně kolaboraci s Němci zkompromitované jméno (vydával Polední list a Národní listy), a sám Sameš jej odpoledne v budově ČTK zatkne a nechá zastavit vydávání jeho deníků. Pozdější komunističtí vykladači historie povstání budou jako důkaz o pravicových piklech z svolání ÚNV především zdůrazňovat věty, ve kterých se vyhrožuje až smrtí těm „kdo ničí majetek, zapalují nebo plení a ničí hodnoty ze msty nebo ziskuchtivosti.“ Prozrazuje to tak zvláštní logiku komunistů, zatímco my bychom si na druhé straně měli uvědomit, že legionář Slunéčko poznal

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž, s. 51

²⁴⁰ Tamtéž.

*Leninovu říjnovou revoluci na vlastní oči, a tak moc dobře věděl, čeho je třídní nenávisť naočkovaná lůza při velkých společenských zvratech schopna...*²⁴¹ Zde je přímo i uvedena interpretace dějin dle komunistů, ve které Marek dává příklad používání vět bez kontextu. Toto vede k mylné domněnce o údajných záměrech autorů prohlášení a tím je role výboru diskreditována. Je to zde uvedeno v kontrastu života generála Slunéčka, který měl jasný obraz o důsledcích bolševického převratu neboli „Velké říjnové socialistické revoluce“ díky osobní zkušenosti. V textu se často opakuje používání vulgárnějších výrazů zaměřených na komunisty či jejich postoje a cíle. Zde je nutné znát postoje autora, které by dle užití slov odpovídaly protikomunistickému zaměření.

3.2.4 Vojenské zhodnocení povstání

Z politických poměrů Marek přechází k vojenskému pojetí povstání a postupně představuje průběh povstání s jeho počátkem v boji o rozhlas. Dále se věnuje roli vojenských velitelství Bartoš a Alex. Využívá k tomu vzpomínek bývalého štábního kapitána Jaroslava Cabicara²⁴² na zahájení povstání a díky nim se dostává právě k nástupu vojenských skupin: *„Předchozí epizoda z prvních hodin povstání nás přivádí také k otázce, jak reagoval na situaci v Praze během soboty 5. května 1945 vojenský odboj, respektive jeho nejvýznamnější skupiny ‚Bartoš‘ a ‚Alex‘... Vedení první skupiny mělo toho ne poradu od devíti hodin ráno do půl jedenácté na ministerstvu financí v kanceláři svého hlavního organizátora Františka Bürgera. Pan ‚rada‘ zde s generálem Kutlvašrem a veliteli oblasti a jednotek probral situaci a poradu ukončil s předpokladem, že spád událostí nevylučuje, že může dojít k boji v pondělí ne-li dříve.‘ Bylo však také třeba zjistit, co je na masově šířených fámách, že Američané jsou již v Berouně a na Kladně.“*²⁴³ Z uvedené pasáže je patrný zvolený způsob postupu vojenského odboje. Nepočítali tedy, stejně jako komunisté, že by ozbrojené povstání započalo hned 5. května, avšak nemohli to ani vyloučit. K vojenskému výstupu by zřejmě došlo dříve, pokud by se fámy o postupu Spojenců na západní frontě ukázaly jako pravdivé. Z toho důvodu tedy probíhalo ověřování v městech na západ od Prahy.

V popisování vojenské situace dílo mnohdy působí bulvárněji, což potvrzuje fakt, že se nejedná o vědeckou odbornou literaturu, ale populárně-naučnou. Svědčí o tom popis cesty

²⁴¹ Tamtéž, s. 52.

²⁴² Tamtéž, s. 55.

²⁴³ Tamtéž, s. 56.

generála Kutlvašra do Prahy na počátku povstání: „*Doma, jak již víme z úvodu této knihy, musel svést marnou půtku s manželkou, která chtěla pod dojmem událostí ve městě, vyvěsit z okna československou vlajku. Když začne rozhlas volat o pomoc, odjede generál do povstání z nedostatku dopravních prostředků – na starém dámském kole!*“²⁴⁴ Citovaná část může sloužit jako vykreslení „opravdového hrdiny povstání“ v lidském světle. Samozřejmě, zásluha generála Kutlvašra je nesporná, nicméně do popisu události se jeho cesta nehodí.

V popisu komunikace generála Kutlvašra se zástupcem ČNR Kubátem vyplynulo, že se Kutlvašr stává zástupcem kpt. Nechanského. Citovaný přepis rozhovoru pochází z pera autora životopisu Kutlvašra, dr. Zdeňka Valíše. Zhodnocení vyřčeného Marek vede takto: „*Kubátův hlas byl rázný až hrubý a čísela z něj podrážděnost s nervozitou. Za těchto nikterak příjemných a povzbudivých okolností došlo k prvnímu přímému kontaktu mezi vojenským a politickým vedením pražského povstání... Důvodem toho byl především fakt, že politici z ČNR (hlavně její levé křídlo) podezřívali vojáky, že jim budou rivalem s politickými ambicemi. Tomu však lidé typu Karla Kutlavšra a Františka Bürgera byli na hony vzdáleni. Šlo o ryze vlastenecké legionářské důstojníky, jejichž jediným cílem bylo splnit v daných podmínkách s co největší profesionalitou svůj vojenský úkol, kterým byl boj s okupanty.*“²⁴⁵ Marek tedy hlavní obavu komunistů v České národní radě vysvětluje získáním zásluh pro nekomunistické generály, kteří by pak skrze ně mohli získat na popularitě a ohrozit politické ambice komunistů. Tyto obavy jsou potvrzeny poválečným osudem generála Kutlvašra, když je z armády propuštěn, 10 let vězněn a po propuštění dožije jako noční vrátný.

V tuto chvíli se postavení komunistů posílilo a komunikace mezi velitelstvím Velké Prahy a ČNR vznikla pravděpodobně díky komunistovi dr. Vackovi: „*Telefonické napojení ČNR na velitelství ‚Bartoš‘ bylo navázáno patrně zásluhou revolučního primátora města komunisty dr. Václava Vacka, kterého předtím osobně na Staroměstské radnici navštívil podplukovník Bürger a dostal zde od něj písemné zplnomocnění k používání městského rozhlasu pro vysílání vojenských zpráv. Tak se vojáci dostali konečně do styku s Českou národní radou, které se rozhodli bez velkého otálení podřídit.*“²⁴⁶ Pro toto tvrzení Marek

²⁴⁴ Tamtéž, s. 57.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 58.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 58.

používá slovo „patrně“, není ocitován zdroj a není tedy jisté, zda je tato zásluha pro dr. Vacka oprávněna, či nikoliv. Jisté je, že díky tomuto telefonickému spojení vznikl jednotný postup vojenského velitelství Bartoš a České národní rady.

3.2.5 Pohled na povstalce

V kapitole *Dravou řeku živí malé potůčky* popisuje autor cestu povstalců k úspěchu: „Fakt, že se povstání v Praze v květnu 1945 přes zcela nepříznivé podmínky na svém počátku podařilo již první den dostat do takových rozměrů, které umožnily v následujících dnech vzdorovat německé přesile z venkova, způsobily především dvě věci: Na jedné straně velká dezorientace německé posádky v Praze, když povstalci vypnutím telefonních linek ochromili její vnitřní i vnější spojení, na straně druhé potom rozhodl bojový útočný elán povstalců, kteří se první den neúnavně bez ohledu na svůj počet a nedostatečnou výzbroj valili městem jako povodeň. Klasickou ukázkou je například ostrov Štvanice, kde německá posádka v počtu asi 100 mužů z řad SS a Hitlerjugend střežila velké skladiště zbraní. Proti nim zaútočilo spontánně několik nedostatečně vyzbrojených malých skupinek českých policistů, tramvajáků a železničářů, které bez ohledu na palbu německého obrněného vlaku a ztráty ve svých řadách ostrov po delším boji dobyly a zmocnily se zde značného množství, pušek, střeliva, pancéřových pěstí i několika kulometů.“²⁴⁷ Zde nachází opět uplatnění podtitul celého díla – Pražské povstání a jeho skuteční hrdinové – byli to povstalci, kteří znemožnili německé vojenské posádce komunikaci. Nejsou zde konkrétní jména či chybí zmínění politické příslušnosti. V komunistickém díle by zcela jistě tyto zásluhy byly připisovány právě komunistům, případně jejich prozřetelnému vedení. O skutečných hrdinech svědčí i popis útoku na německou posádku na vltavském ostrově Štvanice. Útočníci jsou policisté, tramvajáci a železničáři. Obyčejní lidé, kteří vzali situaci do svých rukou. Styl popisu je opět spíše populárně-naučný než vědecky odborný.

Podobně je popisována situace na Hanspaulce či v Nuslích: „Jinde museli povstalci naopak před nacisty „mlžít“ jako například v úseku Hanspaulka, kde měli zpočátku jen pár zbraní (12 pušek, 10 pistolí, 3 samopaly a 4 ruční granáty). A proto museli před početným nepřítelem v sousedství zpočátku jen předstírat, že jsou velkou bojeschopnou skupinou. Podívejme se nyní, jak se například klubalo na svět povstání v Nuslích a na Pankráci, kde

²⁴⁷ Tamtéž, s. 63.

skupina „Bartoš“ očekávala již před povstáním s obavami hlavní nápor pancéřových jednotek SS z benešovského výcvikového prostoru. Bojová činnost zde začala kolem jedné hodiny, když u nuselské sokolovny shromáždil major pěchoty Antonín Novák skupinu asi 20 neozbrojených mužů s nimiž a skupinou policistů po boji obsadil sokolovnu, ve které byly autodílny SS a kde se zmocnili 1 kulometu, 1 minometu s 31 náboji, 15 pušek a několika aut.“²⁴⁸ Píše se zde o malém vyzbrojení povstalců, což je dokresleno výčtem výzbroje a tím, co museli udělat pro to, aby situaci zlepšili. Opět se jedná o obecný popis činnosti povstalců s uvedením majora Antonína Nováka.

Novákovy zásluhy jsou dále popisovány v rámci postupu povstání k pankrácké věznici a poté ke škole Na Zelené lišce: „Na první opravdu nebezpečné ohnisko německého odporu potom narazili ve škole Na Zelené lišce, kde byla ke všemu odhodlaná a dobře vyzbrojená jednotka SS v síle asi 300 mužů. Přesto našli povstalci tu ‚drzost‘, že stále pokračovali v útoku. Major Novák zřídil 7 bojových skupinek po pouhých 2-3 puškách s 10-15 náboji.“²⁴⁹ Citace je ukázkou odhodlanosti povstalců i mimo centrum Prahy a v boji o bezvýznamnou budovu. Graduje i díky použitým slovům jako „ke všemu odhodlaná“ či „drzost“, které je i v uvozovkách. Jedná se o vykreslení situace čistě ve prospěch Čechů. Zajímavý by v tuto chvíli mohl být popis situace a nálady německé posádky nacházející se ve škole.

Následuje kapitola *První kolo vyhráli Pražané*, v níž je přibližován výsledek prvního dne povstání. „Za úspěch Vojenského velitelství Velké Prahy lze považovat i relativně brzké spojení s politickým vedením odboje, reprezentovaným Českou národní radou, kterou autorizoval večer i londýnský rozhlas, ve kterém ministr čs. vlády Hubert Ripka ve 20:45 hodin pozdravil v českém vysílání BBC bojující Prahu a prohlásil, že Česká národní rada se ujímá moci v Čechách a na Moravě do příchodu prezidenta a vlády.“²⁵⁰ Je zde tedy potvrzení, že právě Česká národní rada je zástupcem košické vlády, čímž bylo definitivně vyřešeno dilema a spor o hlavního politického představitele povstání.

Následuje výčet úspěchů i na straně bojujících povstalců: „Večer již povstalecký tábor tvořilo asi 16 000 bojovníků. Povstalci měli v rukou deset vltavských mostů z dvanácti,

²⁴⁸ Tamtéž, s. 64.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 65.

ovládali rozhlas, hlavní poštu i meziměstskou telefonní ústřednu na Žižkově, holešovickou elektrárnu, Štefánikovy kasárny na Smíchově a kasárny Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky, disponovali několika tanky s kulometnou výzbrojí a také obrněnými vlaky, především však ovládali rozsáhlé oblasti Holešovic, Libně, Vysočan, Žižkova, Vinohrad, Strašnic, Vršovic, Nového Města, Vyšehradu, Nuslí či Braníka. Na druhé straně nacisté v Praze ve svých rukou udrželi rozsáhlou souvislou oblast na levém břehu Vltavy, ...“²⁵¹ Výčet je vyčerpávající a umožňuje vytvoření komplexní představy o rozložení sil po prvním dni.

V tomto Marek pokračuje: „První kolo boje s přesilou okupantů však přesto jasně vyhráli Pražané. Nyní je však ještě čekaly čtyři krušné dny bojů, které by encyklopedista dokázal shrnout i do následující pouhé pětivětné charakteristiky: 5. květen 1945 – výbuch povstání a spontánní ofenziva povstalců proti pražské německé posádce, její ochromení a vznik větších povstaleckých seskupení. 6. květen 1945 – hlubší organizace povstaleckého tábora, se kterým se pokoušejí spojit jednotky ROA generála Vlasova, a přípravy nacistů na generální útok proti městu, kde předchozí noci vyrostlo 1 600 barikád. ... Jak vidno, čekaly Prahu ještě opravdu těžké chvíle. Vraťme se však zpět na začátek povstání, kdy nám zbývá si ještě položit velice důležitou otázku: Kdo povstání v Praze v květnu 1945 rozpoutal – či kdo k němu dal povel?“²⁵² Popisem situace si Marek vytvořil tzv. oslí můstek ke kapitole věnované právě samotnému počátku povstání. Opět je zde možné vyčíst snahu přiblížit události, a to bez ódy na komunistické vedení či přiřknutí zásluh.

3.2.6 Role komunistů v zahájení povstání

Kapitola *Kdo dal první signál?* je důležitá vzhledem k pohledu na interpretaci role komunistů v samotném povstání. Je uvedena úryvkem z přednášky nazvané *Jak jsme bojovali* od Josefa Smrkovského z října 1945. Ten zní: „Členové České národní rady se snažili do poslední chvíle zabránit povstání, protože v celé Praze bylo při počátku povstání celkem asi 550 pušek, mnoho z nich úplně bez nábojů. Avšak nezbylo než ujmout se vedení

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

*povstání, které tak spontánně začalo...*²⁵³ Z textu je patrné, že signál komunisté nedali, neboť Josef Smrkovský by o tom musel vědět.

Marek tuto citaci použil pro uvedení postupu komunistů v propagandě v době jejich vlády: *„Několik generací českých školáků a studentů bylo v době komunistického režimu v souvislostech s pražským povstáním úporně přesvědčováno, že jeho hnacím motorem byla dělnická třída a jeho mozky komunisté. Dalo by se z toho logicky vyvodit, že komunisté by měli být také i iniciátorem tohoto povstání. Krátce po válce však jejich přední představitelé zakysle tvrdili pravý opak...*²⁵⁴ O pravdivost výroku o českých školácích svědčí již výše citované části ze školních učebnic z éry komunistického narativu.

K Josefu Smrkovskému píše: *„Prvním, kdo rozpoutal již čtyři měsíce po válce spory o vnik a smysl povstání byl Josef Smrkovský, který 16. října 1945 na přednášce pořádané Svazem národní revoluce sdělil posluchačům, že „kolem povstání v Praze byly pikle a plány“, jež směřovaly i proti strategickým plánům Rudé armády. Z konkrétních obvinění, které tehdy Smrkovský řekl, šlo především o tezi, že povstání vypuklo o dva dny dříve kvůli akcím pravicových vojenských organizací, že v případě porážky povstání měla být Česká národní rada vydána do rukou Němců a že k úmluvě s generálem Toussaintem o odchodu německých sil z Prahy došlo jenom proto, že Česká národní rada (vinou důstojníků samozřejmě!) neměla nejmenší zprávy o úspěšném postupu Rudé armády na Prahu.“*²⁵⁵ V rámci interpretace se tedy jedná o rozklíčování samotného postupu v povstání, kdy Marek vyjádření Smrkovského dává do souvislosti s postupem Rudé armády. Avšak Smrkovský cílil slova přímo proti politickým oponentům, když tvrdil, že povstání začalo dříve díky nim, aby případný neúspěch měla na svých bedrech právě ČNR. Marek zde klade důraz na vinu důstojníků využitím vykřičníku, což je opět potvrzení jeho stylu psaní, tedy využívání komunistické rétoriky, ale ve prospěch nekomunistů.

Autor dále pokračuje: *„Smrkovský samozřejmě touto přednáškou především obhajoval svou osobní roli v povstání, přesto si neodpustili jedovatou doušku, že je na „vojenském soudu, aby se touto věcí zabýval.“ Tímto problémem, v němž se obětním beránkem měl stát generál František Slunéčko-Alex, se proto zabývala zvláštní komise*

²⁵³ Tamtéž, s. 66.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž.

ustavená ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou. Šlo především o svolání Slunečkova „ústředního národního výboru“ z 5. května 1945. Již po dvou dnech Smrkovským nafouknutá bublina splaskla, protože komise zcela rozumně uznala, že tehdy nebylo tak zcela samozřejmé hned od počátku vědět, kdo je to Česká národní rada a že vydávat různé proklamace přísluší jedině jí...“²⁵⁶ Marek v textu správně uvádí závěr komise zprošťující generála Slunéčka obvinění. Kvůli překotnosti doby a nutnosti vedení povstání vznikalo několik rad v tutéž dobu, jak je uvedeno výše. Ambice o vůdčí úloze kteréhokoliv výboru či rady byly pochopitelné, spojení často vážlo a po čase, kdy se situace vyjasnila, vedla k uznání role České národní rady, což udělala i Košická vláda.

Autor zároveň do kontextu přidává, že „je sice pravdou, že v sobotu 5. května 1945 přesně v poledne vyhlásil v Praze plukovník četnictva Jan Voženilek „státní převrat“, kdy dal rozkaz, aby všichni příslušníci četnictva a policie v Praze byli svoláni do zbraně a zajistili své německé nadřízené, ale je otázkou, zda si na Žofíně při své přednášce Smrkovský uvědomoval, že na druhé straně mnoho akcí, které vedly k eskalaci událostí v Praze 5. května 1945 vyvolali sami komunisté. Komunistou měl být například hlasatel městského rozhlasu Jaroslav Kučera, který začal vysílat revoluční výzvy již půl hodiny před akcí plukovníka Voženílky, který potom jednal právě pod vlivem podobných akcí, stejně jako řadoví četníci, když po válce ve svém spisku „Četnictvo v Praze ve dnech 5. – 9. května 1945“ chlubili, že právě jejich vlajkami ozdobená pohotovostní četa, která se vracela do města z Kraskova, rozšířila svou jízdou městem mezi Pražany zprávu, že „četníci přijeli dělat revoluci“...“²⁵⁷ Tato souvislosti odpovídá chaotické situaci, která na počátku panovala. Marek v knize dopřává velkou míru prostoru právě ozbrojeným státním složkám. Vyvažuje tak komunistické tvrzení o „protlidovosti“ povstání. Lid byl tím, kdo se chopil iniciativy, navíc právě ve chvíli, kdy se čelní komunističtí ilegální představitelé usnášeli o tom, že prozatím vyčkají, případně se zabarikádují v továrnách.

Poté text pokračuje: „Komunisté však v té době na druhé straně stáli například i v čele revolučních národních výborů na Břevnově a na Žižkově, kde začal pod jejich vedením aktivní odpor proti okupantům ještě před začátkem rozhlasových výzev o pomoc. Vždyť i

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

*samotný Smrkovský tým, že dal hodinu po poledni na Staroměstské radnici zatknout protektorátního předsedu vlády Bienerta, jednal (v dané chvíli správně) proti předchozím plánům strany a ČNR, které počítaly s nejbližším možným termínem povstání až za dva dny.*²⁵⁸ Smrkovský tedy v přednášce na pražském Žofíně mluvil v rozporu s tím, jak sám jednal. Je jasné, že se snažil využít situace ve svůj prospěch. V pozdější době mohl již sám interpretovat moment, kdy se chopil iniciativy.

Pro úplnost výčtu odpovědnosti za zahájení povstání Marek přidává příklad: *„Existuje i heretická lidová teorie, že povstání v Praze zahájili „kolaboranti z rozhlasu“, kteří od rána provokovali Němce svým fangličkářským²⁵⁹ třeštěním ve vysílání a když Němci zesílili obranu rozhlasu, začali zoufale volat o pomoc. Je to sice poněkud příliš jednoduchý pohled na věc, ale je pravdou, že Mančal a jeho kolegové se chovali opravdu značně nezodpovědně, přestože někteří měli v tu dobu spojení na odboj, který jim však pokyny k podobnému chování rozhodně nedal.*²⁶⁰ Opět se jedná o část bez citace, tudíž není jasné, odkud tato teorie pochází. Avšak není bez zajímavosti ji uvést, aby dokreslila interpretace tehdejších událostí.

Komunističtí autoři v době normalizace podle Marka přišli s následujícím vysvětlením: *„Nakonec tento problém pro sebe v letech normalizace někteří komunističtí publicisté, jako například Karel Hořice a Jiřina Lukešová, vyřešili sofistickými tezemi tohoto typu: Zdánlivě živelné vystoupení lidu je důsledkem nahromaděné nenávisti k fašistům a politické výchovy, uskutečňovanou komunistickou stranou...*²⁶¹ Tato citovaná interpretace komunistického přístupu k povstání vlastně nabízí obecně přijímané poznatky, i když upravené pro komunistické potřeby. Marek k tomu využívá pojem sofistická teze, který odkazuje na antickou filozofickou skupinu Sofistů, kteří, jak již jejich název napovídá, dbali na pravdu. I když v jejich případě se jednalo o takovou pravdu, již si dokázal prosadit člověk oplývající dostatečnou rétorickou schopností a dostatkem argumentů a tím pádem se jednalo o manipulaci, což je i tento uvedený případ, kdy zmínění autoři dokreslili situaci úspěšnou politickou výchovou komunistů. Skutečnost byla jiná. Výchovu před válkou

²⁵⁸ Tamtéž, s. 67.

²⁵⁹ Laciným vlastenectvím

²⁶⁰ Tamtéž, s. 67.

²⁶¹ Tamtéž.

uskutečňovali ve větší míře jiné strany. Komunisté byli jako nestátotvorná strana sice silní, avšak bez většího vlivu. Jejich vliv zesílil až po válce.

Kapitolu o hledání odpovědi na otázku, která zazněla v názvu, tedy kdo dal první signál k povstání, uzavírá Marek tímto: „*Při tom však mnohem blíže k pravě byli paradoxně krátce po válce levicoví autoři rovněž tendenční publikace „ÚRO v pražském povstání“ Evžen Erban a Antonín Dvořák: „Odpověď by mohla tedy znít, že to byla živelná akce pražské ulice, jež se rozhodla dělat sama dějiny národa. Ale živelnost každé revoluční akce je pravdou jen do jisté míry. Pražské povstání mělo přece, jako každá ozbrojená akce lidu, svou vlastní vnitřní zákonitost, bylo také připravováno dlouhým vývojovým děním: všechny skutečnosti nacistického teroru a útlaku, hospodářské ožebračení národa, odnětí politických a národnostních práv, odnětí všech kulturních hodnot, nejhorší zotročení a naproti tomu zase systematické porážky nacismu na všech frontách, jeho hospodářský rozklad, politický chaos režimu, vybombardovaná města, proudy německých uprchlíků, zaplavující nacismem dosud ovládané kraje, evakuace civilního obyvatelstva apod., předzvěst jeho úplné porážky a předpoklad obsazení Prahy spojeneckými vojsky, to vše působilo s rostoucí intenzitou na vědomí všech vrstev českého národa, na jeho touhu i odhodlání dobýt svobody. Tak povstání vyrůstá z událostí: vzniká ve chvíli, kdy vědomí všech není již roztrženo v tisíce individuálních střepin, kdy mizí strach, opatrnost i zbabělost jednotlivců, kdy v čele hloučku je nadšeně aklamován vždy ten nejrozhodnější a nejbojovnější. Dokonaná změna v lidských vědomích, dialektické sepětí objektivních a subjektivních podmínek, rozhodla tedy o vzniku pražského povstání“ ... Pražané prostě přestali čekat na signál, přestali po šesti dlouhých let tajného poslouchání zahraničního rozhlasu a brutálního teroru okupantů čekat na to „až to praskne“ a tím postavili odbojáře, vojáky i politiky před velkou zkoušku, kterou jedni zvládli se ctí a druzí si tu čest museli později naoktrojovat často podvody i násilím“²⁶² V celé této citované pasáži z knihy *Barikáda z kaštanů* je uveden hlavní důvod toho, jak povstání začalo a že na jeho zahájení měli komunisté pramalý vliv. V rámci interpretace role komunistického odboje je zde tedy jasný postoj Jindřicha Marka, který tímto bortí představu komunistů o tom, že to byli oni, kdo stál za zahájením akce. Což uvádí i poslední citovaná věta, kdy předkládá tvrzení o tom, že komunisté si zásluhy připsali až zpětně a často tím potlačovali*

²⁶² Tamtéž, s. 68.

skutečnost. Toto odpovídá totalitnímu přístupu, a proto je často opakující se tvrzení přítomno téměř ve všech knihách, které se povstáním zabývají a jež byly vydány mezi lety 1948 a 1989. Tato kapitola tedy přináší objasnění interpretací a zároveň ukazuje autorův vlastní pohled na situaci z května 1945, který je značně kritický vůči roli komunistů.

3.2.7 Pohled na americkou armádu v době Pražského povstání

Následující kapitola se věnuje postupu americké armády a důvodům, proč to nebyla právě tato armáda postupující ze západu, kdo osvobodil bojující Prahu. Kromě úvodu, kde autor cituje další část z přednášky Josefa Smrkovského, je v textu obsaženo několik vzpomínek vojáků, kteří vedli americkou armádu až k Berounu.²⁶³

Poté následuje podkapitola *Veliteli vojáků byli politici*, která začíná takto: „*Dosud se u nás tradovalo, že o osudu Prahy se již rozhodlo v lednu 1945 na Jaltě na konferenci tzv. velké trojky (Stalin, Roosevelt, Churchill), kdy prý bylo Československo zcela předáno do Stalinovy mocenské sféry. Tato legenda má dodnes tuhý kořen, přestože je značně nepravdivá. O Československu se v Jaltě totiž vůbec nemluvílo. Nebylo také proč, protože všechny tři velmoci uznávaly Benešovu londýnskou vládu a udržovaly s ní dobré styky.*“²⁶⁴ Touto tezí vyvrací autor informaci, jež se ve veřejném prostoru šíří i v dnešní době. Na jaltské konferenci mělo podle některých knih vydaných po roce 1989 dojít k načrtnutí demarkační linie předznamenávající budoucí sféry vlivu. Jednalo by se tedy o potvrzení zmíněné legendy, avšak Marek jde argumenty proti ní.

Vysvětluje situaci po smrti amerického prezidenta Roosevelta, kdy nastoupivší prezident Truman zápolil s novou situací, byl spíše zdrženlivý a přenechával vojenské operace generálu Eisenhowerovi, což umožnilo větší manipulační prostor Sovětům. Opakovaně je zde zmíněn také britský ministerský předseda Winston Churchill. Churchill se několikrát snažil Američany přimět k postupu ku Praze, protože si byl vědom sovětského nebezpečí pro demokratický vývoj v poválečném Československu. Připomínal jim, že americkému postupu nebrání žádná dohoda.²⁶⁵ Tímto je nastolena otázka, z jakého důvodu byla vymezena ona demarkační linie.

²⁶³ Tamtéž, s. 69.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 71

²⁶⁵ Tamtéž.

Churchillovu snahu dokládá autor citací telegramu zaslaného prezidentu Trumanovi 30. dubna 1945. Stálo v něm: „*Není pochyb, že osvobození Prahy americkými vojsky by vytvořilo změněnou poválečnou situaci a silně by ovlivnilo i situaci v sousedních zemích. Pokud by ale naproti tomu Spojenci jen nevýznamnou roli v osvobozování, půjde tato země cestou jako například Jugoslávie. Za nanejvýš důležité pokládám, aby se toto velmi podstatné politické hledisko vysvětlilo Eisenhowerovi...*“ Tolik telegram, jehož podtext zněl zcela jasně: *Pospíchejte a berte to vážně. Truman hned druhý den 1. května 1945 Churchillovi odpověděl, že současné stanovisko generála Eisenhowera je toto: „Sovětský generální štáb připravuje operace do údolí Vltavy. Můj zámysl je, jakmile to stávající vojenské akce umožní, postupovat a ničit zbývající německé vojenské síly. Bude-li proto žádoucím vstoupit do Československa a podmínky zde to dovolí, náš logický postup bude směřovat na Plzeň a Karlovy Vary...*“²⁶⁶ Byl to tedy Eisenhower, jenž rozhodoval o postupu vojsk. Churchill použil i pro budoucí vývoj přirovnání k Jugoslávii, kde po válce až do své smrti vládl bývalý partyzán Josip Tito.

Dohoda o přesném vymezení demarkační linie podle Marka přichází právě 1. května, kdy Eisenhower: „*po předběžné dohodě se sovětským velením stanovenu východní linii amerického postupu na čáře Saská Kamenice – Karlovy vary – Plzeň – České Budějovice – Linec. Na dodržení této linie potom sovětské velení ze zcela jasných politických důvodů striktně trvalo i ve dnech krvavých bojů na pražských barikádách, přestože by rychlá americká pomoc z osvobozené Plzně zachránila stovky pražských povstalců.*“²⁶⁷ Postupu tedy do 1. května nic nebránilo. Proč k němu nedošlo, uvádí Marek hned v následujícím odstavci. Eisenhower měl osud Československa vyměnit za sovětskou vojenskou pomoc proti Japonsku.

Tento vývoj byl lepší pro komunisty. Potvrzuje to i citovaná úvaha prezidenta Beneše: „*Kdyby Patton postupoval dále, mohl osvobodit nejen Prahu, ale celé Čechy a podstatnou část Moravy. Komunisté mohli být zbaveni výhody, spočívající v přítomnosti a aktivní pomoci Rudé armády, při jejím příchodu do těchto nejvíce obydlených a strategicky nejdůležitějších prostorů Československa...*“²⁶⁸ Edvard Beneš si tedy byl vědom rozvržení šachovnice,

²⁶⁶ Tamtéž, s. 72.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž.

ke kterému došlo osvobozením Prahy Rudou armádou. Byl to však také Beneš, kdo pomohl komunistům k udržení moci, a to uzavřením československo-sovětské smlouvy z roku 1943.

Reakce v literatuře je zde zmíněna ve třech rolích podle toho, jak se interpretace americké účasti na povstání měnila: „*K radosti komunistů však americká armáda do Prahy vítězně nedošla, a proto mohla komunistická a postkomunistická historiografie vytvořit podle svých momentálních dobových potřeb hned tři rafinované účelové legendy o americké armádě a pražském povstání, které bohužel vždy dokázaly ovlivnit poměrně velké části české veřejnosti.*“²⁶⁹ Marek správně pojmenovává motivaci k vytváření účelových interpretací komunistické doby. Nejedná se pouze o postup americké armády, nýbrž také o roli komunistů v povstání či obecně o legendy o mučednících trpících v nacistických věznicích a koncentračních táborech. Jeden příklad za všechny, Julius Fučík. Komunistický hrdina a podle komunistů také hrdý mučedník zanechávající legendární odkaz *Reportáže psané na oprátce*. Tu však komunisté upravili, aby neobsahovala pasáž o jeho selhání a podlehnutí mučitelům. Takto se mohou ovšem legendy vytvářet i dnes a Marek sám to v knize dělá, když vyzdvihuje obyčejné lidi. Ti si to jistě zaslouží, nicméně autor je často až přehnaně kritický ke komunistům, které dává do kontrastu s již zmíněným tramvajákem či policistou.

Legendy spojené s americkým vojskem na českém území spojuje autor i s datací. Ta umožňuje lepší pochopení toho, proč se vypravovaly: „*V prvním případě se po válce zhruba až do poloviny 60. let tvrdilo, že Američané nebyli ochotni jít na pomoc Praze a cynicky nechali krváct „revoluční bojovníky“. V tomto směru si v řadách českých historiků ponesou trvalou ostudu tehdejší svazáčtí propagandisti Karel Bartošek a Karel Pichlík se svým nechutným pamfletem „Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945.*“²⁷⁰ První období je tedy vymezeno érou budování socialismu, která končí v roce 1960 a poté pozvolna doznívá. Zajímavé je opovrhující zmínění Karla Bartoška. Tento autor, jehož dílo je také zpracováno v rámci této diplomové práce, se ve své knize věnované Pražskému povstání zařikává neustranným pohledem na historickou událost. Přitom podle Marka cíleně dehonestoval postup amerického vojska na západě Československa. Za zmínku

²⁶⁹ Tamtéž, s. 73.

²⁷⁰ Tamtéž.

jistě stojí i fakt, že vyučující dějepisu často v rámci osnov museli v rámci svého výkladu hovořit o osvobození Československa pouze Rudou armádou, a to i na západě republiky.

Druhou legendu uvádí do souvislosti s Pražským jarem roku 1968: „*Když se kolem roku 1968 česká veřejnost v širším měřítku seznámila se skutečností, že Sověti vyvinuli v zájmu svých mocenských cílů silný diplomatický tlak na Američany, aby v Praze nezasáhli a ponechali ji ve sféře sovětské operační aktivity, přišli v 70. a 80. letech čeští režimní historici (Václav Král, František Nesvadba aj.) s opačnou verzí a začali naopak snášet důkazy o tom, jak zlí Američané spolu s pravicovým křídlem českého odboje kuli pikle za zády sovětské armády a hledali všemožné skulinky k osvobození Prahy, aby zde pomohli udržet „kapitalismus“. Zároveň si však tyto „historici“ protiřečili tvrzením, že nebylo v silách americké armády osvobodit hlavní město. Symbolem „vědeckých“ názorů tohoto období je především kniha Václava Krále „Osvobození Československa“ z roku 1975.*“²⁷¹ V éře normalizace si komunističtí autoři museli nalézt cestu, protože rozvolnění a krátkodobé zrušení cenzury umožnilo široké veřejnosti přijít k jinému než komunistickému pojetí. Marek poukazuje i na častý paradox upravování dějin, kdy na jedné straně stojí jedno tvrzení, zde o snahách Američanů o udržení kapitalismu, a na druhé straně další tvrzení o bojové nedostatečnosti západních spojenců. Tomuto paradoxu autoři často podléhají. Z tohoto důvodu je nutné, aby práce historiků byla nestranná a přisuzovala pouze skutečné zásluhy všem bez rozdílu.

Třetí období Marek vymezuje v éře po sametové revoluci: „*Po listopadu 1989 se začalo pro změnu tvrdit zjednodušeně, že všichni Američané byli loajální vůči „dohodám“ uzavřeným se Sověty a neměli v žádném případě v úmyslu osvobodit Prahu a přenechali ji v klidu Sovětům. Každá legenda je však pravdivá vždy jen z části a je proto nutné opakovat, že i na americké straně existovali lidé, kteří o osvobození Prahy upřímně usilovali a naopak, že na české straně byli politici, kteří tomu bránili a rádi a ochotně opatřili sovětské straně alibi pro její záměry.*“²⁷² Historici po pádu komunistického režimu podléhají zobecňování, což autor již rozporoval výše skrze citování telegramu a následující dohodu mezi Sověty a generálem Eisenhowerem. V rámci popisu snah lidí pomoci bojující Praze v následující

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž.

kapitole odkazuje na snahu generála Pattona. Pro potřeby této práce popis skutků amerického generála není podstatný.

Americké armádě se věnuje i s ohledem na bojové nasazení amerického letectva. Konkrétně v podkapitole nazvané *Otazníky na pražském nebi*: „*Pražané si během povstání také často kladli otázku, proč jim nemohou pomoci alespoň američtí hloubkoví stíhači, lidově zvaní ‚kotláři‘, kteří byli ještě nedávno každodenními hosty na českém nebi a postrachem železniční dopravy a německých letišť v okolí Prahy. Bohužel nikdo z nich si nepoložil stejnou otázku směrem k sovětskému letectvu, zda by pro něj bylo tak složité provést v jeho operačním pásmu několik demonstrativních útoků na německé kolony, postupující na Prahu.*“²⁷³ Bez uvedení primárního zdroje je jistě zajímavý fakt, že ani americké a ani sovětské letectvo Praze skutečně nepomohlo. Otázky Pražanů Marek dále zdůvodňuje povědomím o amerických bombardérech, kteří Prahu bombardovali například 14. února 1945, kdy se vinou navigační chyby jednalo o záměnu Drážďan s Prahou.

Politické rozhodnutí o odmítnutí pomoci americké armády je zde uvedeno také. Konkrétně Marek používá opět již zmiňovanou přednášku Smrkovského a také cituje archiválii České národní rady. Američané do Prahy vyslali průzkumníky. Ti se setkali právě i se Smrkovským a dalšími členy ČNR. Z přednášky cituje: „*Jednal jsem s nimi za přítomnosti asi 8-10 členů ČNR a vojáků. Američanů bylo asi 7 důstojníků různých hodností. Mluvčím byl seržant, česky mluvící, jménem Taub, který sloužil v americké armádě. Tlumočil nám vzkaz generála Pattona, že v úterý 8. května o čtvrté hodině ranní vtrhne do Prahy se svými tankovými jednotkami a zlomí odpor Němců, jestliže Česká národní rada o to oficiálně požádá. Byli jednotlivci, kteří zvolali: „Hurá, jedeme k Pattonovi!“*“²⁷⁴ Nám však bylo jasné, jak nebezpečná je tato nabídka. Uvědomovali jsme si, že vpustit americkou armádu do Prahy by znamenalo udělat z ní osvoboditelku. Vědomi politických důsledků obsazení Prahy Američany nám dávalo jasnou odpověď: *Delegaci ČNR ke generálovi Pattonovi jsme nevyslali...*“²⁷⁴ Smrkovský si tedy byl vědom toho, jak by vypadala politická situace v Československu, pokud by bylo hlavní město osvobozeno americkou armádou místo Rudé armády.

²⁷³ Tamtéž, s. 78.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 85.

Následuje vysvětlení Smrkovského postoje a tvrzení: „*Smrkovský prý americkou nabídku také odmítl s tím, že ČNR nemůže žádat o pomoc separátně jednoho ze spojenců a požádal místo toho Američany pouze o zaslání zbraní. Člověku naskakuje husí kůže při znalosti tehdejší situaci v Praze i vědomí pozdějších důsledků tohoto činu ze Smrkovského způsobu komunistického myšlení i přesto, že si za chvíli ukážeme, jak si tuto historku ve značné míře v podstatě vymyslel!*“²⁷⁵ Argument o nutnosti žádat o pomoc všechny spojence je těžko obhajitelný. Marek se opět uchyluje k formulaci, která může v čtenáři vzbuzovat negativní emoce vůči Smrkovskému.

K doložení tvrzení o Smrkovského fabulaci následuje tato pasáž: „*Smrkovského tvrzení, navíc se špatným časovým údajem, totiž nelze doložit původními prameny. V archivu ČNR je pouze průklep jakési pozdější zprávy bez data a jména autora, ve které je uvedeno, že američtí zpravodajští důstojníci přišli s návrhem, aby ČNR požádala štáb 3. americké armády o vstup vojenských jednotek do Prahy a že Američané „jevili až zarážející zájem o politické složení ČNR, hlavně o počet komunistů.“ Dále se zde můžeme dočíst, že „dr. Kotrlý a Josef Kubát podporováni gen. Kutlvašrem a spol. žádali okamžité přijetí amerických nabídek.“ Když se však prý Američané přesvědčili, že většina ČNR „jde za komunisty, odešli o půlnoci s nepořízenou“. Něco obdobného tvrdil v roce 1967 historikovi Stanislavovi Zámečníkovi i člen ČNR a KSČ Josef Knap. Američané, kteří prý navštívili ČNR nabízeli Praze pomoc, když je k tomu ČNR vyzve. Všichni, mimo komunistů byli pro, jen architektka Müllerová se zdráhala, aby nebyly porušeny spojenecké smlouvy. Předseda rady profesor Albert Pražák se však prý podle Knapa nakonec připojil ke stanovisku Smrkovského. Je zajímavé, že všechny zprávy o odmítnutí americké pomoci jsou z poválečných komunistických zdrojů. Ostatní členové ČNR naopak nic takového nikdy nepotvrdili. Tvrzení Smrkovského a jeho soudruhů bylo jen jakousi poválečnou obhajobou „třídního“ postoje v povstání.“²⁷⁶ V této části tedy Marek dokládá s pomocí archiválií a vzpomínek dalších členů ČNR úpravu postoje rady, k níž došlo po válce. Důvody jsou zřejmé. Komunisté potřebovali dějiny hovořící v jejich prospěch. Tím pádem vznikaly i komunistické legendy pomáhající*

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

v propagandě. Autor nicméně i přes práci s archiváliemi opět neuvádí přesný zdroj, neodkazuje na něj ani žádná poznámka pod čarou, což ztěžuje ověření jeho závěrů.

K tomuto tématu se Marek ještě vrací o pár stran dále. Konkrétně jde o přiblížení toho, co měl Smrkovský ve výše uvedené souvislosti pronést. „*Smrkovský si však možná dodatečně svůj morální prohřešek asi uvědomil, protože prý těsně před smrtí v lednu 1974 pod dojmem sovětské okupace v srpnu 1968 a nástupu normalizačního teroru Husákových neostalinistů údajně vzkázal Taubovi, že „tenkrát udělal chybu“, když odmítl jeho návrhy...*“²⁷⁷ Kurt Taub byl původem Žid z Brna, který sloužil v americké armádě a byl členem vyslané delegace do Prahy, kde proběhlo již zmíněné jednání mezi Američany a ČNR.

Po kapitole věnované postupu americké armády následuje popis stavu odboje před samotným propuknutím povstání. V části nazvané *Odbojové přípravy* autor detailně popisuje rozložení policejních sil v Praze: „... *s pražskou policií počítaly po celou dobu okupace plány všech odbojových proudů a organizací při přípravách závěrečného vystoupení českého hnutí odporu proti nacistickým okupantům. Je to zcela logické a pochopitelné. Všichni policisté prošli jako poddůstojníci různých vojenských odborností kvalitním vojenským výcvikem v předmnichovské čs. armádě a drtivá většina z nich byla vlastenecky orientovaná k odporu proti okupantům. Přímou aktivní kolaborací s nacisty byla, jak již bylo také konstatováno, poznamenána jen maličká část policistů, kterou reprezentoval především skutečný zaprodanec policejní podplukovník Svoboda, kterého nakonec 5. května 1945 museli zlikvidovat samotní policisté, když na Perštýně v nepoučitelném fanatismu při vypuknutí povstání těžce postřelil při svém zatýkání řidiče policejního autokaru štábního strážmistra Andrease.*“²⁷⁸ Policejní složka se součástí povstání měla stát a po jeho vypuknutí také stala složkou důležitou. Jak je uvedeno, jednalo se o vycvičené a ozbrojené jednotky, které mohly povstalcům výrazně pomoci. Neuvádí se zde plány komunistů, jisté však je, že kromě ozbrojení dělníků museli s policisty a vojáky počítat. Bez tohoto by jejich plán, ať už měl jakoukoliv podobu, byl neúspěšný.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 87

²⁷⁸ Tamtéž, s. 94.

Roli policie potvrzuje autor na dalších stránkách věnovaných i boji o rozhlas a toto téma uzavírá v podkapitole *Bojovali všude*: „*Historickou pravdou prostě zůstává fakt, že uniformovaní i neuniformovaní čeští policisté v Praze hráli v povstání opravdu významnou roli. Dokumentární filmové záběry i dobové fotografie z povstání jsou toho nejlepším dokladem. Téměř všude jsou na záběrech mezi povstalci vidět ve svých charakteristických přilbách, mající původ v Masarykově republice, čeští policisté. Existují i fotografie z jízdy policejního autokaru skupiny kpt. Suchánka k rozhlasu. Bojující policisty nacházíme na místech nejtěžších bojů – v prostoru Staroměstské radnice, na Trojském mostě, na Pankráci, Smíchově, Žižkově...*“²⁷⁹ Tento text je možné interpretovat jako poctu těm, kteří byli v době komunistické vlády často zapomínáni či účelově vynecháváni. Popis historického průběhu povstání by měl vždy obsahovat všechny důležité aspekty.

K politické situaci se Marek vrací v podkapitole nazvané *Za dveřmi ministr Nosek...* V ní uvádí situaci, ke které došlo ještě v průběhu povstání: „*V pražských ulicích se ještě střílelo a umírali lidé, ale s pražskou policií již začal tvrdě lomcovat politický boj, který negativně poznamenal nejen povstání, ale i další osudy celé země... Ještě v úterý 8. května 1945 vydává Česká národní rada, kterou mistrně manipulují komunisté v čele s Josefem Smrkovským, dva dekrety, kterými se mění osoby ve vedení policie v Praze. Podplukovník ing. Antonín Sameš je pověřen „prozatímním vedením úřadů dosavadního generálního velitele uniformované policie a dosavadního generálního velitele neuniformované policie“, zatímco štábní kapitán Stanislav Marek získává v Praze „vedení veškerých jednotek policejních.“*“²⁸⁰ Výměna na vedoucích postech je pro komunisty typická, protože jak si ukážeme v následující části, dosazení velitelé byli sami aktivní komunisté či sympatizanti. Výměna na vedoucích postech v policii za loajální osoby byla i důvodem únorové demise demokratických ministrů v roce 1948. V totalitních režimech se jedná o běžný proces, který však v období tzv. třetí republiky Československo stále více přikláněl na stranu formujícího se východního bloku.

Tento krok Marek poté zdůvodňuje: „*zde je nutné konstatovat, že škpt. Marek, před povstáním příslušník skupiny „Bartoš“(!) byl přímým exponentem komunistického odboje*

²⁷⁹ Tamtéž, s. 104.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 113.

a pplk.. Sameš byl, ačkoliv se do kontaktu s ČNR dostal původně jako člen skupiny generála Slunečka Alex, rovněž do své nové funkce vybrán komunisty s vírou, že „správně“ pochopí, co se od něj do budoucna čeká.“²⁸¹ Nahradili například podplukovníka Rožka, jenž navíc jel 8. května jako doprovod americké mise do lázní Velichovky, kde Američané vyjednávali o kapitulaci německého vojska.²⁸² Tímto začal proces vedoucí ke komunistickému vedení policie zejména v období po válce. Vypovídá o tom i chování komunistů, kdy ministrem vnitra se stal Václav Nosek za KSČ. Toto silové ministerstvo komunisté již ze svých rukou nepustí, což jim umožňuje snadněji manipulovat s děním uvnitř policie: „Komunisté začínají pevně vládnout nad pražskou policií. Mnoho jejich příslušníků je odesláno do pohraničí, velitelskou strukturou prosakují stále noví a noví komunisté či jejich sympatizanti.“²⁸³

3.2.8 Pohled na pražskou policii v době povstání

Marek se taktéž věnuje osudu bojujících a vedoucích policistů. „Po únoru 1948 se komunisté hrdinům z barikád odmění definitivně ve svém duchu – vyhazovy z práce, vězněním, vyháněním do emigrace, kde například skončil štábní kapitán Bohumil Valtr. Vše potom završí desítky let lhaní a falšování policejní povstalecké historie, kdy komunistický historik Karel Bartošek bude boje policistů bagatelizovat tvrzení, že jen „smývali vinu“ ze své kolaborace!“²⁸⁴ Čistky od nekomunistů se v éře komunistické totality odehrály ještě po roce 1968, kdy navíc cílily i na sympatizanty socialismu s lidskou tváří. Opět se jedná o nástroj strachu, jenž běžně využívají totalitní režimy. Jméno Karel Bartošek zaznělo v Markově díle již dříve, zde je však autor více útočný, což je patrné na použitém zakončení věty. Ponížení, jak bylo již uvedeno dříve, je běžnou součástí komunistického narativu, nicméně zde se podobného výkladu dopouští i Jindřich Marek.

Na závěr této kapitoly k připodobnění situace používá publikaci věnující se povstání v Libni, vydanou v roce 1988. K tomu dodává, že „podobných publikací však u nás vyšla po roce 1948 stejně celá řada a bývalí policisté se mohli jen „utěšovat“, že stejně nechutně komunističtí autoři špinili povstaleckou činnost vládního vojska, četnictva, skautů, sokolů, předválečných důstojníků a členů nekomunistických odbojových organizací. Dnes je na

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ Tamtéž.

*Národní třídě po mnoha letech opět zpátky kdysi komunistickým režimem cynicky odstraněná pamětní deska se jmény umučených, popravených a padlých pražských policistů. Bohužel již jen maličká hrstka bývalých kolegů těchto padlých hrdinů může tuto skutečnost ocenit. Budiž proto tato studie alespoň malou náhražkou za kytičku pro padlé i poslední živé. Čest jejich památce!*²⁸⁵ Připomínat oběti bojů je vhodnou cestou, jak vytvářet povědomí o vlastní historii. Možností je více, nejběžnější jsou pamětní desky či sochy. Každý režim buduje své, které se často poté sundávají či strhávají. Pomník by měl podle mého názoru zůstat, ať má jakoukoliv podobu. Vhodné je však vést diskusi a následně přidat vysvětlení pro snazší pochopení. Tak jako tomu bylo u pomníku maršála Koněva v Praze 6. Nakonec i tento pomník byl odstraněn, a to během roku 2020. Nebo již zmiňované vybudování nového pomníku vlasovcům v Praze – Řeporyjích. Není to tedy jen jednostranný akt prováděný komunisty v jejich éře. Ve velké míře pomníky mizely vždy se změnou režimu. A existuje stále mnoho míst či událostí, jež by si svou připomínku jistě zasloužily. V rámci autora tvrzení o cynismu je nutný odstup a pochopení celkových souvislostí jak u autora, tak u pamětní desky věnované policejnímu sboru. Památku zasluhují všichni, nejen pouze část z nich, ať už šlo o komunisty, či ne.

3.2.9 Bojující mládež

Po části věnované policii následují v knize kapitoly věnované bojující mládeži. Jak nekomunistické, tak komunistické. Té komunistické se autor věnuje v podkapitole nazvané *Pražská Stalinova pěst*. Organizace začala již na jaře s přípravami na vyvrcholení války v Československu. Stejně jako ostatní odbojové organizace se potýkala s nedostatkem zbraní.²⁸⁶ Zároveň popisuje, jak měla být Pěst využita komunistickým odbojem: „*Tehdy se začaly komunistickému odboji nabízet dvě koncepce povstání. Jednu prosazovalo ilegální vedení se svými zástupci v pražských závodech a druhou vojenský štáb skupiny Pěst. Ta první se opírala o generální stávku, druhá sázela na překvapivé přepady předem vytypovaných německých skladů zbraní a na ně navazující ozbrojený boj s nacisty. Tu však vedení strany považovalo za příliš dobrodružnou. Počítalo se všeobecně, že akce proti okupantům, začnou nejdříve v pondělí 7. května 1945, ale stoupající napětí ve městě, vedlo štáb Pěsti, že již*

²⁸⁵ Tamtéž, s. 114

²⁸⁶ Tamtéž, s. 129

4. května odpoledne vyhlásilo všem svým skupinám pohotovost. Druhý den měla být Pěst na základě zprávy Josefa Smrkovského začleněna do jakéhosi „ústředního národního výboru mládeže“ a stát se tak členem České národní rady. K tomu však již pro vypuknutí povstání nedošlo...“²⁸⁷ Postoj ilegálního vedení zde byl již několikrát zmiňován. Je zajímavé, že část komunistického odboje, Pěst, si byla vědoma stoupajícího napětí, kdežto ilegální vedení KSČ stále počítalo se 7. květnem jako dnem, kdy bude zahájeno povstání. Marek tvrzení opět nedokládá žádným zdrojem, stejně tak chybí zdroj pro Ústřední národní výbor mládeže. Není tedy jisté, odkud tato informace pochází.

Podkapitola *Po boji nepotřebná Pěst* přibližuje osudy účastníků bojů povstání v éře komunistické nadvlády: „Několik mých setkání s Josefem Justem v polovině 80. let bylo více než zajímavou zkušeností. Bývalý „kapitán Vltava“, kterému ani jeho bývalí političtí odpůrci nikdy neupírali velkou osobní odvahu, byl nakonec semlet režimem, kterému pomáhal na svět, a od června 1950 do května 1960 prošel jako vězeň několika komunistickými lágry, kde se setkal s Josefem Smrkovským i generálem Kutlvašrem...“²⁸⁸ Revoluce požírá své děti. Úsloví často používané ve vztahu k Velké francouzské revoluci platí i na uvedeném příkladu Josefa Justa. V knize není řečeno, z jakého důvodu se Josef Just dostal do vězení. Nicméně počátek jeho věznění je v době vykonstruovaných procesů, kdy strana hledala zrádce ve svých vlastních řadách. Just se tak mohl setkat i s Josefem Smrkovským, který byl odsouzen za protistátní činnost poté, co jeho jméno při výslechu přiznal jiný komunista, Otto Šling. Ten byl odsouzen v procesu zvaném Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským.

Ve vzpomínkách se Josef Just vrací i k činnosti Pěsti po konci války: „Začali jsme sílit, a tak strana poslala naše oddíly obsazovat pohraničí. Koncem povstání se k nám přimázl Antonín Podzimek, který v tom ted' hrál hlavní slovo. No, a v tom pohraničí udělali hodně ostudných věcí...“²⁸⁹ Dále se vyjadřuje k jejich novinám nazvaným *Pěst* a jejich osudu „Tehdy byly velice populární naše noviny *Pěst*, které si trafikanti z venkova, včetně Moravy, objednávali až v počtu stovky výtisků. Letělo to, ale neuspěli jsme však u vlastní strany!“²⁹⁰

²⁸⁷ Tamtéž, s. 130

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 132

²⁹⁰ Tamtéž.

Tento neúspěch přičítá právě velké popularitě a tomu, že komunistická strana se takto aktivizovaného periodika bála, protože noviny byly příliš na očích.

Působení Pěsti Marek uzavírá takto: *„Jejich činnost vynikne především ve srovnání se všemi dalšími skupinkami mladých levicových politikářů, kteří na povstání parazitovali jako například zakladatelé svazáckého deník Mladá fronta a příslušníci různých efemérních odbojových skupinek, jejichž členy více než boj s okupanty zajímalo jejich politické uplatnění po válce, a které si proto žádnou větší zmínku v souvislosti s boji na barikádách nezaslouží.“*²⁹¹ Výčet skutků Stalinovy pěsti končí tímto porovnáním, kdy je jejich zásluha vyzdvihována i pro jejich nezištnou činnost v době povstání. Je pravdou, že povstání umožnilo mnoha lidem získat lepší obraz pro pozdější poválečnou veřejnou aktivitu. Pro srovnání - spisovatel Pavel Kohout se taktéž podobným okolnostem věnuje ve svém románu *Hvězdná hodina vrahů* z období Pražského povstání, nicméně se jedná o fiktivní kriminální příběh zasazený do Prahy v tehdejší chaotické době.

V dovětku ke kapitole věnované české mládeži Marek uzavírá jejich odvážné výstupy inspirované Sokolem či legionářskou legendou takto: *„Škoda, že tato generace se svou zkušeností z okupace a barikád musela prožít morální štěpení a rozdělení národa v letech po únoru 1948 a srpnu 1968. Byla ji nadvakrát zlomena páteř a když se mohla po listopadu 1989 narovnat, bylo již pozdě, protože i za běžného vývoje společnosti špatně přenosné zážitky a zkušenosti jedné generace na druhou v tu chvíli skoro nikoho nezajímaly, protože si postmodernistická atmosféra nové doby stanovila zcela nová kritéria pohledu na dějiny a vybrala jejich nové – a ve velkém počtu falešné – vykladače.“*²⁹² Vzhledem k tomu, že autor nezmiňuje žádná jména, není jasné, o které „falešné vykladače“ se jedná. V souvislosti s tímto tvrzením by bylo adekvátní uvést příklad a stanovit argumenty, jež by tvrzení podpořily. V tuto chvíli se ale jedná pouze o ničím nepodloženou domněnku vyvolávající otázky a budící emoce. To navíc v souvislosti s popisem následků dvou dějinných událostí utužujících komunistický režim.

Následující část knihy je věnovaná vojenským pražským kasárnám pravého vltavského břehu a jejich osudům v době bojů. Komunistický odboj není v těchto částech

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž, s. 135.

zmiňován. Při popisu událostí kasáren na náměstí Republiky je zmíněn i osud blízkého Lidového domu, kde v jednu chvíli došlo k zatčení všech přítomných. Je zde však i pro tuto knihu důležitý moment, protože Marek vysvětluje původ jejího názvu: „*V Lidovém domě, kde byly ve dnech povstání tištěny deníky Práce, Rudé právo a Lidové noviny byl zajat i český básník Jaroslav Seifert, a proto dnes můžeme s určitou dávkou nadsázky říci, že kdyby nebylo policejních praporčíků Antonína Čmejla a Eduarda Starce z karlínského 7. policejního revíru, nezískala by možná česká literatura v roce 1984 v osobě Jaroslava Seiferta svého prvního nositele Nobelovy ceny za literaturu a autor této knihy o pražských barikádách by ji asi nemohl nazvat po jednom z obrazů Seifertovy básně o barikádě z kaštanů...*“²⁹³ Název má tedy původ v díle Jaroslava Seiferta. Ten byl zatčen právě v Lidovém domě a nebyť vyjednávání zmíněných policistů, byl by Seifert spolu s dalšími popraven. Jedná se opět o ukázkou činnosti obyčejných policistů, kteří jsou v knize často vyzdvihováni, jak již bylo v práci zmíněno.

Název knihy využili i jiní autoři. V roce 1965 k výročí Pražského povstání byl vydán umělecký sborník.²⁹⁴ Jeho součástí byly básně Jaroslava Seiferta, jednou z nich právě *Barikáda z rozkvetlých kaštanů*. Dále přispěli například Vítězslav Nezval či Fráňa Šrámek. I když tito autoři již byli po smrti, tematicky do sborníku jejich dílo zapadalo. Jedná se vesměs o oslavu komunistické revoluce, která připravila půdu pro následný únorový převrat.

3.2.10 Srovnání s Němou barikádou

Další kapitola je věnována *Němé barikádě*. Jedná se o porovnání filmu inspirovaný dílem Jana Drdy se skutečností. Vyjma popisu samotné stavby mostu spojujícího Holešovice s Trojou, který dnes nese jméno most Barikádníků, jde opět o porovnání zásluh zejména bojovníků z řad policie. K tomu autor využívá následujícího příkladu: „*Jan Drda měl sice nesporný literární talent, což projevil i v případě barikádnické historie svými povídkami z roku 1946, ale po únoru 1948 však již při práci na filmovém scénáři a jeho pozdějším přepisu v knihu „Jednou v máji“ dělal ochotně jednu tendenční úlitbu vkusu nových mocipánů za druhou. Například bojů v okolí Trojského mostu se zúčastnilo mnohem více českých policistů než literární zkarikovaný dobrosrdečný a politiku nechápající nadstrážník*

²⁹³ Tamtéž, s. 135.

²⁹⁴ VELÍŠEK, František, ed. Barikáda z rozkvetlých kaštanů: Sborník materiálů k 20. výročí osvobození ČSSR: Literární pásma. Praha: Dilia, 1964. 28 s.

*Brůček ve filmovém podání Jaroslava Marvana. Dva z nich při tom přišli o život – vrchní policejní strážmistr Josef Kremla a praporčík Josef Radhous.*²⁹⁵ Jedná se tedy o uvedení kontrastu pojetí skutečných bojujících policistů s literárním obrazem, včetně jmen dvou z nich, kteří za obranu mostní barikády zaplatili životem.

Další pasáž je věnována popisu situace citováním hlášení přímého účastníka praporčíka Suchánka a poté zhodnocení aspektů, proč byly zásluhy v literatuře bagatelizovány. Přímě to vysvětluje takto: *„Metody „uměleckého stylu“ socialistický realismus pracovaly mimo jiné s principem zobecnění, který ovšem skutečné historické události v uměleckých dílech „zobecňoval“ většinou velice svérázně. Tak pracovali občas po svém i oba autoři známého filmu, kdy se třeba z velitele obránců Trojského mostu bývalého poručíka bratislavského 6. ženijního pluku Jaromíra Hoška stal najednou komunista zámečník Hošek. Dělnickou třídu zde potom zastupoval i fiktivní divoký uhliř a komunisty dokonce španělský interbrigadista Franta Kroupa. Zajímavou skutečností tohoto „zobecňování“ je i tak trochu ironicky vyznívající skutečnost, že ačkoliv jméno Kroupa je v celku běžným českým jménem, v seznamu 2 329 československých občanů, kteří se v řadách mezinárodních brigád v letech 1936-1939 zúčastnili bojů na straně španělských republikánů, se zrovna žádný Kroupa nejmenoval.*²⁹⁶ Zde je ovšem nutné připomenout, že umělecký styl, v němž je psána povídka *Němá barikáda*, nesplňuje požadavky historické práce. Zobecnění je naprosto běžné. Důležitější, než popis samotné události, jsou osudy konkrétních postav. Pokud dílo vychází ze skutečných reálií, je samozřejmě lepší, když jsou i postavy inspirovány skutečnými lidmi. Pokud dílo *Němá barikáda* máme posuzovat jako tendenční, může o tom svědčit například využití zástupců dělníků či řemeslníků.

Toto je nutné brát v potaz, nicméně Marek dále uvádí příklady bojujících interbrigadistů, z nichž je známý hlavně Jiří Cetl, který velel četě na Pankráci. Ostatní byli stále ještě v koncentračních táborech, či popraveni.²⁹⁷ Dále podle Marka existují zprávy o účasti válečného zajatce z Holandska bránícího barikádu na Trojském mostě. V knize a filmu byl tendenčně vyměněn za dívku z Polska.²⁹⁸ Toto jsou i přes autorův interpretační styl

²⁹⁵ MAREK, J. *Barikáda z kaštanů*, s. 172.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Tamtéž.

momenty, které v běžném čtenáři mohou vzbudit sympatie či se dostanou do povědomí více než skuteční obránci.

Situaci na barikádách Trojského mostu se autor věnuje i z pohledu bojujících žen, kdy uvádí některá jména a například i lékařskou zprávu ohledně střelného poranění jedné z nich.²⁹⁹

V dovětku pak popisuje odchod německého vojska a srovnává jej s vyobrazením ve filmu *Němá barikáda*. Boj v oblasti Holešovic skončil 8. května v noci, padlo 67 povstalců a nejméně 25 příslušníků SS. Toto číslo padlých Němců stanovil ve svých pamětech Otto Weidinger³⁰⁰, povstalci číslo padlých nepřátel stanovili na 128.³⁰¹

Samotné srovnání popisuje Marek takto: „Film „*Němá barikáda*“ končí dramatickou scénou, kdy poslední holešovické barikádníky, kterým zbývá již jen několik nábojů, zachrání na poslední chvíli sovětské tanky! Tento obraz se měl zarýt do českého vědomí jako měděnka do sochy svatého Václava, i když přímo na Trojském mostě byla realita prvního dne míru, vzhledem k již prezentovaným skutečnostem jiná a poněkud prostší... Ve čtyři hodiny ráno ve středu 9. května 1945 se na liduprázdném Trojském mostě objevil motocykl s přívěsem a s osamělým ruským rudoarmějcem. ... Potom se již v dalších hodinách stal Trojský most místem, kudy putovaly do Kobylis i delegace České národní rady a Vojenského velitelství Velké Prahy vítat velitele sovětských tankistů generála Rybalka.“³⁰² Filmové zpracování a realita byly tedy podle Markova popisu zcela odlišné. Film, jak je správně poznamenáno, měl sloužit jako nástroj k rozšíření povědomí o určité interpretaci. Podobných scén jsou snímky z období budování socialismu plné a často nevypovídají o realitě.

3.2.11 Legendy o osvobození pojící se k povstání

Kapitola, která následuje po té věnované *Němé barikádě* a boji o Trojský most, je zaměřena na dvě legendy pojící se k povstání. První z nich je věnována Ruské osvobozené armádě neboli vlasovcům.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 174.

³⁰⁰ Velitel tankové divize Der Führer, který byl vyslán z Českých Budějovic pomoci s potlačením povstání.

³⁰¹ Tamtéž, s. 186

³⁰² Tamtéž.

Vedle popisu kariéry jednoho z generálů vlasovců, generálmajora Buňačenka, je zde i popis jeho motivace k pomoci Pražskému povstání: „*Je to v dané chvíli opravdu cenná pomoc a Buňačenko byl přesvědčen, že by mohla jemu i jeho vojákům získat sympatie a zastání u Američanů, v jejichž vstup do Prahy tajně doufal, protože moc dobře věděl, že setkání s jeho krajany s rudými hvězdami na čapkách mu může přinést jen smrt... Češi jej však zklamali. Politické vedení povstání k němu poslalo dva komunisty Václava Davida a Josefa Knappa a ti mu samozřejmě odmítli možnost přechíst jeho politické prohlášení v pražském rozhlase a dost nepokrytě mu nyní dávají najevo, aby stáhl své jednotky z Prahy kvůli jeho nepřátelskému vztahu k „nejlepšímu příteli Československa Stalinovi a jeho armádě“.* Jeho zbraně však chtěli.“³⁰³ Po tomto setkání dává rozkaz ke stažení se z Prahy, ke kterému došlo 7. května.

Druhá legenda se pojí k postupu a vstupu tanku č. 24 do Prahy: „*K Mánesovu mostu zbývá ze zatáčky na Klárově již jen dvě stě padesát metrů, když střelec tanku č. 24 z 1. praporu 63. gardové tankové brigády seržant Pavel Barytev spatřil v zaměřovacím dalekohledu obrys německého stíhače tanků Hetzer. Vystřelit už nestačí. Zvonivá rána trhne celým strojem. Za okamžik Barytev přece jen vypálí, ale nezasáhne.*“³⁰⁴ Jedná se o popis prvního boje Rudé armády v Praze ráno 9. května, tedy v době, kdy již platí bezpodmínečná německá kapitulace.

Představení těchto legend končí zamyšlením: „*Téměř pětáctýřicet let byl ve vědomí české společnosti květen 1945 spojován s šeríky a rozesmátými vojáčky s garmoškou. Bohužel byl to však obraz, který měl pomoci zdejším komunistům udržovat jejich moc a díky jejich propagandistické jednostrunnosti se stal obrazem falešným, protože v něm mimo jiné chyběly třeba polské, rumunské a americké uniformy a také tváře a jména konkrétních pražských barikádníků mizely kvůli tomu kdesi v mlze. Po srpnu 1968 začal tento obraz navíc i páchnout. Vedle této oficiální režimní legendy však žila tiše vedle ní také v českých zemích šeptandou úporně šířená legenda o „vlasovcích“, kteří prý zachránili Prahu. I zde šlo opět o Rusy, ale byli to ti, kteří pro změnu bojovali s Hitlerem proti Stalinovi. Každá legenda je však zpravidla jen z poloviny pravdivá, a to ještě v tom lepším případě. Proto je nutné se na*

³⁰³ Tamtéž, s. 187.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 188.

*obě pražské legendy podívat po letech již bez emocí a předsudků střízlivýma očima...*³⁰⁵ Míra propagandy v letech 1945-1989 má v roli změn interpretace Pražského povstání zásadní postavení. Mnoho informací bylo zamlčeno, stejně jako jména nekomunistických povstalců. Je skutečností, že legendy o Pražském povstání jsou založeny alespoň částečně na pravdě, protože bez toho by bylo velice snadné jejich tvrzení vyvrátit. Hledání kritického pohledu pokračuje i dnes, a to již skrze zmíněné aktéry, zejména maršála Koněva a vlasovců. Situace z období před rokem 1989 se tak otočila a dnes je často role komunistů zapomínána či bagatelizována, což lze vykládat právě i přílišnou horlivostí komunistických vykladačů.

Po výše citované části Marek postupuje k časové ose, kdy ukazuje zapojení jednotek vlasovců v pražském povstání. Jejich roli a prostor v knize zdůvodňuje takto: *„Vzhledem k tomu, že hlavním objektem zájmu této knihy jsou pražští povstalci, podívejme se na problematiku účasti jednotek Ruské osvobozené armády (ROA) generála A. A. Vlasova v pražském povstání a na otázky oficiálního osvobození Prahy Rudou armádou, obdobně jako předtím u americké armády, jen v hodnotící zkratce.“*³⁰⁶ Účast ROA považuje za nezbytnou součást historie povstání. V tomto názoru pokračuje tím, že ve zkratce přibližuje minulost a vznik této jednotky a odvolává se i na dílo Stanislava A. Auského, jenž působil jako překladatel pro část vlasovců, a také na dílo Pavla Žáčka.

Zapojení vlasovců do bojů v Praze předcházelo stáhnutí jednotek po bojích s Rudou armádou na řece Odře, po kterém ústup *„stále rychleji dostával podobu vypovězení poslušnosti svým německým chlebovárcům, měly dvojí tvář. Byl to jakýsi kolektivní Jekyll a Hyde, kdy bychom museli bezpodmínečně hodnotit každého příslušníka Vlasovovy armády zcela zvlášť. Každopádně nyní prakticky všichni příslušníci ROA věděli, že nacistické Německo válku prohrálo a že je čeká krutá pomsta tehdejších vládců jejich vlasti. Proto horečně hledali příležitost k záchraně, kterou jim mohl v danou chvíli nabídnout jediný možný recept – pomoci Čechům proti německým okupantům a získat si tak sympatie a pardon u Američanů, v jejichž postup na české území věřili...“*³⁰⁷ Motivací byla již dříve zmíněná snaha o vylepšení postavení u západních spojenců, jelikož věřili, že zůstanou poté v případném zajetí a že nebudou předáni Sovětům. Marek použil přirovnání k literárním

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 190.

³⁰⁷ Tamtéž.

postavám doktoru Jekyllovi a panu Hydeovi, z něhož lze usuzovat, že Rusové bojující v ROA museli schovávat svůj postoj a druhou tvář, stejně jako doktor Jekyll skrýval pana Hyda.

Přesto po setkání generála Buňačenka se zástupci odbojářů v Suchomastech se vlasovci rozhodli o účasti v pražských bojích, k čemuž došlo již 5. května v noci. Poté následuje přiblížení počtu vojáků v jednotce postupující jako první na pomoc Praze.³⁰⁸

Praze pomáhalo již během 6. května 15 až 16 tisíc vojáků ROA, kteří disponovali ve srovnání s povstalci značnou palebnou silou a například i tanky T-34.³⁰⁹ Přes tuto skutečnost a také přes to, že 6. května rozhlas vysílá v ruštině vlasovcům adresovanou výzvu k pomoci³¹⁰, 7. května je už situace jiná. ČNR měla prohlásit, „že akce „vlasovců“ proti německým vojskům jsou jejich vlastní záležitostí.“³¹¹ To Marek vysvětluje politickou situací, kdy se komunisté v ČNR obávali možných následků po konci války, či obavou z dvojí role vlasovců. K tomu využívá četných případů, kdy se vojáci ROA vydávali za ruské partyzány. Důvodů mělo být více, ty však nejsou uvedeny.

Přestože „vojenské velitelství Velké Prahy bylo sice ochotno s ROA vojensky spolupracovat, ale politický souhlas závisel na ČNR, kde vlivní komunisté spolupráci se „zrádci Sovětského svazu“ ostře odmítali a byli ochotní souhlasit jen s variantou předání zbraní ROA českým povstalcům“³¹² Politické počty s vývojem po skončení války významně ovlivňovaly i závěrečné boje na českém území. Jedná se o moment, kdy obavy o politickou budoucnost byly upřednostněny před obavou o životy Pražanů, jež mohly být ušetřeny využitím vlasovců v dalším boji. Tato možnost skončila 7. května odchodem vlasovců z Prahy.

V knize je zmíněno i navázání kontaktu mezi vlasovci a Rudou armádou, jenž měl proběhnout prostřednictvím parašutistů vysazených v Brdech. Sami Sověti podle tohoto tvrzení měli mít zájem na větším zapojení vlasovců, což Marek podporuje tvrzením historika Jiřího Šolce. Ten o kontaktu „výstižně říká, že jejich cílem bylo „navázat bojem o Prahu jednotky ROA, časově a prostorově je vázat k oblasti, která bude obsazena sovětskými vojsky

³⁰⁸ Tamtéž, s. 191

³⁰⁹ Tamtéž, s. 192

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž, s. 190

³¹² Tamtéž, s. 193

a zabránit jim v ústupu na západ.“³¹³ Tato taktika by byla vzhledem k antikomunistickému postoji vlasovců pro Sověty příhodná, neboť by jim umožnila jejich následné potrestání jakožto vlastizrádců. K tomu ostatně po válce došlo, včetně potrestání generála Vlasova.

Marek se věnuje i situaci po odchodu vlasovců. V Praze zůstala jednotka o přibližně 300 mužích bojujících v oblasti Zlíchova. Velitelem byl Andrej Hubanov. Důležitým momentem je otázka, jak se s účastí Hubanovy jednotky vypořádali komunističtí autoři: *„Zajímavým faktem je to, že si v letech komunistického režimu česká historická literatura nevěděla při popisu bojů u Zlíchova s Hubanovem a jeho muži rady, a tak je prezentovala jako „partyzány majora Hubanova“...“*³¹⁴ Pro srovnání poslouží kniha Karla Bartoška *Pražské povstání 1945*. V této knize není o bojích na Zlíchově zřejmá zmínka, nicméně vlasovci jsou zde okrajově zmíněni.

Závěrem podkapitoly věnované vlasovcům přináší Marek bilanci jejich působnosti vzhledem k obětem či tomu, jak ovlivnila jejich účast samotné povstání: *„Ztráty „vlasovců“ v Praze nebyly nijak malé. Odhadují se na 300 padlých, dalších 198 zraněných příslušníků ROA měla potom odvléci po válce z pražských nemocnic sovětská NKVD a povraždit...Je nutné si položit otázku, jak a kde „vlasovci“ Praze významněji pomohli? Jejich přítomnost se pozitivně projevila především v některých úsecích Prahy na levém břehu Vltavy, na pravém břehu, kde 7. května vyvrcholil německý útok do středu města, však jejich bojová činnost byla výrazně slabší. Bezpochyby byli krátkodobým povzbuzením pro povstalce, a ještě větším pro civilní obyvatele u rozhlasových přijímačů a v místech jejich soustředění, kde se nebojovalo. Civilisty, jak vidno z výše uvedených ukázek, masíroval povstalecký rozhlas často přehnaně pateticky zprávami o úspěších jednotek ROA, které právě u civilistů, nezúčastněných se bojů, nechaly vzklíčit legendu o tom, že „vlasovci zachránili Prahu“*³¹⁵ Reflexe zapojení vlasovců je nezbytná. Není možné opět podávat pouze jednostranný výklad a tím pádem vytvářet nové legendy. Důležitou částí je výčet skutečných úspěchů vojáků ROA i s jejich oběťmi a k tomu připojení využití rozhlasu v budování mýtu.

K tomu Marek dokládá zhodnocení vojenské akce vlasovců generálem Kutlvašem: *„Pravdou však je jen to, že ji (Praze - pozn. autora) v určitý čas významně pomohli, což 11.*

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Tamtéž, s.194

³¹⁵ Tamtéž. s. 194

května 1945 ve svém hlášení ocenil i vojenský velitel povstání generál Karel Kutlvašr: *„Zásah Vlasovových jednotek měl snad více účinek morální a to na obránce, jejichž sebedůvěra v boji proti Němcům byla posílena, tak na útočníka – Němce, u něhož zprávami o vysokém počtu vojsk, které má Vlasov k dispozici /: které však byly přehnány:/ způsobily značný zmatek v jeho vedení“.*³¹⁶ Karel Kutlvašr si dle citované části byl vědom morální pomoci, jež byla důsledkem zapojení vlasovců v bojích. Morálkou povstalců mohla snadno otřást jakákoliv větší německá akce, nicméně k té nedošlo. Zároveň zapojení kdysi spřáteleného vojska bylo demotivujícím momentem pro německé vojáky.

Markovi za pravdu de facto dává jím citovaný autor Stanislav A. Auský, který přiznává, že *„je třeba mimo jakoukoliv pochybnost konstatovat, že hlavní tíhu bojů v Praze nesly jednotky pražských povstalců. My bychom potom neměli vedle vděčnosti a úcty k v Praze padlým vojákům ROA zapomínat na to, že v Buňáčenkově divizi bylo i 5000 hrdlořezů z Kaminského brigády, kteří se podíleli, jak již víme, na krvavém potlačení Varšavského povstání, kde se zúčastnili nesčetné řady zločinů na polském obyvatelstvu!“*³¹⁷ Historie není černobílá. Skutky vlasovců jsou známy, ale ve vytváření jejich obrazu je nutné uvádět vše, aby si čtenář byl schopen udělat vlastní obraz o popisovaných skutečnostech. To ale výše citovaný text neumožňuje, protože nabízí jen interpretaci ve formátu, kdy jim přizná zásluhu, ale na druhou stranu je emotivně vykreslí jako zločince. Marek opět přikračuje k manipulativnímu narativu.

Část věnovaná vlasovcům končí popisem osudů generálů Vlasova a Buňáčenka: *„Stejně tak nesmíme zapomínat na to, že Vlasov nebyl velkým zastáncem pomoci Praze a že šlo více o iniciativu Buňáčenkovu, na což bohužel stále často zapomínáme. Oba generálové však měli přesto zcela stejný osud. Zmocnily se jich sovětské orgány, které je transportovaly do Moskvy, kde byli spolu se sedmi dalšími spolupracovníky po formálním soudu 2. srpna 1946 oběšeni...“*³¹⁸ Pražská účast na povstání vlasovců shovívavost Spojenců nepřinesla a byli odsouzeni k trestu smrti jako vlastizrádci.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž.

V porovnání dvou legend o Pražském povstání se autor věnuje i krátkému tzv. maďarskému intermezzu, kdy se mohla kola dějin pohnout jinak a Praha mohla být osvobozena právě vojáky maďarské armády.³¹⁹

Podkapitola *Dostihy Stalinových ocelových koní* přináší porovnání postupu Rudé armády s armádou americkou ve výčtu dnů. K tomu autor dodává: „*O sovětském postupu na Prahu v květnu 1945 u nás vyšly od války desítky knih různé úrovně. Mnohé z nich však vedle oslavných fráží přinášejí četná konkrétní fakta o průběhu tzv. Pražské operace, která mohou zaujmout milovníka vojenské historie.*“³²⁰ Jednou z takových knih je například sborník vzpomínek přímých účastníků osvobození Československa Rudou armádou. Tento sborník nese název *Směr Praha*, uspořádal ho Zbyněk Kožnar a vydalo jej v roce 1960 nakladatelství Naše vojsko.

V knize *Směr Praha* se kromě vzpomínek na události před koncem války nachází i několik upomínek na poslední válečné dny. Za zmínku stojí vzpomínka maršála, tehdy generála, Rybalkova velícího armádě postupující na Prahu. Rybalkov popisuje postup Sovětů od Berlína přes Krušné hory. K vjezdu do Prahy zaznamenává toto: „*Byli jsme dobře informováni o událostech ve městě, a proto jsme v noci na 9. května zesílili nápor. Situace v Praze se zhoršovala každou hodinu. Hitlerovci krutě zacházeli s bezbranným obyvatelstvem. Na Pankráci házeli fašisté granáty do sklepů, kde se skrývali starci, ženy a děti, prošívali okna a dveře dávkami ze samopalů. V jiné čtvrti obsadili fašisté Lidový dům a zastřelili každého pátého Čecha, který v té době dlel v Lidovém domě, a ostatní vzali jako rukojmí. Když brali útokem pražské barikády, hnali před sebou rukojmí. Za svítání 9. května se vmísily do třeskotu samopalů a kulometů nové hrozivé zvuky: rachot housenkových pásů a hluk motorů. Do města vjížděly tanky. Srdce Pražanů se sevřelo úzkostí: nejsou to fašističtí tygři? Vždyť Rusové, jak se myslelo, bojují ještě někde u Drážďan a v Karpatech!*“³²¹ Tato citovaná pasáž má, přesně jak psal Marek ve své knize a jak bylo citováno výše, pravdu jen z části. Je faktem, že Němci zajali rukojmí v Lidovém domě, stejně jako to, že Sověti do Prahy přijeli ráno 9. května. Není však pravdou, že by se situace výrazně zhoršovala každou hodinu, jak bylo ukázáno už výše, i s ohledem na konec války. Stejně tak není

³¹⁹ Tamtéž. s.196.

³²⁰ Tamtéž, s.196.

³²¹ *Směr Praha* str. 530

pravdou, že by povstalci byli zcela bezbranní, ať už s ohledem na dřívější zapojení vlasovců, tak s ohledem na to, že byla již podepsána kapitulace německého vojska v Praze.

Do souvislosti Marek uvádí vzpomínku poválečného poslance Oty Hory: „*Časné ráno ve středu 9. května 1945 jsme ze svých krytů vyběhli na Českobudějovickou ulici, abychom srdečně uvítali sovětské tanky. Jeden z velících ruských důstojníků však místo úsměvu a pozdravu chvatně vyslovil první otázku, zda jsou již v Praze Američané a od kdy..*“ *Je vidět, že sovětská strana měla jedinou obavu v případě Prahy – nikoliv, zda bude nacisty zničena, ale zda do ní jako první nepřijedou Američané! V roce 1991 to přiznal i sovětský historik Ivan Pop slovy „Pražská operace je proto spíše politickou než vojenskou operací...“*³²² Vzpomínce poslance Hory předchází popis ocenění prvního sovětského vojáka, jehož noha vstoupila do Prahy – od Josifa Stalina získal titul Hrdina SSSR. V tomto kontextu poslancova vzpomínka skutečně svádí k interpretaci mocenských zájmů Sovětského svazu.

V podobném duchu se nese například i výklad pamětní desky umístěné na podstavci tanku T-23 na dnešním náměstí Kinských na pražském Smíchově.³²³ Proto by mohla být pravdivá i slova historika Popa. Osudu tanku se Marek také věnuje. Přibližuje jeho osud i s popisem skutečnosti. Tank není tím „legendárním“ T-23, je to tank T-24, jemuž jen přepsali číslo na věži. Poté přináší i vývoj jeho příběhu po roce 1989, kdy jej sochař David Černý nabarvil na růžovo. Součástí je i zmínka o záměru z roku 1991, kdy část veřejnosti chtěla nahrazení tanku pomníkem generála Vlasova a druhá část chtěla nechat pomník Rudé armádě. Jejich spor autor uzavírá následovně: „*A tak obě zkamenělé legendy o osvoboditelích Prahy z května 1945 dále přežívají. Ta o obětavých zachráncích města v tancích s rudou hvězdou na straně krajních komunistů a ta druhá o nezištném „osvobození“ města generálem Vlasovem na straně krajních antikomunistů. Obě strany by si však již mohly konečně uvědomit, že každá sebelepší legenda bývá vždy jen z části pravdivá...*“³²⁴ Tento přístup by

³²² Tamtéž, s. 197

³²³ Nápis v azbuze odkazoval ke vzpomínce na hrdinství vojáků, kteří padli za svobodu velké sovětské vlasti. Tento nápis se často interpretuje jako památník sovětského vlivu na Československém území. Tank, jenž navíc nebyl tím, který vjel jako první do Prahy, směřoval hlavní k západu a zároveň měl popřít roli vlasovců, jak uvádějí v časopise Dějiny a současnost Koldinská, Marie – Šedivý, Ivan. *Smíchovský tank. Jsem zvláštní pomník, a já to vím*, Dějiny a současnost 1/2005 [cit. 13.3. 2021]. Dostupné online z: <https://web.archive.org/web/20060721171002/http://dejiny.nln.cz/archiv/2005/012005-10.html>

³²⁴ MAREK, J. *Barikáda z kaštanů*, s. 202

měl být součástí vzdělávání již na druhém stupni základní školy, kdy je žák schopen analyzovat informace a podle toho s nimi pracovat. Nekritické přijímání informací pouze přiživuje životnost těchto legend.

Nicméně k pohledu ze strany poslance Hory, stejně jako předtím u vlasovců, přidává autor druhou stranu mince. Podle Marka je nutné rozlišovat mocenské hry Sovětů a nezapomínat přitom na padlé řadové sovětské vojáky: „*Tato skutečnost by nám neměla unikat ani dnes, kdy se často snažíme na tuto skutečnost za každou cenu zapomenout. Je však třeba také vždy zároveň důrazně říci, že sovětské velení nevyslalo své vojáky k Praze z důvodů ryze vojenských či z lásky k českému národu, ale naopak z důvodů politických, aby na tento národ získal Sovětský svaz trvalý politický vliv (viz srpen 1968.)*“³²⁵ Lidské životy, často zničené kvůli malichernosti, je nutné si připomínat, nehledě na politickou orientaci momentální doby.

3.2.12 Vstup Sovětů do Prahy

Toto autor potvrzuje i v závěru podkapitoly věnované sovětskému vstupu do Prahy: „*To ovšem neznamena, že bychom se měli bez úcty odvracet od několika desítek padlých sovětských vojáků v pražských ulicích 9. května 1945 a především popírat zásadní podíl sovětské armády na porážce německého nacismu, který zcela vážně počítal s likvidací českého národa jako celku. ... Je to sice pro ty, kteří museli prožít dlouhá léta v komunistickém režimu, malá útěcha, ale zároveň si musíme uvědomit při pohledu na únor 1948, že zde šlo opět především, podobně jako v srpnu 1968, o selhání českých politiků, a nikoliv celého národa, včetně většiny bývalých bojovníků z pražských barikád*...“³²⁶ Tento postoj je však důležitý připomínat i ohledně vlasovců a všech národům bojujících nejen o Prahu, ale na celém našem území při osvobození na konci války. O roli politiků je možné vést diskuse. Je otázkou, jak by vypadal politický vývoj Československa bez únorové demise demokratických ministrů či bez zásahu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. O tomto, stejně tak jako o mnichovské dohodě, se lidé dohadují již dlouho a řešení je vždy jen kontrafaktuální historií. Opět je nutné zdůraznit, že k problematice je nutné přistupovat nestranně.

³²⁵ Tamtéž, s.197

³²⁶ Tamtéž.

3.2.13 Po kapitulaci

Podkapitola *Skončeno, podepsáno* s podporou přiloženého kapitulačního protokolu popisuje, jak došlo k jeho podepsání. Samotný akt proběhl 8. května 1945. Z české strany zaručoval volný odchod německých jednotek, z německé v dodatku k protokolu potvrzenou samotnou aktivitu generála Toussainta v případě zastavení odporu německých jednotek.³²⁷ Sedm českých zástupců tedy vyjednálo s jedním německým konec bojů o Prahu. Tento moment tedy vyvrací tvrzení Sovětů o nezbytné pomoci povstání. Naopak podporuje výklad událostí jakožto osvobození Prahy povstalci. Němci, včetně německého civilního obyvatelstva, podle Markova tvrzení zahájili ústup z Prahy 8. května v 17:00 a pokračovali přes celou noc.³²⁸ Z tohoto důvodu se Sověti v Praze setkali pouze s minimálním odporem.

Závěrem se autor věnuje samotné interpretaci povstání v době komunistické vlády i s pojetím vysídlených Němců. Epilog pojmenoval *Povstání v zajetí lhářů a hlupáků*, kdy v závorce dodává *Od komunistických lží a zločinů až po mystifikace landsmanšaftu*.³²⁹ K tvrzení o komunistech v textu dodává: „*Komunistický režim úporně živil ve vědomí české společnosti s cílem nutit ji k permanentnímu otrockému vděku jednorozměrnou legendu o tom, jak sovětsí vojáci na poslední chvíli zachránili Prahu a tisíce českých životů. Málokdo si dnes uvědomuje fakt, že naopak čeští povstalci pomohli uspišit rozklad německého týlu a významně uspišit konečnou porážku nacistických vojsk a uchránit tak životy mnoha sovětských vojáků! Tuto skutečnost v současné době připouštějí i mnozí vojenští historikové, a proto povstání řadí mezi významné akce v závěru války v Evropě. Bohužel tento pohled nikdy nesdíleli v rozhodujících meznících našich dějin vládcové moskevského Kremlu...*“³³⁰ Tomuto předchází popis situace, k níž došlo díky Pražskému povstání. Německé plány byly narušeny a silná německá armáda se tak již nemohla soustředit na boj proti postupujícím Spojencům, ale musela řešit i probíhající pražské události. Pro interpretaci je však důležité, že v celé knize se Jindřich Marek věnuje postoji k událostem z pohledu komunistů. Nejen tedy na samém konci knihy.

³²⁷ Tamtéž, s. 211

³²⁸ Tamtéž, s. 212

³²⁹ Tamtéž, s. 220

³³⁰ Tamtéž, s. 221

K tomuto cituje i Leonida Brežněva ze vzpomínek Bohumila Šimona. Při oslavách bolševického převratu v listopadu 1968 mu měl sdělit, že: *„Jednou jsme tu zem dobyli a nemůžeme se ji vzdát. A je nám lhostejné, kdo tam bude žít. Jestli Češi, nebo nějaký jiný národ.“* Z tohoto důvodu tedy došlo k srpnové okupaci a nastolení tzv. Brežněvovy doktríny.

Toto však mohlo podle Marka vypadat jinak: *„Pražské povstání v květnu 1945 tyto plány stalinistů, byť bezděčně, málem zhatilo, a proto jeho nejvýznamnější aktéři museli za to, vzhledem až k patologické mstivosti, kterou se vyznačují pravověrní komunisté, zaplatit tvrdou daň.“*³³¹ Plány komunistů však nicméně vyšly, i když na rozdíl od jiných východoevropských států se u nás k moci nedostali dosazením Sověty, ale skrze legální volby. Únor 1948 pak jejich moc jen definitivně upevnil.

Tvrdou daní je míněn osud nekomunistických povstalců, zejména z řad jejich velitelů. Nejznámějším osudem je uvěznění Karla Kutlvašra, poprava Jaromíra Nechanského³³² či zákaz přednášení pro předsedu České národní rady, prof. Pražáka.³³³ Vězením si prošel i místopředseda ČNR komunista Josef Smrkovský. Ten po návratu na svobodu opět přikročil ke stranické práci a v roce 1968 se stal předsedou Národního shromáždění. Poválečnému osudu aktérů povstání se autor věnuje i v příloze knihy, kdy detailněji přibližuje celý jejich život.³³⁴ Kromě pohledu českých účastníků tak přidává i pohledy významných vedoucích německé armády.

Část věnovanou osudům účastníků Marek ukončuje shrnutím proměn interpretace za období od konce války: *„Od povstání uplynulo již šedesát let, ale jeho obraz je dodnes zahalen mlhovinou nejen našeho současného pokleslého postmodernistického pohledu na minulost, ale především také tím, že u nás existují a budou již asi navždy existovat a soupeřit tři základní a zcela rozdílné pohledy na tuto významnou osudovou událost, kdy vedle komunistické propagandistické verze o vedoucí roli komunistů a osvoboditelské legendě o Rudé armádě a úmyslně začerněné reality v rozměru masarykovsko-čapkovského národního étosu, kdy povstání bylo vyústěním několikaletých aktivit domácího odboje a zcela logickou reakcí brutálně utlačovaného národa, zde budou žít i malověrné čecháckovské výklady, který*

³³¹ Tamtéž, s. 222

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž, s. 223

³³⁴ Tamtéž, s. 354

*dnes tak dobře vyhovují výkladům některých našich nových „přátel“ v zahraničí. Historie pražského povstání prošla, jak již bylo několikrát řečeno, několika etapami falšování, ve kterých hráli dlouho prim komunisté.*³³⁵

Kniha *Barikáda z kaštanů* vyšla v roce 2005, stejně jako například kniha Stanislava Kokošky. Povstání s ohledem na vývoj společnosti je interpretováno různě, ovšem je třeba stavět se k nim stejně kriticky, bez ohledu na dobu, kdy kniha vyšla. Opět dochází i k slovnímu napadení těch autorů, kteří se ve svém výkladu přiklání k jednomu ze zmíněných pohledů. Například tvrzení o masarykovsko-čapkovském pohledu není ničím podloženo. Pro účely „čecháčkovského“ výkladu pro zahraniční „přátele“ také ne, nicméně se mu věnuje i s ohledem na vzpomínky JUDr. Františka Schwarzenberga. Přidává další část podloženou dopisem čtenářů z deníku *Mladá fronta DNES* z roku 1994, kdy autor dopisu tvrdil, že Rudá armáda Prahu „osvobodila“ jen proto, že začalo povstání, jinak by si Prahy Sověti nevšimli.³³⁶ Autora Marek nazývá „mudrlantem“ a shazuje jeho názor řečnickými otázkami, které mají podpořit autorův názor s nezměnitelným osudem Prahy a Československa. Nepřekládá ale žádné argumenty pro podložení svého tvrzení, když nebereme v potaz předchozí části knihy.

3.2.14 Závěr

Poslední odstavce knihy jsou věnovány shrnutí, jež jsou stále i po dlouhé době od konce války podle autora aktuální: *„Musím tuto knihu uzavřít hořkým konstatováním, že pražské povstání v květnu 1945 sice neporazili němečtí nacisté a na rozdíl od Varšavy si nemohli z mnoha důvodů jej nechat vykrvácat ani sověští stalinisté, kteří svou mistrnou demagogií přesvědčili důvěřivé americké politiky a velitele, že „eto jejich dělo“... Přesto bylo pražské povstání z května 1945 v průběhu šedesáti let hned několikrát opakovaně poraženo – samotnými Čechy! Ovoce povstání, proti přáním prezidenta Beneše a profesora Pražáka nesmělo bohužel z mnoha důvodů zůstat čerstvé a nestalo se jistinou národní samostatnosti. Touha mnohých upínat se včera i dnes k různým „mohutným dubiskům“ tomu brutálně zabránila a stále brání.*³³⁷ Již zmíněné události kolem vztyčování pomníku vlasovcům v Řeporyjích či odstranění sochy maršála Koněva dávají Markovi za pravdu.

³³⁵ Tamtéž, s. 224

³³⁶ Tamtéž, s. 273

³³⁷ Tamtéž, s. 274

Stále se nacházejí lidé věřící jedné či druhé straně. Je proto úkolem nejen historiků, ale zejména učitelů základních a středních škol naučit společnost kritickému myšlení, které umožní kritický pohled na výsledky povstání.

Marek knihu *Barikáda z kaštanů* uzavírá přáním: „*Budiž nám to alespoň užitečným poučením a podnětem k studiu věčných proměn naší národní malověrnosti, sobectví, intelektuální elitářské zaslepenosti i pouhé lenosti přemýšlet a bránit se jevům, které poškozují nejen památku našich předků, ale také, byť zastřenou formou, pronikají i do našich životů. Nenechme si vykrádat naše dějiny a nedivme se autorovi této knihy za jeho odpor k výrobě jejich falešných obrazů, protože platilo, platí a bude vždy platit Orwellovo Kdo kontroluje minulost, kontroluje i budoucnost.*“³³⁸ Přání vystihuje nutnost kritického pohledu na věc. Nicméně je zde důležité položit si otázku, zda autor sám svým přiznaným odporem k výrobě falešných obrazů nevytvořil vlastní, přehnanou kritikou poznamenaný pohled.

Kniha je důležitou součástí seznamu děl věnovaných historii povstání. Autor často dává znát svůj odpor k pohledu komunistických vykladačů událostí Pražského povstání. Neexistující poznámkový aparát dílo řadí do populárně-naučné literatury, byť je na konci seznam pramenů a literatury, nicméně bez přesně citovaných zdrojů. Na kvalitě také ubírají často využívané nedokončené výpovědi na konci odstavců, naznačené třemi tečkami, které nechávají čtenáře zapojit fantazii a tvořit si své vlastní závěry.

Podtitul knihy, *Pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové povstání*, je naplněn, protože Jindřich Marek věnuje více prostoru běžným povstalcům a jejich osudům v průběhu květnových dní.

Stejně tak je součástí knihy reakce na komunistickou interpretaci povstání. Jak z pohledu politického, tak z pohledu skutečného zapojení a vedení bojů na barikádách.

Motivací Jindřicha Marka byla dle výše citovaných částí snaha přiblížit povstání ze strany běžných obyvatel Prahy, kteří se zapojili do boje bez patřičné výzbroje. Přestože Marek využívá stejné fráze a manipulativní slova jako například Karel Bartošek, cílí je tentokrát právě na obyčejné lidi. Značně kritický je právě k interpretaci role komunistů z pera komunistických autorů, což může vytvářet další motivační prvek.

³³⁸ Tamtéž, s. 274

3.3 Stanislav Kokoška – Praha v květnu 1945

Dílo Stanislava Kokošky vydané v roce 2005 přináší další z pohledů na průběh květnových dní. Jedná se o historika z Akademie věd a v současné době také pracovníka Ústavu pro studium totalitních režimů, kde se specializuje na období od mnichovské dohody do konce druhé světové války.

Přesto, že Stanislav Kokoška před rokem 1989 nepublikoval, se problematice Pražského povstání věnuje dlouhodobě a řada publikovaných studií je shrnuta právě v této jeho knize.

3.3.1 Knižní úvod

Z úvodního slova vyplývá, že motivací pro napsání knihy bylo hlavně množství nepravdivých informací, které mají svůj původ v éře komunistické vlády.³³⁹

V kapitole nazvané *Na politické křižovatce* jako jediný připomíná situaci, ve které se odboj ocitl v roce 1944, kdy: „Česká národní rada tak od počátku vznikala jako názorově vyhraněný politický orgán, v němž klíčové postavení zaujímali komunisté a levicoví sociální demokrate. K tomu nedošlo náhodou. Byl to logický obraz stavu domácího hnutí odporu, v němž po rozbití Přípravného revolučního národního výboru gestapem v létě 1944 chyběla ilegální organizace, která by mohla být svou autoritou komunistům rovnocenným politickým partnerem.“³⁴⁰ Tímto Kokoška dokládá komunistické tvrzení o možnostech komunistů jako jediné strany s jasným cílem (viz výše v této práci). Proto také „vznik České národní rady byl tudíž nesporným úspěchem domácího vedení KSČ, které se po zásazích gestapa znovu obnovilo teprve v prosinci 1944.“³⁴¹

Součástí komunistických plánů byla mimo jiné i tvorba národních výborů, které skutečně z jejich iniciativy vznikaly.³⁴² Vliv v České národní radě komunisté cíleně budovali a o ten poté opřeli i prosazování svých plánů.

³³⁹ KOKOŠKA, S. *Praha v květnu 1945*, s.7

³⁴⁰ Tamtéž, s. 10

³⁴¹ Tamtéž.

³⁴² Tamtéž, s.11

Kokoška se také věnuje pozici Československa mezi Londýnem a Moskvou. Přibližuje situaci, v níž se exilová vláda ocitla po mnichovské dohodě a také po uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem.³⁴³

3.3.2 Česká národní rada

V kapitole *V České národní radě* popisuje autor situaci, kdy se ČNR musela prosadit a vymezit vůči konkurentům. Tento moment je zmíněn i v jiných knihách. Kokoška důvod úspěchu vidí v následující části: „*V ilegální třísť, v níž na jaře 1945 vězel domácí odboj, však Česká národní rada bezesporu představovala nejvýznamnější uskupení. Patřily k ní některé skutečně významné organizace a na rozdíl od jiných ilegálních center splňovala další nezbytnou podmínku k tomu, aby mohla aspirovat na vedoucí postavení: Jako jediná měla ve svém středu zástupce komunistické strany, takže v tomto ohledu odpovídala obecně prosazovanému konceptu Národní fronty. Oproti potenciálním konkurentům disponovala také další velkou výhodou, která spočívala v radiotelegrafickém spojení s Londýnem.*“³⁴⁴ Střídmě popisovaná situace, v níž se ČNR vyskytovala, působí ve srovnání s komunistickým pojetím v jiných knihách nezávisle a bez jakýchkoliv tendencí. Spojení s Londýnem navíc bylo v tu chvíli vnímáno jako důležité ještě z pohledu možné pomoci se zásobováním zbraněmi. Stav v tomto specifiku byl tristní, na což upozornil i Jaromír Nechanský.³⁴⁵

Momentem, jenž je také vynechán v knihách z komunistické éry, je volba předsedy ČNR. Je to zajímavé z důvodu, že to byli právě komunisté, kdo Alberta Pražáka na tuto pozici dostali. Kokoška k tomu píše: „*Politický tandem KSČ – ÚRO skutečně fungoval a uplatnil se například při hledání vhodného předsedy České národní rady. Touto otázkou se zabývalo prozatímní ústřední vedení KSČ na své schůzce 29. dubna 1945. Kandidaturu profesora Alberta Pražáka zřejmě navrhl Lumír Čivrný, který měl v ÚV KSČ na starosti otázku České národní rady.*“³⁴⁶ Ústřední rada odborů díky své činnosti v ČNR a také tomu, že to byli komunisté, pomohla i KSČ v prosazení vhodných momentů. K volbě Pražáka do čela se komunisté nehlásili. Důvody mohou být rozličné a spekulativní, nicméně pro obraz povstání

³⁴³ Tamtéž, s. 22

³⁴⁴ Tamtéž, s. 37

³⁴⁵ Tamtéž, s. 36

³⁴⁶ Tamtéž, s. 39

se jim lépe hodil člověk apolitický, komunista vedoucí ČNR by mohl vzbuzovat daleko větší vášně.

3.3.3 Vojenská otázka povstání s ohledem na postup spojeneckých armád

Kapitola nazvaná *Od vojenských buněk k organizaci* přibližuje přerod a tvorbu povstalecké ozbrojené složky, kdy však Kokoška komunistickou roli téměř nezmiňuje, vyjma role sovětského velení.

Důležitější s ohledem na roli Rudé armády v osvobození Prahy je kapitola *Praha na politické mapě Evropy*. Stejně tak jako i v dalších knihách vydaných po roce 1989 přibližuje Kokoška situaci, kdy Američané jednali se Sověty o konečné podobě demarkační linie.

Byli to zejména Britové, kdo nejvíce bojoval o to, aby západní armády osvobodily co nejvíce území. Britský ministerský předseda Winston Churchill si byl vědom moci, jež následovala postup Rudé armády. Toto potvrzuje i citace britského vyslance Philipa Nicholse, jenž měl britské cíle vůči Československu definovat první větou, kdy bylo nutné zajistit, aby se ČSR nestalo součástí sovětské sféry vlivu.³⁴⁷

Stejně jako Rudolf Ströbinger i Kokoška přináší citaci z telegramu, jenž odeslal generál Eisenhower 30. dubna Sovětům. V něm potvrdil, že osvobození východní části Labe a Vltavy ponechává na Sovětech.³⁴⁸ Tuto kapitolu Kokoška uzavírá poznámkou generála Pattona z jeho deníku poté, co dostal rozkaz nepřekračovat dohodnutou linii: „... *příčinu tohoto rozhodnutí: „Eisenhower si nepřeje v této pokročilé době žádné mezinárodní komplikace...*“³⁴⁹

3.3.4 Pohled na situaci před povstáním

Na cestě k povstání je další kapitolou, jež popisuje první květnové dny vedoucí k 5. květnu. V této části je popisována jednak situace v Praze, ale i postup Američanů i Rudé armády.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 58

³⁴⁸ Tamtéž, s. 63

³⁴⁹ Tamtéž, s. 69

Část je věnována i setkání K. H. Franka s Richardem Bienertem. Na něm ráno 5. května: „K. H. Frank hovořil s Bienertem v přítomnosti generála Toussainta, se kterým předtím řešil vojenské otázky. Nejspíš si uvědomoval tragikomičnost celé situace, alespoň v tomto duchu vyznívaly jeho uštěpačné poznámky. Sám nejspíš konstatoval, že „protektorát jako státní forma přestal existovat“ a „tvoří se nový československý stát.“ jako německý státní ministr proto nyní musí „pracovati s novou československou vládou, nikoli se starou vládou protektorátní,“ a jeho jediným úkolem je „uvést jen tvoření státu do nových poměrů“.³⁵⁰ K této schůzce se vztahuje i legenda zmíněná například v internetové encyklopedii *Wikipedia* o tom, že Frank měl Bienertovi nabídnout vznik Českomoravské republiky v hranicích protektorátu. Kokoška však o tomto nehovoří, přestože se jedná o citované vyjádření generála Toussainta. Vyjádření o konci protektorátu je přesto důležité s ohledem na vývoj povstání, protože tím se okupantům změnil cíle bojů proti povstalcům. Již jim nešlo o potlačení povstání jako spíše o volný odchod z Prahy na západ.

Stanislav Kokoška přibližuje i situaci bezprostředně po zahájení povstání vysíláním z rozhlasu. Autor nezmiňuje výraznou roli komunistů v počátku povstání, což později potvrdí i Klement Gottwald. O situaci v ČNR píše: „Překotným vývojem událostí však byla zaskočena především Česká národní rada. V průběhu dopoledne reagovala ještě v duchu svých výzev z předchozího dne, které apelovaly, aby se lidé nedali vyprovokovat k předčasným akcím. Tak postupoval především Josef Smrkovský, který se od deseti hodin účastnil ve Škole práce na Tylově náměstí plánované porady zástupců ilegálních buněk z průmyslových závodů v Praze a jejím okolí. Ve svém improvizovaném vystoupení informoval o existenci České národní rady a podpořil i autoritu Ústřední rady odborů, která měla rozšířit svou strukturu do všech závodů. Avšak za situace, kdy již napětí na pražských ulicích vrcholilo a jeho atmosféra se přenášela i do zasedacího sálu, se ani jemu nedařilo přesvědčovat delegáty o tom, že je nutno čekat na zlepšení vojenské situace v Praze, na přiblížení front a na shoz slíbených zbraní. To už se i ve Škole práce vědělo, že na ulicích se střílí...Bylo tedy rychle přijato rozhodnutí obsadit továrny, odzbrojit werkschutz, ustavit závodní rady a čekat na další pokyny.“³⁵¹ Tímto potvrzuje informace z jiných knih. Komunisté tedy, i přes své proklamace revolučnosti a lidovosti povstání jako první větší akt

³⁵⁰ Tamtéž, s. 111

³⁵¹ Tamtéž, s. 118

v probíhajícím povstání, přijali usnesení o čekání a odzbrojení pracovní stráže v továrnách. Vyčkávání nesvědčí o rozhodnosti, se kterou tuto dobu operují komunističtí autoři.

Reakce ČNR na volání rozhlasu o pomoc se nesla na vlně vzrušení, proto: „*K rozhlasové budově na Vinohradech odejel okamžitě místopředseda Smrkovský, kterého doprovázelo několik členů vojenské komise v čele s Nechanským a Davidem. Veleslav Wahl okamžitě vydal rozkaz 1. četě Zpravodajské brigády, aby i beze zbraní okamžitě vyrazila k rozhlasu. Skutečný důvod mise zřejmě neznal ani Nechanský, který se domníval, že Smrkovský ve studiu přednese provolání České národní rady. Podle vzpomínek Václava Davida, jenž ve vojenské komisi zastupoval ilegální KSČ, však hlavním cílem bylo „ovlivnit vysílání a zarazit zmatené a rozporné zprávy různých pravicových a jiných elementů, které se do rozhlasu dostaly.“*³⁵² Z toho vyplývá již výše zmiňovaný boj proti politickým oponentům, kteří byli označováni za vnitřní nepřátele. Ve chvíli, kdy pro průběh povstání byly důležitější jiné zprávy, měli komunisté usilovat o ovlivnění zpráv ve svůj prospěch.

3.3.5 Pohled na boj na barikádách

Situací v pražských ulicích se zabývá kapitola *Noc a jitro barikád*. Jedná se především o popis situace bez ohledu na politický vliv ČNR. V rámci toho je zde i zohlednění stavu vojenských velitelství Bartoš a Alex a také situace na německé straně.³⁵³ Tento výklad je v rovině interpretace role komunistů bez proklamací a jejich zapojení je zde opět minimalizováno.

Reakce se od Kokošky dočkal údajný postoj Josefa Smrkovského, kdy „*podle pozdější oficiální legendy měl v této době Josef Smrkovský již několik hodin razit heslo: „Barikády, stavět barikády“! ve skutečnosti panovaly v České národní radě o situaci v Praze jen mlhavé představy*“.³⁵⁴ Původcem této fámy je autorem uvedený zdroj. Jedná se o článek Augusty Müllerové vydaný v *Hlasu osvobozených* k prvnímu výročí povstání. Podobná interpretace událostí povstání je typická pro komunistické vykladače dějin.

³⁵² Tamtéž, s. 119

³⁵³ Tamtéž, s. 133

³⁵⁴ Tamtéž, s. 135

To pokračuje i v kapitole *Wallenstein útočí*, která pojednává primárně o vojenské akci nacistů na potlačení povstání. Část je věnována i rozhovorům ČNR s K. H. Frankem. Po jednání generála Kutlvašra a dr. Kotrlého s Frankem přednesli jeho požadavky Radě. Ta po tlaku komunistů vyškrtla záruku bezpečnosti německých civilistů, za což se měl přimluvit i kapitán Nechanský.³⁵⁵ Na konci této kapitoly je připravena půda pro nástup vlasovců. Na rozdíl od jiných knih zde Kokoška přímo cituje z dálnopisu mezi generály Pücklerem a Schörnerem, kteří jednání Vlasova předpokládali jako pouhé nedorozumění.³⁵⁶

3.3.6 Vlasovci a jejich role v povstání

Vlasovcům v této knize není věnována pouze jedna kapitola, ale rovnou dvě. První z nich přináší popis situace, v níž se vojáci ROA ocitli po boji na řece Odře.³⁵⁷ Jedná se tedy o rozbor jejich činnosti do chvíle, než zasáhli do bojů v Praze.

Zapojení do povstání se věnuje kapitola *Nečekaný spojenec*. V ní Stanislav Kokoška popisuje vojenský postup vlasovců ku Praze. Vliv komunistů na Českou národní radu se projevil v tom, že: „*Smrkovský měl již zformulovanou konkrétní představu o vymezení pravomocí mezi Českou národní radou a velením Ruské osvobozené armády. Nikdo z přítomných proti ní nevzněl žádnou námitku, a proto byl na zasedání přizván kapitán Antonov, aby se seznámil s jednotlivými body návrhu.*“³⁵⁸ Antonov s body souhlasil. Tento moment je připomínán i v jiných knihách. Důležité pro interpretaci je to, že s tímto Smrkovský počítal a byl na setkání s vlasovci připraven dopředu.

Stejně tak i další knihy zmiňují děkovaný dopis ČNR určený vlasovcům za pomoc v boji, s čímž měli komunisté problém, jak již bylo uvedeno taktéž výše. Když mělo dojít na odeslání dopisu tak „*proti odeslání dopisu se ale teď postavil komunista Václav David, jenž připomínal Vlasovovu minulost a obviňoval jej, že se chce pouze „chlubit cizím peřím“. S dopisem nesouhlasili ani zástupci Ústřední rady odborů, kteří už 6. května večer získali ze smíchovské továrny Tatra text Vlasovova protibolševického letáku „Bratři Češi a Rusi!“ Josef Kubát připomínal, že v čele Ruské osvobozené armády stojí člověk, jenž nedodržel vojenskou přísahu, a „věc Vlasov by mohla mít nedozírné následky pro stanovisko SSSR.“*

³⁵⁵ Tamtéž, s. 149

³⁵⁶ Tamtéž, s. 155

³⁵⁷ Tamtéž, s. 91

³⁵⁸ Tamtéž, s. 171

*Nakonec Česká národní rada zvolila za přispění Josefa Smrkovského šalamounské řešení. Oficiální děkovný dopis byl přestylizován na list průvodní, v němž ubylo na srdečnosti a neděkovalo se v něm přímo generálu Vlasovovi, ale jen jeho vojákům.*³⁵⁹ Stanislav Kokoška tedy s ocitováním pramene potvrzuje již dříve zmiňovanou roli komunistů. Ti se báli o interpretaci děkovného dopisu ze strany Sovětského svazu a tím i o osud politické kariéry, jenž by nevyhnutelně po upadnutí v nelibost nebyl příznivý. O tom svědčí i tlak Sovětů na vyšetřování nekomunistických členů ČNR po roce 1946.

Oproti dalším knihám tak Stanislav Kokoška přináší i zřejmě rozhodující dokument, jenž ovlivnil postoj České národní rady vůči vlasovcům. Jedná se o telegram od ministra londýnské vlády Huberta Ripky. Ten v depeši sděluje následující: *„Bud'te krajně opatrní vůči pomoci ruských jednotek pod vedením Vlasovových důstojníků. Vlasov je právem pokládán Sověty za zrádce. Můžete být ve styku s ruskými vojáky, kteří bojují proti Němcům, ale zdrženliví vůči jejich důstojníkům, a jakmile je Vám možno, tyto důstojníky zajistěte, jinak by nám mohli vzniknouti velké komplikace se sovětským spojencem.*³⁶⁰ Z této zprávy tedy jasně plyne, jaké obavy panovaly i v Londýně ohledně spojení uznávaného reprezentanta československé vlády a vojáků ROA. Toto vyjádření přineslo prospěch komunistům, kteří byli po celou dobu účasti vlasovců proti jakýmkoliv závazkům.

Po této zprávě navíc i snaha vlasovců opadla. Ruská osvobozená armáda v tu dobu již měla zprávy o vývoji z francouzské Remeše. Z toho důvodu: *„Samozřejmě se tak otvírala staronová otázka, zda se vlasovcům nakonec podaří zachránit v americkém zajetí*³⁶¹*.”* Další rozhodující zprávou pro ně bylo to, že *„americké jednotky zastavily svůj postup do českého vnitrozemí a že Praha leží v pásmu, které osvobozuje Rudá armáda. Po této zprávě již generálu Buňáčenkovi nezbývalo nic jiného, než vydat rozkaz ke stažení celé divize na západ.*³⁶²

3.3.7 Ohlas povstání v Londýně a Košicích

Vypuknutím povstání byli vyjma samotných odbojářů na území Prahy překvapeni i zástupci exilové vlády v Londýně a také členové vlády v Košicích. Hubert Ripka proto byl

³⁵⁹ Tamtéž, s. 176

³⁶⁰ Tamtéž, s. 182

³⁶¹ Tamtéž, s. 182

³⁶² Tamtéž, s. 183

pověřen komunikací s Prahou.³⁶³ Podobné to bylo na východě Slovenska: „*Také v Košicích vyvolalo vypuknutí pražského povstání značné vzrušení. Zatímco pro československé komunisty v čele s Gottwaldem byla nečekaná zpráva příčinou značných obav, prezident Beneš a většina ministrů ostatních politických stran ji přivítali s neskryvaným nadšením. Pro jedny i pro druhé se znovu otevřela klíčová otázka: která spojenecká armáda vstoupí jako první do Prahy? ... Komunisté se obávali především o svůj politický jízdní řád, který si připravili pro nejbližší období.*“³⁶⁴ Z tohoto úvodu do kapitoly věnované popisu situace mimo území Prahy je patrný podobný duch, jaký zavládl i mezi českým odbojem přítomným v bojujícím hlavním městě. Tímto také Kokoška potvrzuje, že povstání nebylo cíleně vyvolané či řízené exilovými politiky.

Rozebírá i postup Američanů a jejich zastavení na demarkační linii. K tomu připojuje postoj britského premiéra Churchilla.³⁶⁵ Jedná se o již zmiňovanou žádost Britů o to, aby to byly západní armády, kdo osvobodí Prahu, popř. kdo bude zásobovat povstalce bojující na barikádách. O jejich pomoc usilovalo i vedení ČNR i skrze pražský rozhlas.³⁶⁶

Dle Kokošky se Eisenhower tou dobou soustředil na dovedení německé vlády vedené admirálem Karlem Dönitzem ke kapitulaci. K tomu 7. května vydal rozkaz, „*v němž svým jednotkám nařídil zastavit okamžitě veškeré útočné operace s výjimkou přesunů nutných pro plnění okupačních úkolů.*“³⁶⁷ Tímto propojením podpořil již zmiňované rozhodování vlasovců o odchodu z Prahy na západ.

3.3.8 Konec povstání a příjezd Rudé armády

Rozhodujícímu momentu pro ukončení bojů v Praze věnuje Stanislav Kokoška samostatnou kapitolu. V ní popisuje vyjednávání České národní rady se zástupcem německé armády Rudolfem Toussaintem. Přináší ucelený a nezaujatý výklad události, jež vedla ke kapitulaci německých vojsk. Stejně jako i v jiných dílech zde zmiňuje roli, jakou v tomto jednání sehráli komunisté, zejména pak Josef Smrkovský: „*... Česká národní rada již v plném složení začala projednávat celý komplex rýsující se dohody. Hned v úvodu*

³⁶³ Tamtéž, s. 185

³⁶⁴ Tamtéž, s. 186

³⁶⁵ Tamtéž, s. 190

³⁶⁶ Tamtéž, s. 191

³⁶⁷ Tamtéž.

Nechanský konstatoval, že lze vyjít z toho, že kapitulace podepsaná v Remeši je v platnosti a Toussaintův návrh by se dal přijmout jako jakási dočasná modalita. Smrkovský napřed zopakoval německé požadavky a dodal, že „kdybychom nepřijali jejich návrh, museli by pokračovat v boji a použít pěti divizí, které mají kolem Prahy“. ... Po krátké diskusi se Česká národní rada rozhodla přistoupit na německé podmínky.“³⁶⁸ K tomuto se vrací například i Karel Bartošek. Josef Smrkovský mu ve vzpomínkách měl sdělit, že mu přeci záleží na osudu starodávného města i jeho obyvatel. Proto souhlasil s německými podmínkami, byť se tím, že nebyl účasten podpisu, vyhnul tlaku Sovětského svazu v prvních letech po válce.

Na rozdíl od ostatních autorů věnujících se Pražskému povstání Kokoška nevěnuje příjezdu Rudé armády větší pozornost. Zmiňuje postup tanků směrem od Mostu, poté vstup do města po půlnoci 9. května a následný boj hlavně v oblasti Dejvic proti jednotkám Němců, které nestačily z Prahy odjet. Situace ale byla už klidnější předtím, což popisuje takto: *„Povstalecká Praha si sice poprvé vydechla již 8. května večer, když bylo uzavřeno příměří a z města začaly odcházet německé jednotky. Teprve příjezd Rudé armády však Pražanům dal pocit bezpečí a umožnil jim radovat se ze znovu nabyté svobody.“*³⁶⁹ V knize tak chybí bilancování o osvobození Rudou armádou jinak typické pro většinu ostatních autorů. Dle citované části je možné soudit, že role Sovětů byla podle Kokošky spíše v rovině psychologické pomoci, což potvrzuje i konečný výčet ze vzpomínek jednoho z povstalců, který noc z 9. května na 10. považuje za první noc osvobozené vlasti. Nicméně je zde prostor pro diskusi a je na čtenáři, aby z posledních stran vyvodil svůj vlastní závěr ve věci osvobození města.

Kniha Stanislava Kokošky přináší jako jediná události podložené s přesně ocitovanými zdroji. Ve srovnání s publikací Jindřicha Marka vydanou stejného roku je Kokoškova kniha nejen kvalitnější, ale i prosta podsouvání vlastních myšlenek, kdy u Marka je zřejmá jistá averze vůči komunistům, případně vůči interpretování průběhu povstání komunistickými autory.

Kokoška neglorifikuje žádnou ze zúčastněných stran. Komunisté nejsou nijak vyzdvihováni a interpretace jejich role je rovna s ostatními. Velký rozdíl je patrný například

³⁶⁸ Tamtéž, s. 211

³⁶⁹ Tamtéž, s. 216

i na obrazové příloze. V místech popisků, kde by komunističtí autoři psali o obětech jako o mrtvých revolucionářích či vlastencích, je Kokoška střídmy a hovoří o civilistech, případně o obětech.³⁷⁰

Motivací Stanislava Kokošky pro vznik výsledné podoby obsahu knihy je, s ohledem na jeho povolání, vytvoření komplexního pohledu na události Pražského povstání za využití co největšího množství dostupných pramenů a literatury.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 167

Závěr

Tato práce se zabývá proměnou interpretace událostí v průběhu Pražského povstání se zaměřením na výklad role komunistů s ohledem na účelové užívání a mnohdy i manipulaci. Období mezi 5. a 9. květnem 1945 je překotné pro české dějiny i vzhledem k přípravě politické scény po konci druhé světové války.

Květnové dny v průběhu času dostaly několikrát obraz, jenž často nemusel odpovídat skutečnosti. Cílem této práce bylo přiblížit motivaci jednotlivých autorů a porovnat jejich výklad s ostatními. Motivací bylo přinést ucelené informace o několika květnových dnech, avšak jejich politická orientace hraje v jejich tvorbě důležitou roli. Například Karel Bartošek byl stoupencem a členem KSČ, což je patrné i z jeho díla. Jindřich Marek často využívá stejný slovník jako Bartošek, avšak mířený proti komunistům či proti komunistickým autorům.

Nejvýznamnější z interpretovaných děl je kniha Stanislava Kokošky. Tento autor dokládá vše pečlivě citovanými zdroji, vyhýbá se manipulaci se čtenářem a přináší interpretaci odpovídající současným poznatkům. Ve srovnání s dílem Jindřicha Marka či Karla Bartoška je Kokoškova publikace také prací nejdůležitější pro vytvoření jasné představy. Marek, Bartošek a všichni ostatní autoři, jejichž díla jsou v této práci rozebírána, často přistupují k podávání informací bez dostatečného vysvětlení, a tak nechávají čtenáře v zapojení fantazie a vyvozování vlastních závěrů.

Díla autorů vydaných v letech komunistické vlády odpovídají stranické doktríně. V boji na pražských barikádách jsou vyzdvihováni obyčejní lidé jakožto revolucionáři, což často činí i Jindřich Marek v knize vydané v roce 2005. Členové komunistické strany v České národní radě jednali v zájmu lidu a oponenti chtěli pouze přinést staré pořádky, které nebyly pro dělníky a jejich vůdce příznivé. Květnové povstání přineslo pro komunisty kýžený moment, kdy se strana mohla postavit do čela národní revoluce, a tak přinést konec kapitalistického útlačku. Pokud mohlo někdy dojít i k pochybení například Josefa Smrkovského, omlouvali ho právě vlivem ostatních členů, často označovaných jako kompromisní síly či kapitulanty.

Obecným fenoménem komunistických autorů je taktéž časté zaměňování slov podobného či stejného významu. Často hovoří na několika stranách o fašistické okupaci, aby

na dalších přinášeli informace o nacistech. Stejně tak jsou nejednotní v pojetí sovětského vojska. Rudá armáda je zaměňována za Sovětskou armádu, jež formálně vznikla až rok po válce. Knihy vydané po roce 1989 mají ucelenou terminologii.

Hlavním cílem této práce bylo přiblížení proměny a kritické zhodnocení interpretace událostí Pražského povstání. K tomu slouží například role komunistů v něm, na klíčových momentech, jako bylo zahájení boje, pomoc vlasovců či vstup Sovětů do Prahy.

Proměnou za využití stejných reálií prošlo i zobrazování role komunistů. V době před rokem 1989 se tak často interpretace soustředila na popis momentů, v nichž komunisté byli dominantní silou povstání. Naopak po sametové revoluci je jim věnován prostor stejný jako ostatním představitelům, případně dochází k výkladu jejich činnosti cíleně nejen proti okupantům, ale i proti politickým konkurentům.

K této komparaci jsem chtěl využít zejména primární zdroje dostupné v archivech. Vzhledem k pandemické situaci, která trvá od března 2020, není možný přístup k nedigitalizovaným archivním materiálům. Například ty, jež se vážou k činnosti České národní rady, jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu v pražské Ruzyni. V knihách jsou však často uváděny alespoň názvy archivních fondů, v nichž jsou zprávy uloženy. Proto mohou být vhodným nástrojem využitým v porovnání.

Osobně považuji za přínosné množství informací dostupných na jednom místě, byť s ohledem na to, že se jedná o sekundární literaturu, která často není kvalitní historickou prací, ale například dílem populárně-naučným.

Jsem si vědom nedostatků, zejména s ohledem na absenci primárních zdrojů, přesto si troufám říct, že tato práce umožní zájemci orientaci ve využívání a zneužívání dějin k propagandě či jako nástroje k vytvoření legend za pomoci překrucování událostí.

Seznam pramenů a literatury

Sekundární literatura:

- ANGER, Jan a DVOŘAN, Jiří. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 130 s. Malá politická knihovna.
- BARTOŠEK, Karel. *Pražské povstání 1945*. 2., upr. a rozš. vyd. Praha: Naše vojsko, 1965. 297, [4] s.
- BENEŠ, Edvard a HAUNER, Milan, ed. *Paměti*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1529-7.
- ČAPEK, Karel a POHORSKÝ, Miloš, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. 1., souborné vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 588 s., [16] s. obr. příl. Spisy / Karel Čapek; sv. 20. ISBN 80-202-0170-X.
- ČIVRNÝ, Lumír. *Co se vejde do života*. Vyd. 1. Praha: Hynek, 2000. 252 s. Imago; sv. 6. ISBN 80-85906-92-9.
- ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc*. 3., upr. vyd. Praha: Laguna, 2008
- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 802 s. ISBN 978-80-200-2285-1.
- HALAS, František. *Torso naděje: verše*. Druhé vydání. Praha: Melantrich a.s., 1939. 29 nečíslovaných stran.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Překlad Zdeněk Masopust. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3.
- HRBEK, Jaroslav et al. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944-1945*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009. 2 sv. (351, 358 s.). ISBN 978-80-7185-976-5.
- HUSA, Václav. *Československé dějiny: učebnice pro 3., (11.) roč. střed. všeobec. vzdělávací školy*. 4., upr. vyd. Praha: SPN, 1963. 293 s., [104] s. obr. příl. Učebnice pro střední všeobecně vzdělávací školy.

- JAKL, Tomáš. *Květen 1945 v českých zemích: pozemní operace vojsk Osy a Spojenců* = *May 1945 in the Czech lands: ground operations of the Axis and Allied forces*. 1. vyd. Praha: Miroslav Bílý, 2004. 143 s.
- JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 254 s. Otazníky našich dějin. ISBN 978-80-7277-502-6.
- JAVŮRKOVÁ, Jarka, ed. *Pražská květnová revoluce 1945: k prvnímu výročí slavného povstání pražského lidu ve dnech 5.-9. května 1945: sborník statí o pražském povstání a jeho ohlasu*. 1. vyd. Praha: Hlavní město Praha, 1946. 113 s.
- KLIMEŠ, Miloslav et al. *Cesta ke Květnu: vznik lidové demokracie v Československu do února 1948. 1. svazek*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 453 s. Československo na cestě k socialismu; 1
- KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. V ČSFR vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1992. 303 s., [24] s. obr. příl. Archiv; sv. 66. ISBN 80-204-0269-1.
- KOBLIHA, Bohumil. *Šest dní, kdy národ věděl: pražské povstání 1945*. Vyd. 1. Praha: Agentura Pankrác, 2005. 111 s.
- KOKOŠKA, Stanislav. *Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 277 s.
- MACHOTKA, Pavel, ed. a TOMEŠ, Josef, ed. *Pražské povstání 1945: svědectví protagonistů*. Vydání první (Pražské povstání 1945 třetí, rozšířené vydání). Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2015. 213 stran.
- MAREK, Jindřich. *Barikáda z kaštanů: pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2005. 415 s.
- PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále: jaro 1945 v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2015. 691 s. Průvodce. ISBN 978-80-200-2464-0.
- PEJČOCH, Ivo. *Vojáci na popravisti: vojenské osoby, popravené v Československu z politických důvodů v letech 1949-1966 a z kriminálních příčin v letech 1951-1984*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2011. 406 s. ISBN 978-80-87567-01-2.
- PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Vyd. 1. Praha: Brána, 2006. 236 s. ISBN 80-7243-284-2.

- PODHAJSKÝ, František A. a GRYGAR, Mojmír. *Julek Fučík - věčně živý!*. 1. vyd. Brno: Host, 2010. 407 s. ISBN 978-80-7294-436-1.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. 823 stran. ISBN 978-80-7335-393-3.
- ROUČKA, Zdeněk. *Skončeno a podepsáno: drama pražského povstání*. 1. vyd. Plzeň: ZR&T, 2003. [163] s.
- *Rudé právo 1939-1945: [sborník]*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971. 688 s., [16] s. fot. příl.
- SEDLÁČEK, Tomáš. *Druhá derivace touhy. Na prahu digitální teologie: úvahy nad (ne)končícími otázkami*. První vydání. Praha: 65. pole, 2020. 332 stran. ISBN 978-80-88268-32-1.
- STRÖBINGER, Rudolf. *Poker o Prahu: posledních 100 dní Protektorátu*. V Olomouci: Votobia, 1997. 157 s.
- ŠIMON, Bohumil. *Klobouk od Brežněva*. Vyd. 1. Praha: Periskop, 1997. 181 s., [40] s. il. ISBN 80-902233-1-1.
- ŠVERMOVÁ, Marie. *Vzpomínky*. Vyd. 1. Praha: Futura, 2008. 325 s. ISBN 978-80-86844-33-6.
- TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2014. 277 s. ISBN 978-80-7260-304-6.
- VELÍŠEK, František, ed. *Barikáda z rozkvetlých kaštanů: Sborník materiálů k 20. výročí osvobození ČSSR: Literární pásma*. Praha: Dilia, 1964. 28 s.

Elektronické zdroje:

- Břešťan, Robert. *Šéf KSČM Filip vidí v Česku fašismus. Kdysi se ale komunisté nacistů a konfidentů gestapa neštíteli*, hlidacipes.org [cit. 02.06. 2020]. Dostupné online z: <https://hlidacipes.org/sef-kscm-filip-vidi-v-cesku-fasismus-kdysi-se-ale-komuniste-nacistu-a-konfidentu-gestapa-nestitili/>
- Čvančara, Jaroslav. *Struktura vedoucích osobností nacistické okupační moci v Čechách a na Moravě ke dni 27. 5. 1942*, ÚSTRČR [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1202/092-093.pdf>

- Helikar, Ivo. *Chtěl bolševiky zaškrtnit už v kolébce, za války se Churchill spojil se Stalinem*, iDnes.cz [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: https://www.idnes.cz/technet/pred-100-lety/chtit-bolsevici-zaskrtit-kolebka-valka-ale-spojil-stalin.A181122_173841_pred-100-lety_heli
- Janaszek-Seydlitz, Joanna. *Varšavské povstání 1944*, překlad Bělecký, Jan, Stowarzyszenie Pamięci Powstania Warszawskiego 1944 [cit. 11.06. 2020]. Dostupné online z: http://www.sppw1944.org/index_cz.html
- Koldinská, Marie – Šedivý, Ivan. *Smíchovský tank. Jsem zvláštní pomník, a já to vím*, Dějiny a současnost 1/2005 [cit. 13.3. 2021]. Dostupné online z: <https://web.archive.org/web/20060721171002/http://dejiny.nln.cz/archiv/2005/012005-10.html>
- Malinský, Jiří. *Pičman, Ladislav*, Česká strana sociálně demokratická [cit. 16.03. 2021]. Dostupné online z: <http://www.historiecssd.cz/p-q/picman-ladislav/>
- Marek, Jindřich. *In memoriam Karel Kutlvašr*, VHU Praha [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: <http://www.vhu.cz/in-memoriam-karel-kutlvasr/>
- Marek, Jindřich. *František Bürger-Bartoš: Bojovník proti nacizmu i komunistický vězeň*, 100+1 zahraniční zajímavost [cit. 05.04. 2021]. Dostupné online z: <https://www.stoplusjednicka.cz/frantisek-burger-bartos-1898-1964-kryci-jmeno-bartos>
- Mucha, Ivan – Miltová, Alena – Bayer, Ivo. *Anomie*, Sociologický ústav AVČR [cit. 12.04. 2021]. Dostupné online z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anomie>
- Pomortzeff, Vladimír. *Hroby sovětských vojáků – příběhy rudoarmějců pochovaných na Olšanských hřbitovech*, zpravy.aktualne.cz [cit. 02.04. 2021]. Dostupné online z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/priciny-smrti-rudoarmejcu-v-praze/r~ae61674a8de711ea8972ac1f6b220ee8/>
- Růžička, Daniel. *Košický vládní program*, totalita.cz [cit. 11.06. 2020]. Dostupné online z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kvp.php>
- Tomeš, Josef – Malinský, Jiří. *Historie ČSSD*, Česká strana sociálně-demokratická [cit. 11.06. 2020]. Dostupné online z: <https://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/>

- Ústava 1960 [cit. 12.03. 2021]. Dostupné online z:
https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Seznam příloh

Obr. 1 – Situace na Václavském náměstí (zdroj: Národní muzeum [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/ceske-narodni-povstani>)

Obr. 2 – Barikáda před Českým rozhlasem (zdroj: Moderní dějiny [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceske-narodni-povstani-v-kvetnu-1945/>)

Obr. 3 - Barikády v Poděbradské ulici na Žižkově (zdroj: Archivní a programové fondy Českého rozhlasu [cit. 18.4.2021] dostupné online z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/prazske-povstani-rozhlas-vlasovci_2005060746_pj)

Obr. 4 – Česká národní rada v květnu 1945 (zdroj: MAREK, Jindřich. Barikáda z kaštanů: pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové. Cheb 2005. s. 234.) Pod obrazem vlevo Josef Smrkovský, vpravo Albert Pražák

Obr. 5 a 6 – Vojáci Ruské osvobozené armády – vlasovci – v Praze – Smíchově (zdroj: Archiv Pavla Žáčka [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/foto-vlasovci-v-kvetnove-praze-na-unikatnich-snimcich/r~a06fe02060f811e4a10c0025900fea04/>)

Obr. 7 – generál Karel Kutlvašr (zdroj: Archiv VHÚ Praha [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <http://www.vhu.cz/in-memoriám-karel-kutlvasr/>)

Obr. 8 – generál Rudolf Toussaint (zdroj: valka.cz [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <https://www.valka.cz/Toussaint-Rudolf-t33320>)

Obr. 9 – Tank č. 23 (zdroj: novarepublika.cz [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <http://www.novarepublika.cz/2015/04/kvetnove-dny-mytus-osvobofovani.html>)

Obr. 10 – Staroměstská radnice po konci povstání (zdroj: Viktor Walter, ČTK [cit. 18.4.2021] dostupné online z: <https://region.rozhlas.cz/prazske-povstani-promenilo-vzhled-staromestske-radnice-v-praze-8195604>)

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10